

پائیز ۱۳۷۲

صایب: ۳-۹۰

وایلیق

پانزده ساله

مجله فرهنگی فارسی و ترکی

سال پانزدهم

اون بئش یاشیندا

تور کجه و فارسجا فرهنگی مجموعه

اون بئشمنجی ایل

شماره امتیاز ۸۵۳۸

صاحب امتیاز و مدیر مسئول:

دکتر جواد هیئت

قیمت

بسم الله الرحمن الرحيم

ایچینده کیلر

(فهرست)

صفحه

- ۱- آذربایجانین آدی و سرحدلری : دوكتور جواد هیئت ۳
- ۲- فضولی نین پوئتیك اور بیتمی : پرفسور واقف اصلان . یازیمز ا
کؤچورن : ع. منظوری خامندهای ۱۳
- ۳- نخجواندا محمد آرازگونلری : دوچنت عیسی حبیب بیگلی ۲۴
- ۴- سهراب طاهر دن محمد آرازا : شعر ۲۸
- ۵- محمد آراز ملی شعرین آغ صاققالی : دوچنت عیسی حبیب بیگلی ۲۹
- ۶- محمد امین رسولزاده دن اوج مکتوب : میرهدایت حصارى ۳۲
- ۷- یاشا ای حق رومانیندان (۵) : ناهید حاجی زاده ۴۵
- ۸- یازیمیز ا کؤچورهن : د. ابراهیم پور ۵۲
- ۹- زنجاندا آنادیلیمیزده چیخان «امید زنجان» غزتی ۵۳
- ۱۰- قبیبر لری سؤ کوردولر ۶۱
- ۱۱- جواب آقای دکتر عزت اله رزاقی مترجم منظوم ترکی غزلیات حافظ ۶۸
- ۱۲- غریبلیک ، سافه ایله اؤانچولمور : پرفسور نورالدین رضایف ۷۲
- ۱۳- وارلیقا یاردیم ائدتلره تشکر ۷۳
- ۱۴- محمد عالم دن ۷۵
- ۱۵- جلیل محمد قلی زاده حقینده یئنی اثر : پرفسور حمید محمد زاده ۷۶
- ۱۶- مضرابیم (شعر) : ص. چایلی ۷۷
- ۱۷- اوستاد دوكتور حمید نطقی دن بیر مکتوب ۸۱
- ۱۸- شعری ازمرحوم دکتر سید حسن نطقی در روزنامه تجدد : صمد سرداری نیا ۸۴
- ۱۹- آذربایجان جمهورئتیسی حیدرعلیوفون سیاسی رهبر لر ایله کؤروشو ۱۰۲
- ۲۰- آشیانیمیز یانمیش : ح - م - ساوالان. ۱۰۳
- ۲۱- تهرانین اسلامشهر منطقه سینده ادبی - مذهبی مجلس : ح. م. ساوالان ۱۰۵
- ۲۲- یول وئرین (شعر) : محرم قاسملى ۱۰۶
- ۲۳- بیزه گلن . مکتوبلار ۱۱۰
- ۲۴- دئدیم سئوینجیمی یاری بؤله ربك : حسین . م . گونشیلی ۱۱۱
- ۲۵- نیسگیل لریم : عزیز محسنی ۱۱۲
- ۲۶- نامدای ازعلی کمالی : ا. راهنما ۱۱۸
- ۲۷- درباره «سلطان زنجیره سلام» اثر امیر هوشنگ سید زنوزی : بهرام حق پرست ۱۲۱
- ۲۸- یئنی چیخان کتابلار : عزیز محسنی دن ۱۲۹
- ۲۹- ادبی خبرلر : محمد رضا هیئت ۱۳۲
- ۳۰- تورکی حافظ : اکبر مدرس شیوا

- ۳۰- باش صاغلیغی (حضرت آیت اله العظما گلبایگانی نین رحلتی) ۱۳۲
 ۳۱- بهار آذربایجان غزتی نین مسؤل مدیری محمود صالحی نین وفاتی ۱۳۳
 ۳۲- قاراباغ ارمنیلری گلستان معاهده سی نی بایرام توتدولار ۱۳۳
 ۳۳- تاریخ و فرهنگ معاصر فصلنامه سی (آیت اله کاشانی یه مخصوص صایی) ۱۳۴
 ۳۴- اسداله خان ابوالفتح زاده : صمد سردای نیا ۱۳۵
 ۳۵- اودلی آه (شعر) : جواد حاجی حسینی (مخلص) ۱۳۶

۲۲ آگوست ۱۹۸۲) محمد آرازدان

کوردو آغیللارین قالدیغی زیروه سن سوزو آلچاتدین اوزوندن اول حقیقت سوزو دور سوزون آلاهی کتیر خساط-رینه ختائی شاه-ی هوندورلر چوخ ایدی واقف داغیندان سوزو آیه-اق-لارا آتامادیغیندان دوسون کی بوگونله قورتارمیر زمان گونلرین بیرینده توتوب قولوندان بوشدور گوره جکلر سوز چیننه دانین اوندادا دئییه جکلر یئرینی تسانی اوندادا گوره جکسن. گورمورسن داهای تزه ناغیلار. قالان صاباحا . . .

سوزده آغیللارین به هری اوچون آلچاتدین بیر آغیز آفرین اوچون ار، قالا اوچوردو، اوقالا قوردو قیلینجا حکمران ، قلمه قولدو صنعت اوچالیغی اوچا داغ الدو اوزو وزیر اولدو، سوزو شاه اولدو صاباح وار، صاباحین صاباحی داوار یثنی دن کورسویه چیخار اوچاقلار داشقیر ائله میه دن قالما یا جاق اوندادا اوز توماغایون قالما یا جاق آباغین باشدادیر ، باشین آباغدا ایسته سن صاباحیمز بر آیری واختا . . .

تسلیت - باش صاغلیغی

مجله میزچا پخادا ایکن آجی بیر خیر ائشبعدیک حضرت آیت اله اوستاد علامه محمد تقی جعفری نین خانیمی (حیات یولداشی) وفات ائتمیشدیر. بو بؤیوک مصیبتی اوستاد جعفری یه تسلیت - باش صاغلیغی سؤییه یه رک اولوتانزی دان اوستادا و قالان عائله و قوهوملارینا دؤزوم و اوزون عؤموردیله ییریک.

وارلیق تحریری یه هیئتی

فصلنامه فرهنگى فارسى و توكى

توركجه فارسجا فرهنگى درگى

وارليق

۱۳۷۲ شمسى

۱۵- جى ايل پايز سايسى

دوقتور جواد هيئت دن:

○ آذربايجانين آدى و سرحدلرى

آذربايجان آدينين منشاى باره ده مؤلفلرين فكيرلرى مختلف دير:

۱- بعضى تاريخچيلر بۇ آدى بۇ اۆلكه ده اولان آتشكده لر و اودلا علاقه ده يارانديغيني يازيرلار و دشيرلركى آذر (آتور، آتر) پهلوى ديلينده اؤد دئكدير و پات (پاد-باد) پاسدار، كشيک و قورويان دئكدير كان يا كان دا (عربجه تلفوڭى جان) يئر ويا نسبت شكيلچيسى دير. بعضى آتشكده لرى قورويان يئر. عربلر گلندن سؤنرا "گ" لرى "ج" تلفظ ائله ديكلىرى اؤچون آذربايجان دئميشلر. بؤيوك اسلام تاريخچيسى لىرى (۳۱۰-۲۲۶ هجرى) ويا قوت حموى بوفيكبرى مدافعه ائتميشلر.

۲- اسكى تاريخچيلرين جۇغو آذربايجان سؤزونو آتروپات و يا آتورپات يا باغلايرلار.

مشهور يونان جوغرافياچيسى استرابون (م ۱۹- ۶۳ م. اول) ون يازد - ييغينا گؤره آتروپاتس اؤچونجو داريوش زامانيندا كيچيك مديا و يا آذربايجانين (ساتراپ) واليسى ايميش. اسكندر ايرانا هجوم ائديب هخامنشى سلاطه سيني بيخديغى زامان اؤ اسكندرله آتلاش اراق اؤز ايا - لتيني قوروموش و اورادا پادشاه كيمي سلطنت قوروموشدور و زامانلا بۇ اياالتين آدى اؤنون آدى ايله مشهور اولموشدور.

۳- بعضى مؤلفلر آذربايجان آدينين تورك منشاى اولدوغونى و يازيرلار. اؤ جمله دن محمد حسين بن خلف تبريزى ۱۰۶۲ هجرى ده هندوستاندا نشر ائتديرديگى "برهان قاطع" سؤزلوگونده يازيركى :

گویند وقتیکه آغوز (اوغوز) آن ولایت گرفت صحرا و مرغزار او جان کھیکلی ز محال ولایت آذربایجان است او را خوش آمد و فرمود که هر یک از مردم او یک دامن خاک بیاورند و آنجا بریزند، و خود به نفس خود یک دامن خاک آورد و بریخت تمام لشکر و مردم هر یک دامنی خاک بیاوردند و بریختند، پشته عظیمی به هم رسیدند آن پشته را آذربایجان کرد.

سؤنرا آذربایجاننی بئله معنای لاندیریر "جه آذر به لغت ترکی به معنی بلند است و بایجان به معنی بزرگان و محتشمان" (برهان قاطع جلد ۱، صفحه ۲۴). ترجمه: دئییرلر آغوز (اوغوز) او ولایتی آلاندا اورانین بیر بؤلگه (محال) سی اولان او جانین جولو او واسیننی بهیندی و بویورد و هرکس بیر اتک تۇرپاق گتیریب اورایا تۇکسون، اؤزوده بیراتک تۇرپاق گتیریب تۇ - کدو، بوتون قۇشونو و خلقی بیراتک تۇرپاق گتیریب تۇکدولر، بؤیوک بیر تپه اولدی، او تپه نین آدینو آذربایجان قويدولار. سؤنرا آذربایجاننی بئله معنای لاندیریر: آذر تورک دیلینده او جادئمکدیروبا یجان دا بؤیوک لیر و شانلیلارا دئییلیر.

آذربایجان عالمی میرعلی سیدوف آذربایجان سؤزونو آذر - بای - گان سؤزلرین ترکیبیندن عمله گلدیگینی دوشونهرک اوونون معناسیننی بئله ایضاح ائدیر:

"آذر" اسکی تورک طایفای لاریندان بیرینین آدی دیرو کول تکین آبیده سینده ده اولناشاره اولونموشدور. عینی زاماندا "آذر" وغور و خوش نیت دئمکدیر. "ار" تورکجه ده انسان، کیشی و مرد (قهرمان) دئمکدیر. "ار" سؤزو باشقا سؤزلرین سونونا گلهرک ائل - طایفای آدلاریننی توره دیر - مثلا: خزر (خز - ار)، قاجار (قاج - ار)، ماجار (ماج - ار)، آوار (آو - ار) "بای" بیگ، بک، بی، قبیله باشی، حاکم و زنگین دئمکدیر. "گان" قان، صفت و فاعل شکیلجیسی دیر (آلیشقان = عادت ائله ین، یا پیش قان - خاقان و آتا). آیریجا آذر مبارک معناسینا دا ایشله نرمیش. میرعلی سیدوف - گوره آذربایجان انسانین گوجلو آتاسی (پدرتوانگر - انسان) و یا مبارک گوجلو آتا (پدرتوانگر مبارک) دئمکدیر (رحیم رئیس - نیا، آذربایجان درسیرتاریخ ایران، بخش اول).

حدود: آذربایجان اؤزونون تاریخی کئتمیشنده سیاسی - جوغرافی و اتنیک بیر واحد کیمی فورمالاشیرکن مختلف دوره لرده قورولان دولت لر زامانیندا حدودو اتنیک دگیشمه لره معروض قالمیش و بونله گوره ده تاریخیلر طرفیندن اونون حقیقته مختلف روایتلر یا زیلمیش

اخذ یردی .

اسلام اوردولاری بۇ اولکهلری فتح ائتمه دن قاباخ اران یعنی آراز چایی ایله کورچایینین آراسیندا قالان بؤلگه ، آلبانیا ، آلبانی (آغوان) آدلانیردی . آلبان دولتی میلاددان قاباخ ۴-۳- جو عصرلرده قورولدو و استرابونا گوره ۲۶ قبیله دن تشکول ائتمیش و ۲۶ لهجه ده دانیشاردیلار- آلبانلیلارین چوخو ۴- جو میلادی عصرین اوللرینده مسیحی (خریستیان) اولدولار .

اسلام دان سونرا شمالین وضعی دگیشدی بونا رغما" اسلام مؤلفلری آراسیندا داهی آذربایجانین سرحدلری حقینده فکیر آیریلیغی واردیر .

اسلام تاریخچیلریندن یعقوبی ، بلعمی ، مسعودی ، ابن اشیر و برهان قاطع ین مؤلفی حسین ابن خلف تبریزی آذربایجانین سرحدینی دربند بیلیمیشلر .

یعقوبی (۹- جو میلادی) یازدیغی البلدان کتابیندا آذربایجانین سرحدلرینی زنجان دان ورتان و آرازین شمالینه آپاریب بیلقان و برده نه یوخاری آذربایجان (آذربایجان علیا) آدلاندیرمیشدیر . (البلدان صفحه ۴۶)

سامانیلرین وزیرى اولان محمد بلعمی (۱۰۵۳ ایل قاباخ) طبری (۹۲۳- ۸۳۹) تاریخیندن ترجمه ، تلخیص و اقتباس شکلینده فارسجا یازدیغی بلعمی تاریخینده " فتح آذربایگان و دربند خزران " فصلینده آذربایجانین حدودلاری باره ده بئله یازمیشدیر : " و اول حد ازهمدان گیرند تا با بهروزنگان بیرون شوند و آخرش به دربند خزران و در این میان هر شهری که هست همه را آذربایگان خوانند " .

ترجمه : حدودو همدان ، ابهر و زنجاندان باشلاییر و سونو خزرلرین دربندینه قدهر اوزانیر . بۇ آرادا اولان هامی شهرلر آذربایگان آدلانییر (سونرا ۴۲- جی صحیفه ده یازیرکی " بۇ یئرلرین هامیسی تورکلرین الینده ایدی ") . تاریخ بلعمی بکوشش دکتور جواد مشکور (تهران ۱۳۳۷ شمسی) .

مسعودی (۱۰- جو میلادی) هجری ۴- جو عصرین بیرینجی یاریسیندا یاشامیش و یازدیغی مروج الذهب کتابیندا اراندان آذربایجانین شهرلری کیمی آد آپارمیشدیر (الاران من بلاد آذربایجان) .

اسلام دۆنیا ساینین بؤیوک تاریخنسی ابن اثیر یازدیغی "الکامل" آدلی ایری جملی تاریخ کتابیندا شروان و ارانی آذربایجانین بیر پارچاسی ساییمیشدیر. او شروان و ارانین پادشاهی فضلون شادادی حقیقته بئله یازیر: "کان فضلون الگردی هذا بیده قطعه من آذربایجان قد استولی علیها و ملکها".

ترجمه: فضلون کورد ایدی و آذربایجانین بیر حیصه سینده ال تاپیب اورانی اؤز ملکی قیلیمیشدی (۴۲۱ ه.ق)، (الکامل، علی هاشمی حائری ترجمه سی جلد ۱۶)، (رحیم رئیس نیا، آذربایجان در سیرتاریخ ایران جلد ۱ صفحه ۸۱)

عبدالله مستوفی: ۷۴۰ ه.ق ده آذربایجان شهرلرینی و سرحدلرینی بئله ایضاح ائدیر. حدودش با ولایات عراق عجم و موغان و گرجستان و ارمنستان پیوسته است. شهرها: تبریز، اوجان، گرگر، نخجوان، اجنان، اوردوباد، آزاد و ماکویه (نزهت القلوب صفحه ۸۵ و ۱۰۲)

ترجمه: سرحدلری عراق عجم شهرلری، موغان، گورجستان و ارمنستان دیر. شهرلری: تبریز، اوجان، گرگر، نخجوان، اجنان، اردوباد و ماکویندیر.

۱۰۶۲ ه.ق ده هندوستاندا محمد بن خلف تبریزی طرفیندن یازیلان "برهان قاطع" فارسجا لغت کتابیندا اران سؤزونون قاباغیندا بئله یازیلیمیشدیر. اران: نام ولایتی است از آذربایجان که گنجه و بردع از اعمال آن است (برهان قاطع، معین، جلد ۱، ص ۹۶)

ترجمه: اران، آذربایجانین بیر ولایتی دیرکی گنجه و بردع اونون شهرلریندیر.

کریم اؤدر (K. öder): مراکشلی مشهور جغرافیاجی و خریطه چکن شریف ادریسی (۵۶۰-۴۹۳ ه)نین چکدیگی بیر خریطه اشاره ائدیگی بۇ خریطه ۱۹۲۸ ده آلمان عالمی کونراد میلر (Konrad Miller) طرفیندن اشتوتگارتدا نشر اولونموشدور. (۵ جلد)

آراسینداکی (شروان) بیئرله "آردی آذربایجان" و کؤر ایله آراز آراسیندا اولان حصیه (آردی آذربایجانین قالانی) و جنوبی آذربایجانا "بلاد آذربایجان" آدی وئرلیمیشدیر. (آذربایجان، اؤدر، رحیم رئیس نیا: آذربایجان در سیرتاریخ ایران، جلد ۱، ص ۸۱).

۱۸- اینجی عصرین سونلاریندا گورجستان شاهی هراکلیتوس (ایراقلی) زامانیندا تفلیسده روسگاریزونوندا خدمت ائدهن ایدیل - اورال تورکلریندن بیر ضابط (افسر) آذربایجان خانلیقلارینین عسگری قوهلری، داخلی وضعیتلری و سیاسی علاقه‌لری باره‌ده بیر رساله (مؤنؤ-گرافیا) یازمیش و ۱۸۸۴ ده کیئف (Kief) ده نشر ائتدیرمیشدی. بۇ رساله‌ده ایران (جنوبی آذربایجان) و شمال آذربایجان خانلیقلاردا ن واحد آذربایجان خانلیقلاری کییمی بحث ائتمیشدیر.

پان ایرانستلرین نشر ائتدیردیگی "بررسیهای تاریخی" مجله‌ده عینی زاماندا بیرسیرا سندلر درج اولونموشدورکی بیرآز دقتله بیزیم فکیریمیزی ثبوت ائدیر. مثلا "صفویلر دؤرونه عاید اولان ۱۷۰۳ م = ۱۱۱۵ ه ده علیمرادخان طرفیندن وئرلمیش فرمان دا : آذربایجاندا اوروپا مسیح‌لرینین (فرنگی) یا شادینی یئرلر گؤستریلیر :

مسیح‌لرین یا شادینی آذربایجان ولایتلری سیراسیندا، شروان، قارا باغ تبریز، گنجه و نخجوانین آدی چکیلیر.

همین فرمان ۱۷۶۴ م = ۱۱۷۷ ه ده کریمخان زند طرفیندن عینی ایله تکرار ائدیلیمیشدیر. (پرفسور شوکت تقی اووا، آذربایجانین تاریخ و مدنیتینین بۇرژووا ساختا لاشدیریجیلارینا قارشی، باکی ۱۹۷۸. مجله بررسیهای تاریخی ۱۳۴۶ شماره ۵ ص ۲-۱۵۱ و شماره ۴-۳ ص ۶-۳۶۵) روسیه شرقنا سلیغینین تملیننی قویا نلاردا ن بیری اولان پروفیسور میرزا کاظم بیگ (پطرسبورگ ۱۸۷۰ - ۱۸۰۲ رشت) غازان و پطرسبورگ اونیورسیتهلرینده درس وئردیگی زامان "تورک دیل‌لرینین تطبیقی گرامری" آدیندا بیر درسلیک کتابی یازیب و غازان اونیورسیته‌سی طرفیندن نشر ائتدیرمیشدیر. بۇ کتابدا آذربایجان تورکجه‌سینی ایکی لهجه‌یه : جنوبی (ایران) و شمالی (قافقاز) بؤلوموشدور.

آدولف برگه قافقازین تورکجه یازان شاعرلرینین شعرلرینی بیر مجموعه شکلینده "آذربایجان شاعرلرینین شعرلری" آدی ایله لاپیزیک ده (۱۸۴۷) نشر ائتدیرمیشدیر.

آذربایجان ادبیاتی تاریخنین آتاسی ساییلان رحمتلی فریدون بیگ کؤچرلی (۱۹۲۰-۱۸۶۳) ۱۹۰۳ ده تفلیسده روس دیلینده قافقاز تورک شاعرلری باره‌ده چیخاردیقی رساله‌سینه "آذربایجان تورکلرینی"

ادبىياتى " عنوانىنى سۆچمىشىدۇر .

ايراندا رحمتلى محمدعلىخان تربيت "دا نشمندا ن آذربايجان
كتابىندا آرازىن شىمالىندا ن ۹۶ عالم و شاعىرى تقدىم ائتمىشىدۇر .
رحمتلى علامە دەخدا اۆزونون مشهور لغتنامەسىندە ،اران سۆزونون
قارشىسىندا آذربايجاننىن بىر پارچاسى دىر يازمىشىدۇر (اران اقليمى
است در آذربايجان) .

بۆيوك، تورك دىلچى و عالمى شمس الدين سامى ۱۸۹۸ دە استانبولدا
نشر ائتىدىدىكى ۶ جىلدلىك قاموس الاعلام كتابىندا ، نظامى سۆزونون
قارشى سىندا : آذربايجاننىن گنجە قصبەسىندە نشات ائتمىكلە (نظامى
گنجوى) دئتمىكلە معروف دور (قاموس الاعلام ، جلد ۶ صحيفە ۴۵۸۹ - استا
نبول ۱۸۹۸) .

يۇخارىدا گتىرىدىگىمىز سىندلر شوت ائدىركى آرازىن شىمالىندا
قالان اۆلكەنىن آدى ۱۹۱۸ دە مساوات پارتى سىننىن اكشريتى ايله و
محمدامين رسولزادەنىن رهبرلىگى ايله قۇرولان مستقل آذربايجان
دولتىندىن عصرلر قاباخ آذربايجاننىن بىر حىصەسى كىمى نظردە تۇتۇ-
لوب ، آذربايجان سۆزودە ، اوتاي داياشايان خلقىن آنا يۇردو ، وطنى
كىمى حانىنا هۆپموش (سىنمىش) و مقىدسلىمىشىدۇر .

بۇ تارىخى سىندلر گۆستىرىركى آرازىن شىمال و جنوب حصەلىرى ان آزى
اسلام دۇرونده جۇغرافى و سىياسى بىر واحد كىمى سايلىمىش و اهالى-
نىن آراسىندا سىخ مدنى و اىتنىك باغلىلىق اۆلموشدور .

بۇ وضعيت سلجوقلو توركلىرىن ۱۱م - ۵ ه عصرده ايرانا و آذربايجانا
گلمەلىرى ايله بىنى بىر مرحلەيه گىرمىشىدۇر ، بىر طرفدن سلجوق-
دولتىنىن تشكولو ايله بىرلى - محلى حكومتلر آرادان قالمىش و
آرازىن هر ايكى طرفى واحد حكومته تابع اۆلموش و پرفسور بارتو-
لدون يازدىغى كىمى " اران بلاواسىطە آذربايجانلا بىرلىشمىشىدۇر " .
(گزىده مقالات تحقيقى بارتولد ص ۶۷ - رحىم رئىس نىيا ، آذربايجان
در سىر تارىخ ايران جلد ۱) .

توركلىرىن (اۆغوز) آذربايجاننىن هر طرفىنه گلىب بىرلىشمەلىرى ايله
مختلف دىل و لهجەلىرىن حتى اسكى دن بىرلىشمىش اۆلان تورك لهجەلىرى-
نىن بىرىنه اۆغوز ، آذربايجان توركجەسى بىرلىشمىش و زامانلا
انكشاف ائتمەگە باشلامىشىدۇر ، بۇ وضعيت مغوللارلا گلن ايكى ئىلىون

تورکون آذربایجاندا بیئرلشمه سیله تکمیل لئیمیش و ارانیسن آدی دا اؤنؤدولموشدور. ائله کی امیر تیمورون قشون کشلیگی سیراسیندا هابئله آق قوبونلو، قاراقویونلولارین تاریخلربنده آرانین آدینا راست گلمیریک. یالنیز قاراباغ دان دانیشاندا آران قاراباغلی یا زیلمیشدیر.

بؤنونلا بئله باشدا استرابون اولماق اؤزره بعضی مورخلر اران شروان و آذربایجان آیری - آیری اولکهلر کیمی نظرده توتوموشلار. بیز اران و شروان آدلارینی انکار ائتمیریک لکن بونا اینانیریک کی چوخ قدیم زاماندا بونلار آیری - آیری اولکهلر و ولایتلر شکلینده اداره ائدیلسهلر ده اسلامدان سونرا داها چوخ واحد حکومته تابع اولموشلار و مسلمان تورکلری گلیب بو بیئرلرده اوتوراق ائله دیکدن سونرا اوتای - بۇتای بیر - بیرینه قاریشیب قاینامیش و واحید ملت، خلق کیمی فورمالاشمیش و عینی دیل - عنعنه و عینی دینسه و مدنیته صاحب اولموشدور. تاریخده هئج بیر زامان بیرجای طبیعی - ائتنیک بیر سرحد اولما ممش چونکی چابین اطرافینا بیئرلشن ائللر، اوبا، کند و شهر قوردوقلاری واخت چابین اطرافیندا یعنی هر ایکی طرفینده قورموشلار.

آراز دا بئله چابلاردان بیری اولموشدور، لکن ۱۹۲۸ ده باغلانان ترکمنجای قراردا دیندان سونرا اونون اطرافیندا قورولان شهرلرین (آستارا، جلفا و ...) یاریسی روسیه امیراطورلوغونا کئچمیش. بؤ مسئله کومونیست رژیم ایش باشینا کئچیب دمیرپرده آسیلدیقدان سونرا ایکییله بؤلونموش بیر خلقی و عائله لری عؤمور بویو بییر بیریندن آیرمیش و تاریخی آذربایجان فاجعه سینین یارادمیشدیر. ایندی بو شهرلرین اهاالیسینی آیری - آیری سوی و ملتدن سایماق عقل و منطق دن اوزاق دگیل می؟.

ایراندا احمد کسروی و اونو ایزلایینلر بئله ادعا ائتمیشلرکی بؤتون تاریخ اوزونو آذربایجانین سرحدی آراز چایی اولموش، آرازین اوتایی اران و آلبانیا آدلانمیش حتی خلقینین ده سویو (قومیت) جنوبدان باشقا (یافشی - تورک) اولموش حالبوکی ایران آذربایجانین اهاالیسی اصلینده فارس - تات اولموشلار و آنجاق مغوللار ایرانا گلیب ایخانلیلار حکومتینی قورانان سونرا آپاردیقلاری

تورکچولوک) سیاستی نتیجه سینده خلقین دلیینی تورکلشدیرمیشلر)
بۇ اۆیدورما نظریه پهلویلر زامانیندا تصادفی اولاراق ایرهلی
سورولمه میشدیر. پهلوی شاهلاری و اولنلارین اطرافیندا توپلاشان مُفرط
میلحتی بان ایرا نیستلر ایرا نلیلیغی فارسلیقلای عینی شی قیبول
اٹله. دکلری اۆچون ایرا ندا فارس دلیینی یا یما قلا برابر باشقا
دیللری خصوصیله تورک دلیینی محو ائتمگی اۆزلرینه سیاسی- مدنی
پروگرام سئمیشلر .

بۇنلارین میلحتیلیگی آریا عرقینه (آریا عرق، آدی یۆخ دیل گروبو-
نون آدی دیر) دایا ندیغی اۆچون آریا عرقیندن اولما یان تورکلری
سایانجی گؤرموشلر و تاریخین و شاهنامه نین ده تأثیریله تورکلری
اۆزلرینه دوشمن سایمیشلار و اولنا گؤره اۆیدورما نظریه لرله ایرانلی
تورکلری تورک یۆخ تورکلشمیش ایرانلی قبول ائتمیشلر ونیجه ده
اولنلارا دیللرینی اؤنوتدوروب فارسلاشدیرما لارینی اۆزلرینه ملی بیر
وکیلله سایمیشلار .

۵۷ اییل بئله بیر سیاستی ایرا ندا حیاتا گئچیره بیلدیسه لر ده
اؤتایا یعنی اسکی شوروی آذربایجانینا اللری چا تادیغی اۆچون
اؤرانلی آذربایجان یۆخ باشقا اولکه (اران) سایماغی مصلحت
گؤرموشلر

بئله بیر فارسلاشدیرما سیاستی ایرا ندا حیاتا گئچیردیکلری زامان
اؤتایا یعنی شمالی آذربایجاندا یاشایان قارداشلاریمیز مستقل و
آزاد اولماسالار دا بیئنه اؤز دیللرینی، مدنیتلرینی رسمی شکیلده
ایشله دیب انکشاف ائتمیشلر. بۇ مسئله پهلوی رژیمی و تئوری -
سینلرینی گؤزه باتان تیکان کیمی ناراحات ائتمیش هله شوروی
امپریالیسین تجاوزکار سیاستی ده بۇنلار اۆچون یاخشی بیر باهانا
اولوب، نتیجه ده ایرانین بۆتولوگونه و استقلالینا تورک دلیلی
(کومونیست شوروی دلیلی) نین تهلکه اولدوغونو قطعی ساییاراق
اؤز شوونیستی و غیر مشروع، غیر انسانی سیاستلرینی مشروع ویرانین
مصلحتی کیمی جلوه لندیرمگه داوام ائتمیشلر .

بۇ چیرگین و ایگرنج سیاست اسلامی انقلابی و پهلویلرین قاچمالار -
بندان سونرا بیر مدت قووت دن دؤشدو ایسه ده سون اییلرده بیئنه
جانلانما غا باشلامیشدیر. پهلوی دؤرونون آداملاری و تبلیغاتچیلاری

قىيلىقلارنى دگىشەرەك حكومت مۇسەلىرىنە گىرمىشلر ويا اۇرادا بىر مدت سىز قالدىقلارنى حالدا يىنى دن عرقچىلىق و پان ايرانىست تىلىغاتى آپارماغا و اسكى اۇيدورما حكايەلىرى يىنى دن يايماغا و تىلىغ ائتمگە باشلامىشلار .

بۇنلار شوروى امپىرىياسىنىن دا غىلماسى و آذربايجان وديگر مسلمان تورك ملتلىرىن آزادلىغا و استقلاللا قووشما لارىنى ياخشى قارشىلاما - يىب ھلە مستقىل آذربايجان جمهورىتىنى ايرانا تھلكە كىمى گۇرورلار و ايرانلا آذربايجان جمهورىتىنىن علاقهلىرىنىن انكشاف و گىنىشلەمە - سىنە اللرىندىن گلىدىكى قەدر مانع تۇرەدىرلر .

بىز اۇزوموز اۇنلار قەدر ايرانلى و اۇنلاردا ن چوخ ايرانا باغلى بىلدىگىمىز حالدا گۇن كىمى آيدىن و آشكار اولان حقىقتلىرى دە دانا بىلمىرىك . بىز آرازىن شىمال حىصەسىنى دە آذربايجاننىن بىر پارچاسى بىلىرىك لاکن اۇتايىن خلقىنى يالنىز آذربايجانلى آدىنى داشىدىغى اۇچون يۇخ بلكە ھر شىلىرى دىل ، دىن و مذهب ، مدنىت ، عنعنە و تارىخلىرى دە بىزىملە عىنى اولدوغو و قىسا سۇزلە بىر خلقىن اىكىيە بۇلونموش پارچالارى اولدوغوموز اۇچون اۇنلارنى اۇزوموز قارداش بىلىرىك و سۇيرىك .

ايندى بىر آزا دا ارانىن نە دىمك اولدوغو و حدودلارى بىرەدە اىضاحات وئره جەيىك :

اران ، عربلر دن قاباخ آلبان ، آلبانىا آدلانىردى و شىمالى آذربا - يجاننىن يارىسىنى تشكىل ائدىر ، اران كور و آراز چايلارىنىن آراسىنداكى يىرلردىر ، كورون شىمالىندا قالان حىصە شىروان دىمىشلر .

اران ، اىستى يىر (ارانلوق) ، قىشلاق دىمكىر و موغان (دىشت مغان) اۇنون مەم حىصەسىدىر . موغاننىن يارىسى بۇ تايدا و يارىسى اۇ تايدا دىر . اۇ جەلدن آرازىن جنوبوندا قالان آستارا ، لىكران ، مىگىن شەر دە اران دىر . ھر حالدا اران شىمالى آذربايجاننى بىر حىصەسى دىر و اۇنون ھامىسىنى تەشىل ائدە بىلىمىز . عربلردە بىر ضرب - المثل واردىر دىيىرلر : اشبات شى نفى ماداء ائتمىز . يعنى آرازىن شىمال حىصەلىرىنە اسكى دن اران ، شروان و قاراباغ دىيىلمەسى اۇنلار - ين بىرگە اولراق آذربايجان آدلانماسىنى نفى ائتمىز . بۇ بىرەدە سۇيىلەنەجك چوخ سۇز وار اما ايندىلىكە بۇقەدرە كفايت ائدىرىك

يا زانى: پرفسور واقيفا صلانوف
يا زىمىزا گۇچورن: عبدالكرىم منظورى
منبع: ادبيات غزئتى ۱۲۰ فورال نمره: ۶ - ۱۹۹۳

۵ فضولى پوئىك اۇرىتى

" پوئىك. كلامدان اهل عالمه سفره آچمىش "، شعر سما سىندا ابىدى پارلايان بىر گونش كىمى اۇز شعا عسىنى هئج كسدىن اسىرگه مه يىن، الهامى و استعدادى ايله يئرلىن ما قنىت گوجو كىمى. هر بىر شعرو صنعت وورغونونو توكنمز وداهايه نه پوئىك قوه ايله ۱۶- جى يوزا يلىكدىن گونوموزه قدهر اوزونه جذب و جلبا ئدىن بۇيوك صنعتكارىمىز فضولى، اوزو اعتراف ائتىدىكى كىمى چوخلارى اونون پوئىك نطقىنىن فورما و مضمونونا اسىر اولموشلار. پوئىك ايفاده و دئىمىم طرزى باخىمىندان قديم يونان ميفولوگىيا سىندا كى هر كولىدىن قات - قات گوجلوسو اولان فضولى دىلىندىن جىخاراق "نظم زنجىرىنه دنه - دنه دوزولن سوز اينجىلىرى" صاف و شفاف بولاق سويو كىمى سوزولهر كى اونون استعداد - يىنا تا پىنا نلارىن قولاقلارىنا سىرغا اولوب ائله آسىلمىش دىركى، اونلار فضولىنىن دالىنجا ممنونىت له گئدىر، اونون پوئىك دئىمىم طرزىنى تقلىد ائدىر، فضولى يانه نظم - نازىك يارا تا ما غا چالشىر و اونا اوغشا ما غا جان آتيرلار، فضولى هئج كسه اوغشا ما يان داهى بىر شاعىر اولوب، مستقل بىر علم و كمالىن معتبر بىر نوع حساب ائتىدىكى شعر دن ائله بىر حنت باغى سالمىش دىركى، بو باغىن بهره سى. ندىن دادانلار اونا ابىدى منتدار اولموشلار و بو منتدارلىغى اونون شرفىنه يازدىغى اثرلىرىنده فضولى يه لايىق شكىلده ايفاده ائتمه يه چالشىمىشلار. يا رادىجىلىغىنىن معىن دوزورونده "چتىن آنلاشىمىشلان عبارهلره و مضمون اينجىلىگىنه آلوده اولان "فضولى قسىده و معمالار يازمىش، غزل يازما غا باشلاركن ايسه "گئجه سحره قدهر اوباقلىق زهرىنى دادمىش و باغرىنىن قانى ايله تا پىب يازدىغى مضمونون سحر باشقا بىر شاعىرىن فىكرى ايله او يغون گلىدىگىنى گوره رك " جىرىب آتمىش دىر. " گوندوز آخشا ما قدهر اوتروب سوز آلماسى ايله معنا گؤهرىنى دئش " شاعىر، غزلىنده خلق دىلىنده ايشله دىلن سوزلسر و ايفاده لر تا پىلما دىقدا ويا اولنلارىن اوره يه ياتا ن اولما دىغىنى

حسائىتىدىكىدە، اونون اۆزونو كۆچورمىكىن امتناع اىتمىشىدىر .
 اۆزونو پوئىزىيا دونىياسىنىن يىگانەسى گۆرمىك اىستەين، " بوتسون
 علملىرى و فنلىرى اۆزوندە توپلامىش بىر انسان اولماغى " قارشىسىنا
 مقصد قويان، " سۆز فىئىنىن بوتون ساھەلىرىنىن اوستادلىرى ايلسه
 عبارەلىرىن گۆزەللىكى، ايفادەلىرىن لطافتى خصوصوندا يارىشا گىرەن "
 فضولى، بىر قايدا اولاراق، بئىلە يارىشلاردا نھمىشە غلبە ايلەپچىمىش
 دىر .

بورادان بئىلە نتيجه يە گلمىك اولاركى، عرب، فارس و تورك دىللىرىندە
 اونا قەدەر يازىب ياراتمىش شاعىرلىرىن و فىلسوفلارلىن پوئىتىك و
 فىلسفى يارادىچىلىغىنا و استعدادىنا ياخشى بىلد اولان فضولى ھىچ
 كسى يامسىلامامىش ھىچ كسە اوخشاماق اىستەمەمىش وھرا وچ دىلدە
 پوئىتىك صنعتىن ايفادە امكانلارلىنى گىشىلىنىدىرىمىش، آنجا ق فضولى
 دىلىندە تصادف اولونان داھىيانە اثرلىر ياراتمىش، پوئىتىك نطقىن
 سلىس لەشمەسىنە و زىنگىن لەشمەسىنە، جلالناما سىنا و مىلودىك لىگىنە
 نائل اولموش وىدىعى يارادىچىلىغىن ان بىوكىك ذىروەسىنە قالخاراق
 اۆزوندن سونرا گلن صنعتكارلارلىن يولونا ايشىق سالىمىشدىر . ۱۵۰۰ يىللىك
 يوبىلىشنى قئىد اىتمە يە حاضىرلاشدىغىمىز فضولىنىن دوا مچىللىرى
 اونون تاشىرى آلتىندا يازىب - يارادان شاعىرلىرىمىز حقىندە دە
 يازماق لازىم و واحىيدىر . بئىلە يازىلاردا بىز چالاشما لىيق كسى،
 فضولى پوئىتىك دوھاسىنىن تاشىرىنىن نە درجەدە گۆچلو اولدوغونودا
 معىن لەشدىرەك . بئىلە آراشدىرما لار فضولىنىن بۇ بىوكىلويونو، اونون
 پوئىتىك دوھاسىنى تەيىن اىتمىك اوچون اساس معيارلاردا ن بىسىرى اول
 بىلەر .

اعتراف اىتمىك لازىمدىركى، سون ۴۰ يىلدە تورك خلقلىرى پوئىزىيا -
 سىندا آز - چوخ پوئىتىك استعدادى اولان شاعىرلىرىن چوخو پوئىزىيا
 صنعتىنىن سۆزلىرىنە بىلد اولماق اوچون، طبعى اولاراق، اۆز سلفلىرى -
 نىن يارادىچىلىغى ايلە ماراقلانمىش و فضولى پوئىتىك اوربىتىنە
 داخىل اولان كىمى، اونا وورولاراق اونون تاشىر دايرەسىندە چىخا
 نامەمىشلىر . فضولى پوئىتىك اوربىتىنە داخلى اولوب، اونون عنعنەلىرىنى
 تاوام اىتتىرمە يە چالاشان شاعىرلردن بىرى، بىلكەدە بىرىنچىسى
 نە غلۈە سىبلىرە گۆرە عادى ادبىيا نشناسلىغىمىزدا چوخ آز - آزچىلىن

میرحمزه سیدنگاری دیر .

میرحمزه سیدنگاری قارا باغدا دوغولموش و بؤبوموش بیرمدت قازاخدا باشامیش، سونرا تورکیهیه کؤچموش و ۱۸۸۵- جی ایلده اورادا دا وفات ائتمیشدیر. اساساً "نقشبندلیک طریقتینه تاپینان و اونو تبلیغ ائدن سیدنگاری حقیقته "آذربایجان ادبیاتی" اشرینده فریدون بیگ، کؤچرلی قیسا حا معلومات وئرمیشدیر .

سیدنگارینین آذربایجانجا و فارسجا ابکی "دیوان" ی وار، شاعیرین آنا دیلینده یازدیغی "دیوان" ۱۹- جو عصرین آخیرلاریندا و ۲۰- جی عصرین اوللرینده بیرنئحه دفعه چاپ ائدیلمیشدیر. بو "دیوان" عرب فارس و تورک دیللریندن بیرینده یازان شاعیرلرین "دیوان" لاریندان قورولوشجا فرقله نیر. هر موافق، گروپ غزلدن اول سیدنگاری ساقی-سه مراجعت له یازدیغی ابکی ربا عی وئریر. " ای ساقی" خطابیی ایله- قورتاران بو ربا عی لرین قافیله-هنن سؤزلری هانسی حر فله بیتیرسه، همین ربا عی لردن سونرا عئینی حر فی تمثیل ائدن سلسله غزل باشلانیر. شاعیرین "دیوان" ینداکی غزللر ۹۰۰۰ بیته یاخین دیر. " دیوان" دا عئینی زاماندا قطعه لر، ربا عیلر، قصیده لر، حاربا رالار، ترکیب بندلر، ترجیع بندلر، مستزادلار، هجا وزنینده یازیلیمیش قوشمالار، "جاینامه" پوئماسی دا وئریلمیشدیر. بوکسک پوئتیک استعدادی اولان، فارس و عرب دیللرینی، شرق پوئزییا صنعتی-نین بوتون سیرلرینی یاخشی بیلن سیدنگاری فضولی-نین :

ای گئییب گولگون دما دم عزم حولان ائیله-ین
هر طرف حولان ائدیپ دؤندوکجه یوز قان ائیله-ین
حیرت، ای بت، صورتین گؤردوکده لال ائیلر منی،
صورت حالیم گؤزه ل صورت خیال ائیلر منی
عقل یار اولسایدی، ترک عشقی یار ائتمزمی دیم؟
اختیار اولسایدی، راحت اختیار ائتمزمی دیم؟
عشقدن جانیمدا بیر پنهان مرض وار، ای حکیم
خلقه پنهان دردیم اظهار ائتمه، زینهار، ای حکیم
جانلار وئریب سنین کیمی جانانه یئتمیشم،
رحم ائیله کیم، یئتینجه سنه، جانه یئتمیشم

مطلع لی غزللرینه تخمیس یازمیشدیر .

فضولىنىن :

حئيرت ، اى بت ، صورتىن گۇردوكدە لال ائىلەر منى .

: ۹

عقل يار اولسايدى ، ترك عشق يار ائتمىدۇم؟
مصراعلىرى ايله باشلايان غزلىرى ، گۇرونور ، سىدىنگارىنى او قەدە رحيران
ائىدىبكى ، شاعىر عىنى زاماندا عىنى ردىف ، عىنى قافىيە و عىنى
اؤلچودە بو غزلىرە نۇپىرلەر يازمىتىدۇر . " ائتمىدۇم " ردىفلى
غزله اوچ نۇپىرە يازان سىدىنگارى فضولىنىن :
اول گول خندانى گۇرمك . ممكن اولسايدى منە ،
سن تك ، اى بولبول گلستانە گوزار ائتمىدۇم؟ -
بىتىندەكى فىكرى بئله وئرىب :

بىر دم اول شمع جمالە همدم اولسايدىم ، يانئىب
سن تك ، اى پروانە ، ترك آه و زار ائتمىدۇم؟
يادە حكك ، غمدن توتولموش كۇنول ، كۇنول
آچىلماق كىمى يوزلرلە ايفادەنى بدىعى دىلئىمىزە فضولى گتىرمىش
دېر . تدقىقات گۇستەرىكى ، آنجاق فضولى دىلئىنە مخصوص اولان بئله
ايفادە و عبارەلردن سىدىنگارى بول . بول استفادە ائتمىشىدۇر .
سىدىنگارى - نىن غزلىرىنە نظر سالدىقدا حس اولونوركى ، اونلارنىن
خوخو بلاواسىطە فضولى غزلىرىنىن جاذبەدار تاشىرى آلتىندا يازىل-
مىشىدۇر . بونون نە درجە دە دوغرو اولدوغونو بوخلاماق اوچ-
فضولىنىن بىر غزلىنى سىدىنگارىنىن بىر غزلى ايله مقابىسە ائىدەك .
سىدىنگارى غزلى بئله باشلانئىر :

اى رخ لالە حمرا ، بدننى ياسمىنم ،
بولبول شىفتەم كوى محبت چمنىم ،
گۇرونوگو كىمى بو بيت فضولىنىن مشهور غزلىندەكى :
بولبول / غمزە دەم ، باغ و بهار بىم سنن ،
دەن و قد و رخون غنچە و سرو و سمنىم ، -
بىتىنىن بىر قەدەر باشقالاشمىش تكرارى دېر .
فضولى غزلىنىن مطالع بىتىندەكى :

پنبە داغ جنون ايجره نهاندىر بدنم ،
دېرى اولدوقجا لباسىم بودور ، اؤلسم ، كفنمىم ، -

مصرا غلاری سیدنگاری - نین حقینده صحبت گئدن غزلیتین ایکینجی بیتینده بو شکیلده سسله نیر:

ائیله آتثرله نیب اول سینه سوزانیم کیم،
دیری اولدوقجا لباسیم یانار، اؤلم کفنیم.
فضولی غزلیتین ایکینجی بیتینده کی:

جانی جانان دیله میس، وئرمه مک اولماز ای دیل،
نه نیزه ائیله یه لیم، اول نه سنیندیر، نه منیم.
بو فیکیر سیدنگاری غزلیتین اوجونجو بیتینده:
جانی جانان دیله مز، بی نه نیزا، ائیله یه لیم
نه سنین وار گونا هین، ای دل شیدا، نه منیم.
کیمی وئریلمیشدیر.

سید نگاری- نین:

حبیبیا، قان تۆکر غمزن دما دم، بیر او سانمازمی؟
پارار یا غریم، ایچهر قانیم، مگر بیرلحظه قانمازمی؟
(اوخوجولارین نظرینه چا تدیریم کی، بورا دا کی قانمازمی سؤز فور-
ماسی معاصیر دیلمیمیزده کی " ایچمکدن دویمازمی" معنا سیندا ایشله
دیلمیشدیر) مطلع لی غزلی فضولی نین:

منی جانان اوسا ندیردی، جفادن یار اوسا نمازمی؟-
مصراعسی ایله باشلانان مشهور غزلینه نظیره دیر. اونو دا دئییم کی
هرایکی غزل دا خیلی فافیه اساسیندا یازیلیمیشدیر.
بیز سید نگاری - نین آیری - آیری غزلینده ده بعضا " فضولی دن
اخذ ائدیلیمیش مصراعلارا ویا بؤتوو بیتلره ده تصادفا ئدیریک.
سید نگاری- نین بیر غزلیندن گتیردیگیمیز:

دما دم آه ائدهر جانیم، تۆکر قان حشم گریانیم
لب لعلین تمنا سیلا چونکی با غری پرخوندور، -

بیتینین بیرینجی مصراعسی، هئح شبهه یوخ کی، فضولی نین مشهور:
شب هیجران یانار جانیم، تۆکر قان حشم گریانیم، -

مصراعسی نین تأثیری ایله یازیلیمیشدیر.

معلوم اولدوغو کیمی، فضولی نین غیر ردیفلی، موافق قافیهللی و
عینی اولچولو اؤچ غزلی وار. ماراقلیدیر کی، سید نگاری نین ده
غیر ردیفلی اؤچ غزلی بو غزلره نظیره روحوندا یازیلیمیشدیر.

دشمك، اولاركى، حتا ھرايكى شاعيرين غزلىينده قافىلەشەن سۆزلەر دە عىنى دىر. بو غزلىرىن مفاىسەسى ايله باغلى اولاراق اونو دشمك كفايت دىر كى، سد نگارى- نىن :

كىم بىلەر دردىمىزى داغ جىگردن اوزگه،
كىم سورار حالىمىزى باد صبادن غىرى،
نە گۆرەر اهل خدا نور خدادن غىرى،
نە بولور شمسە باخان عىن ضياء دن غىرى،
نە گىرەر دستىنە سودا يە ھوس ائىلە يە نىن
نە دۆشەر دىلىنە سرگىشتە ھوادن غىرى

فضولى نىن بىتلرى :

نە بانار كىمسە منە آتش دىلدىن اوزگه،
نە آچار كىمسە تاپىم باد صبادن غىرى،-

بىسىندە كى فىكىرىن بىر قدەر باشقا لاشدىرىلمىش پوئىك تىكرارى دىر.

تأسف كى، مقاله نىن حمى امكان وىرمىركى، فضولى پوئىك دوھاسى نىن تاشىرى آلتىندا ياشايىب- بارادان سىدنگارى نىن بىدىعى يارادىجى لىغىندا داھى شاعىرىمىزىن اوينا دىنى رول حقىندە داھا اغرافلىقى دانىشاق. لاکىن بوھىج دە او دشمك دگىل كى، سىدنگارى - نىن بوتون اشلىرى فضولى نىن اشلىرىندە، ھر شىدىن اول غزلىرىندە ايفىسادە اولونان پوئىك فىكىرىن عكسىندن باشقا بىر شى دگىل، عكسىنە سىدنگارى - نىن اوز شاعىر سلفلىرى نىن ھىج بىرى نىن غزلىنە اوخشاما يان عىنى زاماندا بۆكسك بىدىعى شكىلدە يازىلمىش غزلىرى و باشقا پوئىك اشلىرى آزدگىلدىر، اوخوجولارىن نظرىنە شاعىرىن دوغولدوغو، بۇيو- دوىو، اىلك سئوگىسى نگارى - نىن وطنى اولان و اونون بوتون وارلىغى ايله سئودىگى، اوغروندا قورىبان اولماغا حاضر اولدوغو گۆزەل قاراباغ حقىندە بىر غزلى دە تقدىم ائتمك اىستەدیم:

آباد اولسون او بىر، زىراكى، خندان اولدوغوم بىر دىر،
ھوسناك مئى گلگون و جانان اولدوغوم بىر دىر،
آباد اولسون قاراباغ اىحرە اول يار، چونكى جانان نىن
حبىبانە قارا قاشىنا قورىبان اولدوغوم بىر دىر،
آباد اولسون كى، مندە وار حقى گاه و بى گاهى،

نگار نازنینه مست مهمان اولدوغوم یئردیر .
آباد اولسون دمام گۆرمه سین بربادلیق بیر دم
کی ، مست آباد حشم یاره حئیران اولدوغوم یئردیر .
آباد اولسون کی ، روح دلرباده شمس مطلقدن
گۆروب نور اعلا نور ، مسلمان اولدوغوم یئردیر .
آباد اولسون گۆروم ، زیرا کی ، بیر دست دلارادان
حکیب باده وحدت ، کامران اولدوغوم یئردیر .
آباد اولسون ، گۆروم ، ای طبع کیم اول شاه خوبانین
خیالاتیلا سوزانه غزلخوان اولدوغوم یئردیر .
آباد اولسون کی ، ای میر نگاری ، چشم دلبردن
آلبیدرس جنون اهل عرفان اولدوغوم یئردیر .
باشقا بیر شعرینده شاعیر دوغما قارا باغی حقینده یازیر :
سینه مه حکیلن قارا داغیمدیر ،
یاندییران عالمی گۆر نه جاغیمدیر ؟
قارا باغیریم قانلی قارا باغیمدیر -
گۆزلیمدن آخان یاشی- تریمدیر .

سیدنکاری دؤشر ردیفلی بیر غزلینین مقطع بیتیندن سونرا ، جوخ
گمان کی ، شیخ شاملی نظرده توتاراق بیله بیر بیتده یازمیشدیر :
مرد مردانه او قاپلان صفت ، مۆسکوف ایلن
ائیلده مک جنگ و جدل شیر داغستانه دوشر .
اورتا عصرلردن اوزو برک عرب شاعیرلریندن حسان بن ثابت و فارس
دییلی شعرین اۆلمز نماینده سی حافظ شیرازی و تورک- پوئزییاسینین
سۆنمز گونشی فحولی بوتون سونرا کی دؤور شاعیرلری اوچون نمونه
اولموشلار . غزلیرینده اۆزونو بو شاعیرلره مقایسه ائدن میرحمزه
سید نگاری اۆز یوئتیک استعدادی باغیمیندان اونلاردان آشاغی
دورسادا ، بیز گمان ائدیریک کی ، او ، ادبیاتیمیزین تاریخینده اۆز
لایقلی یئرینی توتما لیدیر .

سیدنکاری :

اغللر جمع اولوب حال پریشانیمی گۆرچک
داغلاز داغلییر تیشه افغانیمی گۆرچک .

گوللر آچیلیر لعل لبیندن گولهرک تا
 هر شام و سحر چشم درافشانیمی گؤرچک
 باخدیقا منه غمزه لرین قانیما قاینار،
 جشمین سو سپهر باغر پور آل قانیمی گؤرچک .
 بیمار گؤزون دردینی طالب لره سوردوم،
 ترک ائتدی منیم آتش هجرانیمی گؤرچک،
 خوف ائیله یین اول آتش نیران الیمیندن،
 نیرانه سیغیندی دیل سوزانیمی گؤرچک،
 حسنا لیق ایله خورشید رخشانی قیلان یاد
 اولمازمی خجیل عارض جانانیمی گؤرچک،
 یئر اهلی بیلیردی منی گؤی اهلی، نگاری
 بیلدی هامی عرشی یا خان افغانیمی گؤرچک.
 جوخ ایسته دیگیم حانیمی جانانیم اوچوندور .
 جانانیمی جوخ ایسته دیگیم جانیم اوچوندور

آه ائیله دیگیم آهونون عنبر نفسیندن،
 لعلین صفتی آغلادیغیم قانیم اوچوندور .
 خونین جیگریم غمزه برانین الیندن،
 شوریده گؤزون دیده گریانیم اوچوندور .
 خونخوار گؤزون نیزه مزگانلی جمع ائتدی،
 بیلدیم بو تدارک دیل ویرانیم اوچوندور .
 فریاد سحر، ناله شام، آه جگرسوز،
 قان آغلادیغیم بیر گؤل خندانیم اوچوندور .
 حانیم یا خیلیر آتش هیجران ایله آما ،
 حسرت اؤدو بو کلبه احزانیم اوچوندور .
 جمع اولدو تماشا یه نگاری ، هامی عالم ،
 گؤردوم کی، منیم ناله سوزانیم اوچوندور .

سیدنگاری - نین فضولی غزل لرینه تخمیس لریندن بیر- ایکی نمونه :

ای صنم ، لعلین شرابی بی مقال ائیلهر منی،
 چشم خمارین مدامی لا اوبال ائیلهر منی،
 صورتینله حئیرتم گؤر کیم نه حال ائیلهر منی .
 حئیرت ، ای بت ، صورتین گؤردو کده لال ائیلهر منی

صورت حاليم گۆرهن صورت خيال ائيله ر منى
 گۆرمه ديم عالمده ،اي مه ،مهريسز بير سنجه كيم ،
 يوخدور اما كيم بير جفا و حورون چكن بير منجه كيم ،
 كيمسه ،اي مهتاب ،قىلماز تاب بؤيله رنجه كيم ،
 مهر سالماز سان منه ،رحم ائيله مزسن بونجا كيم ،
 سايه تك ،سوداي زولفون پايمال ائيله ر منى
 واريمى صرف ائيله ديم مهري ن بولوندا ، اي بگيم ،
 گۆرمه ديم روخسارين آما نئيله ييم قانلار دؤكوم .
 و ملتين دشواردير بي پرده گر كيم ،يوق شكيم
 ضعف طالع ، مانع توفيق اولور هر نئحه كيم ،
 التفاتين آرزومند وصال ائيله ر منى
 شهسوارا گۆرمه ديم كويين سمندين بؤيله كيم ،
 درد جوق ، بير يوق كى ،تا مافى الضميرى سؤيله ييم ،
 چك عنانين مختصر احواليمى شرح ائيله ييم ،
 من گدا سن شاهه يار اولماق يوق ،آما نئيله ييم .
 آرزو سرگشته فبكر محال ائيله ر منى .
 عارضين كشف ائيله مه كيم ، حانيم داغلار چكهر ،
 قاشلارين اوسنا تما كيم ،سينه م اويار ، باغريم سؤكهر ،
 ناوكين تيتيرتمه كيم ،كؤكسومده بيكانلار اكهر ،
 تير غمزن آتما كيم ،باغريم دلهر ، قانيم تؤكهر ،
 عقد زولفون آچما كيم آشفته حال ائيله ر منى .
 بخش قيلميش بخت حانيم جانستانلار عشقينه
 دؤور صرف ائتميش ديليم شيرين زبانا لار عشقينه ،
 واريمى وئرميش فلک مهر بتانلار عشقينه ،
 دهر وقف ائتميش منى نورس جوانلار عشقينه ،
 هر يئته ن مهوش اسير خط و خال ائيله ر منى
 اي " نيگارى " رهنمونومدور صديق عشق كيم ،
 قيلميشام طى دا من فح (دره) عميق عشق كيم ،

ای فضولی قیلمزەم ترک لریق عشق کیم،
 بو فضیلت داخل اهل کمال ائیلەر منی.
 بخت یار اولسایدی سئوودا ایجره کار ائتمز می دیم،
 منزلیم زولف گره گیر نیگار ائتمز می دیم،
 دیده منی ایچمز می دیم، سئیر عذار ائتمز می دیم،
 عقل یار اولسایدی ترک عشق یار ائتمز می دیم
 اختیار اولسایدی، راحت اختیار ائتمز می دیم؟
 عارض حراسینی گؤرسئیدم اول شیرین لبین،
 جوهر حان لعلینه وئرسئیدم اول شیرین لبین،
 دمبدم شهدا بینی سورسایدیم اول شیرین لبین،
 لحظه - لحظه صورتین گؤرسئیدم اول شیرین لبین
 سن کیمی، ای بیستون، من هم قرار ائتمز می دیم؟
 نیشه اغیار ایله عیش ائتدین منی مغموم ائدیب،
 نیشه بدکار ایله نوش ائتدین منی مسموم ائدیب،
 نیشه ممتاز ائیلهدین بدشوم بزمین شوم ائدیب،
 نیشه محرم ائیلهدین غیر منی محروم ائدیب،
 من سنین بزمینده جان نقدین نیثار ائتمز می دیم؟
 درد سئوودا بی دوا جانیمدا بیر آزار دیر،
 سؤیله مک نا اهلە اول کیفیتتی دشوار دیر،
 ائیلەمم اظهار، گر کیم، قابل اظهار دیر،
 دردیمی عالمدە پنهان توتدوغوم نا چاردیر،
 اوغراسایدیم بیر طبیبه آشکار ائتمز می دیم؟
 بی صفا دیر صوفی نا صاف کیم، گئیمیش پالاس،
 بی روا دیر کار زاهد کیم ریادان دیر اساس،
 بی بنادیر پند نا صح، آنلا کیم، ای حق شناس،
 واعظین کسبین منیم رسوالیغیمدان قیل قیاس،
 اوندان صدیق اولسایدی، من تقوا شعار ائتمز می دیم؟
 یار ایله همدم لیک ائیلەر صبح و شام اغیار گیر،
 ائیلەر اول ظالیم منه دیدار دلدار ایله جیر،
 بؤیله گؤرمکدن منه خوشدور اولوم، زندان، قیر،

يار ايلە اغيارى ھەمدە گۇرمەيە اولسايدى صبر،
 ترك. غربت ائىلەيىب، عزم ديار ائتمىدىم؟
 مئىل صحرا ائىلەيىب سئير ائتمىزم گلشن يانا،
 جېخامزام خلوت سرادان، باخامزام ھرگز آنا،
 نئەلەيىم ايما نە گلدىم، سۇيلەيىم وجھين سنا،
 اوّل گول خندانى گۇرمك مومكون اولسايدى منا،
 سن تڪاي بولبول، گلستانە گذار ائتمىدىم؟
 اي " نىگارى" قان خرامان ايلە قانمىش كۇنلومو،
 خون باغرىملا قىزىل گول تڪ بو يانمىش كۇنلومو،
 نار حسرتلە تماشادان اوصانمىش كۇنلومو،
 اي فضولى، داغ ھيجران ايلە يانمىش كونلومو،
 لالەزار آجسايدى، سئير لالەزار ائتمىدىم؟

قېرىلرى سۇكۇردولرىن قالانى:

تورك مزارلىغى وار، ايندى ياخشى باخ، بۇرادا اطرافى دىسوارلا
 چئوريلمىش كىچىك بىر مزارلىق وار. اوڭدا ائرمىنى مزارلىغى دىسوار.
 ايندى ائرمىنىلرىن مى، توركلرىن مى چوخ اولدوغونو آنلادىنمىز؟
 ائرمىنلر اولولرىنى بىئەدىلر ھا، - دئمىشىدى.
 ژنرال ھارپورت ۱۶ اوقتيا بىر ۱۹۱۹ تارىخلى راپورتوندا آمريكا
 سنا تىنا بىلدىرمىشىدىر: " قارا دنىزدن ايرانا قدەر او زامان
 تورك سىنىرىنى گزدىك، فقط بو راپورتلارى لائرمىنى راپورتلارىنى
 - ح.م.] دوغرولايا جاق ھىچ بىر شئى بولامادىق" - دئمىشىدى.
 بلى، ايندى ائرمىنى داشناق كميته جىلرى كئچمىش سھولرىنى
 "دۇزەلدىرلر"، قېرىلرى، مسجدلرى، كئچمىش ھرنە وارسا، سىلىب
 سۇپورورلركى، خياللارىندا بىلەدىكلرى "بۇيوك ھاپستان" گانسدە
 آياغىنا تىكان بائماسىن !

○ دوست دوكتور عيسى حبيب بيگلي دن:

نخجواندا ممد آراز گونلري

يوسف محمد عليف ادينا نخجوان دولت اونيورسيتته تينين ركتور لوفو آذربايجان خلق شاعيري ممد آراز - ين آنادان اولماسينين عايللي - گيني مختار رسوبليکاسي يوبيلئي سوبه سينده کنجير مک بــــارده تشبوس (تشبث) قالدير ميشدير. نخجوان مختار رسوبليکاسي ناظير لر کابنتي نمين تشبوسو بگنميش، موافيق قرار قبول ائتميشدير. بــــو مناسبتله يوبيلئي کوميسياسی بارانديلميش، تدبير لر پلانی معيين اولونموش، ضروري حاضير ليق ايشلري آپا ريلميشدير يوبيلئي تدبير لر بنده اشتراك ائتمک اوچون آذربايجانين خلق شاعيري ممد آراز و علمي - ادبي اجتماعتين نماينده لر يندن بير گرويو سنتيا بر آيينين ۲۸ - ده باکيدان نخجوانا گل ميشدير، هاوا - ميدانيندا اونلاري مختار رسوبليکا عالی مجلسينين، ناظير لــــر کابینتینين مسؤل ايشچیلری، يوبيلئي کوميسياسينين عضولري، ضيالی - لارين نماينده لري قارشيلاميشلار. قوناقلارا گول، چيچک دسته لــــري با غيشلانميش، شربت پايلانميشدير .

دوكتور جواد هيئت ايران دان گتيردبگي هديه ني محمد آراز ا
تقديم ائدرکن

تورکيه دن و ايران اسلام رسپوبليکا سيندا ن گلميش گؤرکملی عاليم و يازيچيلار دا يوبيلئى تدبيرلرينده اشتراک ائتميشلر .عموميتله ، اوج گون ناوام ائدهن تدبيرلر ممد آراز گونلرينه جنورليميشدير .

۲۹ سئتيابر ۱۹۹۳- جو ايلده ح.محمدقليزاده آدينا نخوان دؤلت درام تئاتريندا يوبيلئى گئجهسى کئچيريلميشدير .يوبيلئى گئجه سيني آذربايجان يازيچيلار بيرليگي نخوان شعبه سيني مسؤل کاتيبى حسين ابراهيموف آچميشدير .نخوان مختار رسپوبليکا سيني باش ناظيرى شمس الدين خان باباييف آذربايجان رسپوبليکا سيني يرئزبنتى حيدر عليف - بن خلق شاعيري ممد آراز- ا تبریک مکتوبونو اوخوموش ، صميمي آرزولاريني حاتيرميشدير .نخوان مختار رسپوبليکا سيني عالسي

رياست هيئتي، ساغدان: دوكتور جواد هيئت، حسين ابراهيموف و دوكتور عيسي حبيب بيگلي

مجلسي صدرى نين بيرينجي معاويني رشيد حسين اوف يوبيليا دا تبریک سؤزلرى سؤيله ميش ، اونا فخرى فرمان تقديم ائتميشدير .ي.ممدعليف آدينا نخوان دؤلت اونيورسيتته تبين علمي ايشلر اؤزره پرورئگتو- رو، فيلولوگيا علملري نامزدی، دوئنت عيسي حبيب بيگلي- نين ممد آراز- ين حياتي و ياراديجيلىغي باره ده معروضه سي دينله نيلميشدير . طنطنه لي يوبيلئى گئجه سينده تهراندا ن گلميش دؤنيا شهرتلي جراح و

ادبیات‌شناس جواد هیئت، شاعر سهراب ظاهر، آکادمیک بوداق بود۔
 اق اوف، "آذربایجان ژورنالی‌نین شعبه‌مدیری، تنقیدچی و اکیف یوسفلی
 تورکیه‌لی قوناق یا زچی۔ پوبلیسیست ابراهیم بوزپئل، ی. ممدعلیف
 آدینا نخجوان دولت اونیورسیتته‌تینین اقتصاد دا نشکده‌سینین دئکانی
 دوستنت عاکیف ممدوفه فیلولوگییا علملری نامزدی، دوستنت عارف
 علیفه یوبلیارین قارداشی قیزی، شاعیره رحیله ائلچین و باشقالاری
 چیخیش ائتمیشلر .

نخجوان مختار رسپوبلیکاسینین تحصیل ناظیری ناظیم اکبر اوف،
 آذربایجان یازیچیلار بیرلیگی نخجوان شعبه‌سینین مسئول کاتبی
 حسین ابراهیم اوف، مختار رسپوبلیکا مدنیت ناظیرینین معاونی
 محمد حسین اوف، ی. ممدعلیف آدینا نخجوان دولت اونیورسیتته‌تینین
 رکتورو، پروفسور قاسیم حسین اوف، شاهبوز رایون خلق دئپوتاتلاری
 مجلسینین صدری خیرالله عباس اوف، "زامان" غزتی‌نین نماینده‌سی
 مصطفی آتالای تبریک نامهر اوخوموش و خاطیره هدیه‌لری تقدیم
 ائتمیشلر .

آذربایجان رسپوبلیکاسینین امکدار آرتیستی میکائیل میرزه‌یوسف
 خصوصی مهارتله خلق شاعیری ممد آراز۔ بین شعرلرینی و پوئمالاریندان
 پارچالاری سؤیله‌میشدیر. مختار رسپوبلیکا دولت فیلارمونیا سی،
 نخجوان تئاتری و خانیم‌قیزلار پانسئونونون بیرگه تشکیل ائتدیگی
 ادبی۔ موسیقی پروگرام نوماییش ائتدیریلیمیشدیر .

خلق شاعیری ممد آراز یوبیلئی گنج‌سینده چیخیش ائتمیش، بو بؤیوک
 تدبیرین تشکیلاتچیلارینا مینتداریغینی جاتدیریمیشدیر. یوبلییار
 همچنین بیغجام شکیلده خاضیرکی شرایطده میلی ادبیاتین وظیفه‌لر
 یندن دانیشمیش، شعر اوخوموشدور .

۳۰ سنتیابر ۱۹۹۳۔ جو ایلهده ی. ممدعلیف آدینا نخجوان دولت
 اونیورسیتته‌تینده یوبیلئی علمی سئسیاسی کئچیریلیمیشدیر. اونیو۔
 ئرسیتته‌تین علمی ایشلر اوزره پرورکتورو، دوستنت عیسی حبیب بیئلی
 نبن صدرلیگی ایله گئچن علمی سئسیادا ۲۰ نفردن جوخ معروضه‌ایله
 چیخیش ائتمیش، ممد آراز۔ بین حیاتی و جوخ جهتلی ادبی فعالیتسی
 معاصر نظری فیکرین ایشغیندا قیمتلندیریلیمیشدیر. دوکتور جواد
 هیئت۔ بین "وطن شاعیری" فیلولوگییا علملری دوکتورو، پروفسور

يا ووز آخوندلونون "كلاسيك حرثه (فرهنگ) مناسيبت"، پروفيسور واسى- الدين علييف - بين "مد آراز شعرينين پوئتيكاسى" تنقيدجى واقيف يوسيفلى- نين "صنعت دونياسى"، فلسفه علملى نا مردى يوسف حسين - اوفون "مد آراز- بين فلسفهسى"، يداگوژى علملى نا مزدى عاكيف ايمانلى- نين "م. آراز يارا ديجيليفينا ائوفئميزملر"، دوستانت صفرعلى بابايف - بين "طبيعتين پوئتيكاسى"، فيلولوگيا علملى نا مزدى خانعلى كريموفون "ميلليليك و بشريلين تصديقى"، گنج- تدققا تچى حسن هاشيملى- نين "حيسياتين شعريياتى" وس. معروضه لر ما راقلا قار شيلانميشدير .

نخجوان اونيورسيته تين تشبو ايله مد آراز- ا حصار اولونموش "ميلليليك و بشريليك" ادلى كتاب جا با ائتديريلميشدير. مد آراز بين يارا ديجيليفينا دا بير ايلك علملى اثر اولان بوكتاب "قورقود" اقتصادى علاقه لر آسوسياسى نين سپونسورلوغو (كفايت) ايله نشر ائدلميشدير . يوبيلئى تدبيرلرينده اشراك ائدن "قورقود" آسوسياسى نين پرنز- يدئنتى ح. علييف مد آراز- بن ادبى ارثى تى تى بليخ، تدقيق، ترجمه و نشر ائتمك مقصدى ايله آسوسياسى نين وساطتى ايله ايلده بيردفعه مسابقه كئچيرمگه وعد ائتميشدير .

دوقتوره ئيت - بين تكليفى ايله قورقود آسوسياسى محمد آراز- بين اثرلر نى عرب الفبا سندا جا با ولونما سيني قبول ائتميشدير . خلق شاعيرى مد آراز نخجوان دولت اونيورسيته تينده اونا حصار اولونموش فوتو- سرگييه و شاهبوز رايونون نادير درمان بيتگى - لر يندن عبارت زنگين نباتات كوللئكسياسينا با خميشدير .

يوبيلئى تدبيرلى مد آراز- بين دوغولدوغو شاهبوز رايونوندا دا وام ائتديريلميشدير. بورا دا رايون احتماعينى، ضيالىلار و اوجولارلا گؤروش كئچيريلميشدير. رايون مدنيت ائوينه خلق شاعيرى مد آراز- بين آدينين وئريلمهسى باره ده يئرلى اجرا كميته نين قرارى اؤخونموشدور .

مخيار رسپوبليكا حكومتى نين كؤمگى ايله خلق شاعيرى مد آراز و اؤبو مشايعت ائدن يارا ديجى نيا ليلار تى بى زده قيصا مدتلى سفرده اولموش، اولو شهر يار- بين مقبره سيني زيارت ائتميش، جنوبلو صنعت ادا ملارى ايله گؤروشك امكانى قازانمشلار .

نخجوان تلویزیونی یوبیلئی تدبیرلری باره ده گئیش اینفورماسیا لار (اطلاعات) یایمیش، طنطنه لی گئجه نی بوتونلوکله تاماشاچیلار جاتدیرمیشدیر.

ممد آراز گونلری نخجواندا ادبیات و مدنیت، سؤز - صنعت بایرا - مینا جئویرمیشدیر.

یوبیلئی مناسبتیله دوکتور جواد هیئت و دوکتور حمید نطقیه محمد علیف آدینا اونیورسیتته تینین طرفیندن فخری پروفسورلوق وئرلمیشدیر.

سهراب ظاهردن: محمد آراز - ا

سهراب ظاهر چاغداش آذربایجان شاعیرلرینین ان گؤرکملی - لریندن بیریدیر و اصلی آستارالی دیر. غومور بؤیو محمد آرازلا بیرگه اوغوموش، بیرگه یاشامیشدیر. نخجواندا اونونلا بیرگه گلیمیشدی و محمد آرازین خسته یللیرینه (پارکینسون PARKINSON) غومورلوک دوستوندا ن هئج آیریلماق ایسته مه میشدیر.

بیرآخشام سن منی قوناق ساغلا دین،

یارامی یارانلا یویوب یاغلا دین، من سهراب ظاهر، نه لازیم او بود منیم گؤزلریمله بعضا آغلا دین، بیرجه اوغوم قالیب، اونو سن بؤیود قویما دین گؤزلریم دولا قارداشیم. گئدیرم جبهه یه سلاحیم او مید، طویونا گلیمیشم، هریشر خونجادییر، قالما ییم قارداشدا ن دالا، قارداشیم

بو شالیم بوکولموش قانلی غنچادییر

بیرجه او ره گیم وار، پارچا - پارچادییر، اوسنه جاتا جاق، آلا، قارداشیم.

او ره گیم شیشه دییر، او ره گیم حلیم،

کیم اونو ایکیه بؤلدو، نه بیلیم،

آل، او جیلیک - جیلیک، او دیلیم - دیلیم

اونو بیر - بیرینه جالا، قارداشیم.

دره لر کئچهره م، داغلا ر کئچهره م،

اؤزومه آلودان پالتار بیچهره م،

ظولمتی اریدی ب سئل - سئل ایچهره م

قویمارام ائل داردا قالا، قارداشیم

○ ممدآراز - ملی شعرین آغ ساققالی

صنعتکارین ترجمه حالی، طالعی و حیاتی داها جوخ اؤنون یا رادیجی-
لیغیندا اؤز عکسینی تاپیر، بونو خلق شاعیری محمدآراز اؤز و ده
اعتراف ائدیر.

کتابلاریندان بیرینه یازدیغی مقدمه ده دئییلیر: "اصل ترجمه حال
شاعرین شعرلی دیر- شاعیر جوخ حالدا اؤز یازیلارینین باش قهرمانی
اولا بیلیر". محمد آرازین شعرینده کی ترجمه حالی رسمی ترجمه حال
سندلریندن ویا والدین لرینین، اچالمه سینده یا شادیغی آداملارین
یادداشت ماتریال لاریندان دا دقیق، درین و معنالی دیر:

منی شعریمده گز بیر انسان کیمی
قلبیمده نه وارسا اونا دشمنم
آنادان - باجی دان گیزلتدیگیمی
کاغیذدان، قلمدن گیزلتمه میشم

اؤز یارادیجیلیغینین اساس قهرمانی، آپاریجی سیماسی اولان محمد
آراز- ین اثرلری حقیقی بیر شاعیر عؤمرونون پوزولماز صحیفه لری
دیر. بیر جوخ استعدادلی شاعر لر کیمی محمد آراز- ین پوئزیاسی
اونون حیات، عؤمورنا مه سی دیر. حتی ترجمه حالدا دخلی اولمایان دیگو
مطلب لر ده شاعیرین عؤمور کۆینه گیندن، قلبیندن کنجیر. بئله مقاملار
دا بیر "قلبین یوکو" آز قالا بیر عؤمرون یوکوندن قات- قات آغیر
اولور.

پوئزیاسی، شعر- صنعت محمد آراز- ین طالع یوکودور. قلمی "سؤز قار-
داسی" حساب ائدن شاعیر جسمانی عؤمرونون سونرا کی طالعینسی ده
کاغیذسیز قلمسیز تصور ائده بیلیر:

نه دؤز دشمنمیسین، دؤزونو ده کی،
بۇ تۇرپاق آغارتسین اؤزونو، دئی کی،
دونیا یا سونونجو سؤزونو، دئی کی،

ای قارداش قلمیم، دشم، دشمه سم

من سنی اؤزومله آپاراسیام .

محمد آراز- ین "قارداش قلمی" ایلیک نؤبهده اؤز عؤمرونو یازمیش دیر. شاعیرین طالعی کیمی شعرلری ده بنزرسیزدایر. محمد آراز- ین شعرلری همده اؤزونون سونراکی ادبی نسلین بدیعی یارادیجیلیغینین باشلانغیجیدیر. داها دوغروسو، پوئتیک دبدبه، پیتوریکا، طنطنه ظاهری عکس ائتدیرمه، ایدئولوژی خطه عداقت کیمی صنعت خسته لیکلریندن خلاص اولماق محمد آراز و اونون منسوب اولدوغو یارادیجی نیلله اساسا "باشا جاتمیشدیر". اؤره گیمسیز کلمه یازان دگیلم "آندی ترنم- پوئزیا سیندان دوشونجه لیریکا سینا قاتی کئچیدین ایفاهه سی دیر. بونا گؤره ده محمد آراز صنعتی بیر طرفدن یئنی تیپلی ۷۰- جی اییلو پوئزیاسینین فعال داشیییجیسی، دیگر طرفدن ایسه ایگیری اییل بوندان اول ادبیات میدانینا قدم قویان شاعرلر نسلین اساس استنادگا هلا ریندان، الهام قایناقلاریندان بیری دیر. صابر رستمخانلی هدایت، رامیز روشن، نصرت کسه منلی، جنگیز علی اوغلو، حتی داها سونراکی نسلین نماینده سی رستم بهرودی اؤز الهامینی همده محمد آراز صنعتیندن آلمیشدیر. باشقا سؤزله محمد آراز شعر صمد وورغون مکتبی ایله حاضرکی شعر اولوبو وعنعنه لری آراسیندا جوخ اعتبار لی وارث لیک گؤرپوسودور. پوئزیا میزین آرتیق بیر نئچه نسلی بیویوک صنعت میدانینا همین پوئتیک گؤرپودن کئچیب گلمیشدیر. حاضرکی مرحله ده محمد آراز ملی آذربایجان شعرینین گؤرکملی نماینده سی دیر.

ایندکی سویه ده اونون شعرلری و پوئمالاری بدیعی پوبلیسیستیکاسی یالنیز اؤز یارادیجیسینین دگیل، منسوب اولدوغو خلقین دا ترجمه حالینین اساس حصه سی دیر. ایکینجی دونیا محاربه سیندن سونراکی تخمینا" یاریم عصره یاخین تاریخی دؤورون بدیعی، معنوی ترجمه حالی م. آراز صنعتینده اؤز عکسینی تاپمیشدیر. بو مدریک، آغیر، ثقلتلی، اوزاق گؤرن، کؤوره ک و عاغیللی پوئزیا معنالی ادبی- تاریخی سالنامهدیر. یاخین و اوزاق تاریخیمیزله یاناشی، بو گونوموزون و حتی صابا جمیزین بیویوک، جدی حقیقتلری ده "محمد آراز کاراندا- شیندان" گؤیه ریر. یاشینین ایندیکی مدریک جاغیندا محمد آراز شعر

قائینار حیات سئلی، سئحرلی معنوی دیریلیک چشمه سی دیر .
دؤننیمیزدن عبرت درسی آلماق، بو گؤنوموزون آب- هواسی ایلسه
یا شاماق، صابا حیمیزین منظره سیننی آیین - شایین گؤرمک، آمالیمیزی
مقصدیمیزی معین ائتمک اوجون محمد آراز پوئزیاسی ان اعتبارلسی
و عاغیللی بلدچی دیر .

آذربایجان ادبیاتیندا پوئما ژانری محمد آراز- ین پوئمالاری ایله
یعنی مرحله په چاتمیشدیر. لیریک - پیسیخولوژی اوسلوب و دوشونجه،
انسان معنویاتینین درین قاتلارینین پوئتیک، کشفی، معاصیرلیک و
فعال وطنداشلیق موقعی بو پوئمالارین آنا خطینی تشکیل ائدیمر،
محمد آراز- ین " اؤچ اوغول آناسی" پوئماسی (۱۹۵۷) یازیحی عیسی
حسین اوفون پیسیخولوژی نثرینین ملی پوئزیاداکی یول یولداشی
دیر .

" آراز آخیر " پوئماسیندا (۱۹۶۰) زامانین سؤزو اؤزونون یوکسک
بدیعی - فلسفی عکسینی تاپمیشدیر. "پاسلی قیلینج" پوئماسی (۱۹۶۴)
یازیلدینگی دؤورون "آیگون" و دور. "عسگر قبری حاققندا بالالادا"
پوئماسیندا (۱۹۶۸) اوستاد صمد وورغونون "آوروپا غاطیره لری" نین
قایالارا یازیلان سس " پوئماسیندا (۱۹۷۶) "موغان" پوئماسی نین
عنعنه لری یاخشی معنا دا داوام ائتدیریلیمیش، یعنی سوویه جاتسد-
یریلیمیشدیر. محمد آراز- ین "آتامین کتابی" اثری ملی بیرلیک و
معنوی اوچالیق حاققیندا یازیلیمیش ان کامل پوئتیک داستاندیر .
ادبیاتیمیز بو اثر لرله زنگین لشمیش، نظره چارپاچاق سویه ده ایره لی
یه دؤغرو بؤی آتمیشدیر. محمد اینفیل اوغلو ابراهیموف - محمد آراز
آذربایجانین خلق شاعیری دیر. ا مکدار اینجه صنعت خادمی دیر. او، ملی
شعریمیزین آغ ساققالی دیر. شعر- صنعت، سؤزون حقیقی معاسیندا،
بؤیوک ادبیات محمد آراز- ین طالع یوکودور .

یازانی: عیسی حبیب بیگلی- فیلولوگیا

علملری نامزدی، دوچئنت

الیفبامیزا کؤچورن: محمدرضا هیئت

محمد امین رسولزاده دن اوچ مکتوب

بیلدیگیمیز کیمی محمد امین رسولزاده (۱۸۸۴-۱۹۵۴)، مشروطه انقلاب-
یندان سونرا (استبداد صغیر زامانی) ایران انقلابچیلارینا یاردیم
ا ئتمگ اوچون باکیدان ایرانا (رشته) گلیب ،گیلان محاهدلری ایله
تهراننی آلماقدا اشتراک ائتمیش و بیرننچه ایل تهراندا قالیب ،
ایران دموکرات فرقه سینه گیره رک ،اجتماعی و سیاسی فعالیتلره
باشلامیش و ظولمکارلیق وعدالتسزلیگه قارشو مبارزه آپارمیشدیر .
اؤ کسگین قلم صاحبی اولدوقدا ،سید محمد ابوالضیاء شبستری ایله
"ایران نو" آدلی بیر روزنامه نشر ائدیبا و روزنامه ده ،تزار (چار)
روسلاری علیهینه یازدیغی مقاله لره گؤره ،اونلارین خواهشی ایله ایران
حکومتی طرفیندن (محمدولی خان سپهسالارین باش وزیرلیگی زامانی)
ایراندان سؤرگون اولوناراق تورکیه یه گئتمیش و اوردادا جاوان
تورکلر دسته سینه قوشولموش و نهایتده باکییا قاییداراق مساوات
فرقه سیننی قورانلاردا ن بیری اولاراق اونون رهبرلیگینه سئچیلیمیش و
شمالی آذربایجاندا تقریباً" ایکی ایل داوام ائدن مستقیل آذربایجان
حکومتی قورموشدور ،بو حکومت شوروی حکومتی قورولماقدا ایکن قفقاز
بولشویکلری طرفیندن بیخیلیب ،محمد امین رسولزاده اوزو ده یاخالا-
نیب و جوخلو زحمتلردن سونرا آوروپا یا قاپیب سونرا تورکیه یه
گلمیش عؤمرونون سون ۲۰ ایلینی اوردادا کئچیرمیش و هله ده سیاسی
فعالیتلردن ال گؤتورمه میش ونه یته ده ۱۹۵۴- جی ایله ده ،اوردادا دو-
نیادان گؤچموشدور ،محمد امین رسولزاده ،ایران مشروطه چی شخصیتلریندن
اولان سیدحسن تقی زاده ایله دوست اولوب بیر زامان استانبولدا ،بیر
ایل یاریم مدتینده بیر منزله یاشامیش و سونرالاردا اونون سلا-
همیشه مکاتبه ده اولموشدور .

ایران کتاب شناسی عالمی ایرج افشار تقی زاده دن قالان سنند و
مدرکلری سهام نلاییب ،نشر ائدرکن ،محمد امین رسولزاده-نین تقی زاده
یه تورک دیلینده یازدیغی اوچ مکتوبونو تاپمیشدیر .

ههري ۱۳۲۶- جي ايلين سونلاريندا ايرج افشار او اوج مکتوبون فارسجا يا جئوريلمه سيني مندن خواهش ائتدي. و او ترجمه لر ايرج افشار- يين رداكتورلوغو ايله نشر اولونان "آينده" محله سيني- ۱۳۶۷- جي ايلين ايلک تومره سينده چاپ اولونموشدور. بو مکتوبلارين عمده اهميتي اونلارين تورک ديلينده يازيلما سيدير. چونکي او زامان تورکلر ده مکتوبلاريني فارس ديلينده يازارديلار. محمدا مين رسولزاده بو مکتوبلارين بيرينده: "بير زامان ايکي تورکون بير بيرلري ايله فارسجا دانيشديقلارينا گوره تقىزاده-نين ناراحت اولدوغونو يادا سالراق، مکتوبونو تورکجه يازماغا مجبور اولدوغونا اشاره ائتميشدير.

بو مکتوبلارين بيرى ۱۹۱۷- جي ايل، اوکتياير آينين ۲۲- سينده (يعنى اوکتياير انقلابينا بير نئجه گون قالميش) باکيدان يازيل- ميشدير. او بيرى ايکي مکتوبلار ۱۹۲۴- جي ايل فئورال و ماي آيلارى ندا (يعنى م. رسولزاده روسيه دن قاچانان سونرا) استانبولدان يازيلميشدير. بو مکتوبلارين اصلى شكيل لرینده چاپ اولونما سيني، تحقيقاتچيلار اوچون اهميتلى اولدوغونا گوره بورادا اونلارى لازيم اولان ايضاحلار ايله برابر گتيريريك،

КОНТОРА РЕДАКЦИИ
 ГАЗЕТИ
 «АЧЫГЪ - СОЗЪ»
 (ЯСКОЕ СХОВО)

(شخصى)

Баку ۱۹۰۰.

اوکتياير ۲۲ ۱۹۱۷ باکو

اونودولماز دوستوم!

صباح چاغى ايدى، ميرزا على محمدخان اوييسى اداره يه تشریف گتير- ميشلردى. احوالگزي صوردم. استوقهولمده ايدى ديديلر. آدرسگزي ايسته دم، برلينده در، سويله ديلر. (۴). او بر ايکي گون ي-ورادا قالديقدان سوگره طهرانه گيده جكا و اداره دن همان گتميشدى كه، بن ده برابر كچرديگمز كچميش گونلرگ اونودولماز خاطره سننده دالميشدم (۵). ناگاه پوچته (پست) گلدى. مونس بر پاك، ديگر ظرفلر

آراسنده نظر دقتمی جلب ایله دی. همان یازینی تا نیدم، اودر، دیدم ، آچدم. اوزیدر، آرتق نه قدر شاد اولدیغیمی ونه کبی بر حسیات صیما نه ایله متحس (۶) اولدیغمی اوزکته دوشوکه. احوالی صوریور- سگز، کاغذگزی آلدیغم زمان کچن بر مجلسده واقع اولان مبارزه ییی یا زمقله مشغول ایدم. باکوده بر دسته منافق لردن (۷) عبارت آدم لمر "شریعت ایستهرز" بچملی بر "مسلمانلق" فرقه سی تأسیس ایدوب، بز ملیت پرور دوموقرا تارله مجادله باشلامشلا در. هیچ نه لری اولماسده کوکل بولاندرمالاری واردر. فقط علی العموم (۸) ایشرم فنا دگلدر. ایش جوق، آداملارمز آزددر، بوراده - تورک عدم مرکزیت فرقه سی "مساوات" - نامنده بر فرقه تأسیس ایتمشیک (۹). مقصدی روسیه نکه فه دئرالیزم سبکی ایله قورولماسی طلب ایله مگرد. (۱۰)

بو گونلرده فرقه نکه ایلک قونغره سی (قورولتایی) قورولاجقدار. ایران دوموقرات فرقه سنکه بوراده شعبه سی واردر (۱۲) اونلارله مناسباتمز دوستانه در. او قدر مشغولیتیم وارکه عادتاً "غزیتیه یازی یازمغه فرصتم بیله یوقدر. بالخاصه ایران حقنده یازمق ایسته یورمسده ده وقتم مساعد اولمایور. بو خصوصه وقتگز مساعد اولورسه ای—ران حقنده هر نوع نشریات ته "آجیق سوز" مهیادر. آجیق سوز اوج بیلسدر تأسیس ایدلمشدر، دوام ایدیور (۱۳). اوزمه مخصوص مطبعه مز واردر. اوروج نشریاتی اوندن اقبال دایاندی. بیزیمله اشتراک ایتدی. بهالق تضیقنه قارشی بر نوعله اداره ایدریوز. جوق خوشوقتم که احوالگز بولنده در. عجباً ایرانه گیتیمیه جکمیسگز؟ (۱۴) دوموقرات فرقه سنده تشکیل یون، ضد تشکیل یون غوغالرینی یاخی آغلیا بیلمه— یورم. بگا او یله گلیمور که بو مبارزه شکلدن زیاده معنا اوستنده در. او یله دو یورام که آقایان تشکیل یون، اعتدال مشربدرلر، ضد یون ایسه سابقکی ملت پرستلک مسلکنده ثابت قدم قالمشلار، برنجیلر دیه سن روسیه انقلابنه جوق امیدلر بسله یور. ایکینجیلر خارجی سیاستده یینه ده انگلتره نکه آمر اولوب قالدیغنی گو دیورلر. فقط سوک گونلدرده تیکران (۱۵) بوراده ایدی. اونکه دیدیگینه گوره آرالارندن بو نفاق قالقوب جریانلار برله شمش ایمش. آقای وحیدالملک ده سیزگله میدر؟ سیزگله ایسه عرض سلامیم وار. آقای حسینقلی خان نواب جنا بلرینه ده احتراممی یترمه واسطه اولگز. بو مکتوبله (۱) برابر آدرسگزی

قائطوره وبيروب تاپشردم سيزه غزته بيوللاسينلار. عين زمانده سيسزه برده بير رساله گوندر بيورم كه موسقوا سفرنك، خاطره سيندر . قافقاسيانك، حالي جوق مشوشدر. ايمدى معلومات آلنمشدر كه جبهه دهكى اوردو قايديوب گري گليور بو آفتن (۱) قاباغنده بملكتك حالي نه اولاجاق ، معلوم دگلدر. (۱۶) بالخاصه مسلمانلار اضطرابده درلر . بير يانده سه چكى مبارزه لري باشلانيور . مجلس مؤسسان نامزدلري جزئنده فرقه مز طرفندن بن ده داخل ايدلمشم . مجلس مؤسسان سه چكى لري ايله برابر بلديه ، سه چكى لري ، فعله شوراسي سه چكى لري ، فرقه (۱) سه چكى لري ، معدن سه چكى لري ، بيلم نه سه چكى لري واردر . بو سه چكى لر ايچنده (۱) غرق اولوب قالميشيق . روسيه نك سه چكى دن باشقه بير ايشي ، قطعنا مه - لردن باشقه بير سوزي بوقدر . فقط آخري خيبردر .

المرگزي صقارم ، دوستم .
محمدامين

محمدعلي نك سلامي واردر . توركجه يازيلي بلانق (مارك) آل آلتننده بولونما ديغندن (۱) روسجه يازيليسنه يازديغم ايچون عذر ايسته رم . خاطرمدهدر كه بير دفعه ايكي توركك (توركلرين) فارسجه دانيشما - سني خوشلاما ديغكز حقنده بيان مطالعه ده بولونمشديكز (۱) او بيان خاطر مه گلديكي ايچون ، هم ده (۱) بندن اوتري داها قولاي اولديغي ايچون ، جوابمي توركجه يازدم (۱۷) .

م . ا .

ايضا حلاز :

۱- "آجيق سوز" غزته سي ، محمدامين رسولزاده - نين واسطه سي ايله ، ۱۹۱۵- جي ايل ، اگوست آي نين ايكي سيندن باكيذا نشره باشلاميش دير . بو غزت او زمان گيزلين فعاليت گؤستره ن مساوات فرقه سي نين اورگاني ايدى

۲- محمدعلي خان اويسي ، سياسي علملر مكتبي (مدرسه علوم سياسي) نين اينك شاگردلريندن اولوب ، او زمان باكي (بادكوبه) ده ايران

قونسوللوغونون آتاشەسى ايميش ، او سياسي يازيچىلىق و ژورنالىسم ايله علاقه مند اولوب ، بئر نئجه سياسي و اجتماعى مقالەلرى ده چاپ اولونموشدور . باكيذا جيخان "جرقه" ژورنالىنين ده ناشرى اوآيدى . او سۇنرالار تهرانا گليب " فوآد عامه " وزيرليگينده باش مديسر (مدير كل) اولموشدور .

بئر زاماندا استانبولدا اولوب ، او زامان الفبا دگيشيلمەسى باره ده گئدهن چاليشمالاردا اشراك ائديب ، بئر نوع الفباء ابداع ائدهرك ، ۱۳۳۱ هـ.ق - ده نفيس بئر شكilde ، استانبولدا چاپ ائتدير - ميشدى . بو الفبا پهلوى و گرجى الفباسينا ، آز جوخ ، اوخشاير . ۳- بو مکتوبلاردا او زامانين املاء شيوهسى اوزره "ك" حرفى يئرینه " ك " و " غنه نون " حرفى يئرینه "ك" حرفى يازيلىب اؤستونه اؤچ نقطه قويولموشدور .

۴- بو زامان تقي زاده " استوكهولم " دا تشكيل اولان ، سوسيا ليستر قورولتايندا ، اشراك ائتمك اؤچون ، وحيدالملك شيبانى ايلسه بئرليگده اؤرايا گئتميشدير .

۵- رسولزاده بئر زامان تقي زاده ، استانبولدا ، بئر ايل ياريم مدتينده ، بئر منزله ياشا ميشدير . بورادا اونا اشاره اولونموشدور .

۶- متحس اولماق = حس ائتمك .

۷- منافق = ظاهرده دوست ، باطنده ، دؤشمن و خائن اولان شخص .

۸- على العموم = عموميت ده

۹- ۱۹۱۵- جي ايل ژوئن (اييون) آييندا ، " تورك عدم مركزيت " فرقه سى ايله " مسلمان دموكراتيك مساوات " فرقهسى بئرلشهرك ؛ " تورك عدم مركزيت فرقهسى " مساوات " - آدى ايله فعاليت باسلاميشدير .

۱۰- مساوات فرقهسى او زامان روسيه نين فئدراليزم شكلينده اداره اولونما سيني ايسته بيردى . لاکين سۇنراكى حادثه لر ، اؤنو آذربايجانين استقلالى سمتينه يؤنلتدى .

۱۱- بۇ كنگره ۱۹۱۷- جي ايل اوقتيا بر آيينين ۲۶- سيندان ۱۳- نه قدهر ، ۵۰۰ نماينده نين اشراكى ايله باكيذا تشكيل اولدو و همان قورولتايدا محمدا مين رسولزاده فرقه نين مركزى كميتە سى نين صدرى عنوانى ايله سئچيلدى .

۱۲- بۇ نشان وئريركى او زامان ، ايران دموكرات فرقه سى ايراندا

وار ایملیش و اؤرادا دا فعالیت ائدیرمیش .

۱۳- لاپ دقتله دشک بو زامان آچیق سؤزون عؤمروندن ایکی ایمل،
ایکی آی ۲۰، گۆن کئچیرمیش . چۆنکی "آچیق سؤز" غزتهسی ۱۹۱۵- جی
ایله آگوست آیینین ، ایکیسینده نشره بوراخیلمیشدی .
۱۴- بورادان معلوم اؤلورکی، بۇ مکتوبون مقصدی تهران یوخ، اولسون
کی برلین ایملیش .

۱۵- بو شخص ظاهرًا همان تیگران اولمالیدیرکی، ایران دموکرات
جربئینین عضوی اولوب و اونون بیر نئچه مکتوبی "اوراق تازه ییاب
مشروطیت" کتابیندا چاپ اولونموشدور . (مجله آینه، نمره ۲۱ سال
۱۳۶۷، ص ۵۸)

۱۶- بیرینجی دؤنیا محاربهسی ۱۹۱۴- ۱۹۱۸- جی ایللرده اؤز وئر-
میشدیر . لاکین اوقتیا بر انقلابی ۱۹۱۷- جی ایله واقع اولموشدور .
۱۷- آینه ژورنالی بورادا بئله قید ائتمیشدیر "نکته عجیبی است
زیرا تقی زاده همیشه از مدافعان زبان فارسی بوده است . " بورادا
بیز آرتیرمالیق کی، فارس دیلیندن مدافعه ائتمک تورک دیلینسی
آتماق (ترک ائتمک) معنا سینا دئیلدیر .

ایکینجی مکتوب :

عزیز و محترم دوستم ،

استانبولده کی طانیقلردن احوالگری اوگرندیگم ضروره ! تا هـ
ایتدیگژی خبر آلدیم . صمیمی تبریکاتمی عرضله ، سزه سعادتله تمنسی
ایدیم .

سزدن موسقوادن پتروغرا ده گیتک اؤزره ، آیرلمشدم (۱) . اورادن فرار
ائتمک لازم گلدی (۲) . برلنده ایکن میرزا رضا نکالتفاتلری سایه سینده
دولتخانه عالیرنده ، جای ایجرکاسکی احبادن (۴) بر جوغنی زیارت
ایله دم . سیزی تخطر ایتدک (۵) . برلنده عجله چیقدیغم ایچون میرزا
رضا خانله گوروشه مدم . یولدان کندیلرینه مکتوب یازدم . بورادان
کندیلرینه و سیزه مکتوب یازما م لازم ایدی . مع لاسف (۶) بوراده اوم
(اٹویم) یاندیغیندن نزد مده کی آدرسلرگژی غائب ایتدم . بو دفعه

"ایران‌شهر" مجموعه‌سندن اقتباس ایله‌دیگم آدرسدن با لاستفا‌ده (۸) اشو مکتوبی یازدم .

بوراده، بلکه ده مسموعکز اولمشدر (۹)، روسیه ایله اولان دعوا مزی ادامه ایتدیریورز . "یکئی قافقاسیا" (۱۰) مجموعه‌سی نشر ایدیورز . سزه بر قولکسیون گوندیریورز، نشر ایله‌دیگم کتا بلرمدن دخی برسر نسخه‌سنی تقدیم ایدیورم . امیدوارم که سزده، دها موسقواده ایکن وعد بیوردیگکز کاوه (۱۱) قولکسیونی ایله آثار منتشره‌نیزدن برسر نسخه‌سنی لطفاً" ارسال بیورورسکز، بنمکی بویله گتیریور . دونوب دولانوب استانبوله گلیورم . هیچ اولماسه بر ایکی سنه ؛ آورو پاده بولونمق ایستردم اما ، نامساعد بر زمانه تصادفا ایتدم . بوراده یا — لکز بولونیورم . عا ئله‌م با کوده‌در . موسقواده گوردیگکز آقای عباسقلی ده بوراده‌در ، طهراننده ایدی ، یاقنده گلشدردر . حضور عالی‌رینسه سلامری واردر ، آقا محمدعلی طهراننده‌در .

"ایران" غزته‌سنده بر مکتوبگزی اوقودوم . اوراده آلمانیا‌ده قالبوب قالهیا هفگکز تردیدا" سویله‌نمشدی . عجبا ، بر طرفه عزیمت‌نیتی می‌واردر؟ هر حاله احوالگکز نه یولده ؛ اولدیغنی اوگرنمک ایسترم . یکئی (یئنئی) عا ئله‌ه حیاتی ایله ناطسکز؟ شمذیکی منزلم جارشو (جارسو ؛) قپوده‌در . هر گون اوه گیدرکن ، عتیق علی پاشا جامعی (مسجدی) قارشو — سندن کچپور " فرح " آپا رتماننی خاطرلیورم . درس اعلانلرینی گورورکن مشترک معلمگمز (۱۲) حافظه‌مه جانلانیاور . عجبا طهرانده گیتیمیسه — جکمیسگکز ؟

سزی سؤالرمله تبخیر ؛ ایتیمیه جکمه امینم . زمان و مکانلرک تا ثیری نه قدر اولسه‌ده اسکی احوالی سیله‌مز ، ظن ائدرم . آذربایجان ضرب مثلی " هر شئیگک تازه‌سی اما آشنا نک کهنه‌سی " دیر . "دئیر" . اسکی آشنا لک نامنه مدع اوقات اولدیغمی البته جائز گورورده گزارش احوالگزی متضمن جوابی دریغ بیورما زسکز .

موسقوا حقنده‌کی صون انطبا عکزه جوق مراقلی‌یم . دوستمز حسینقلی‌خان (نواب) دن خبرگزر وارمیدر؟ بوتون دوستلره عرض سلام .

باقی خلوص واحترام : محمد امین

۱۹ / ۱۱ ۱۹۲۴ . استانبول (۱۳) جار شوقپو ، قندیلی سوراق نومرو ۵ .

ایکینجی مکتوبون ایضا حلاری:

- ۱- او زامان تقی زاده شوروی ایله بیر تجارتی مقاوله با غلاماق اوچون مسکو وایا گئتمیش ایدی (۱۹۲۱)
- ۲- رسولزاده قاچماق نیتی ایله پتروگرادا گئتمیش و اورادان مساواتچیلارین و تاتارلارین یاردیملاری ایله آوروپا یا (فنلاندا) قاچمیشدیر. (۱۹۲۲).
- ۳- آئنده مجلهسی بو شخصی میرزا رضا ترهیت عنوانی ایله ایضاح ائتمیشدیر. (همان قایناق ص ۵۹).
- ۴- احیا : دوستلار
- ۵- تخطر: خاطیرلاماق
- ۶: معالاف: تأسف لیدیر
- ۷: تبریزی حسین کاظمزاده ایران شهرین توسطی ایله برلینده فارسجا نشر اولان ژورنالین آدی دیر.
- ۸- بالاستفاده: استفاده ائدهرک ...
- ۹- مسموع اولماق: قولغا جاتماق، ائشیتکم
- ۱۰- " ۱۹۲۲ یازیندان استانبولدا اولان رسولزاده بیئی قافقازیا (۹ صفر ۱۳۴۱/۱۹۲۲) درگیسینی چیقارماغا باشلار. کاسیم ۱۹۲۷- یسه قدهر اون بئش گۆنده بیر چیخاریلان بو درگی توپلام ۱۰۰ سایی نشر ائدیلمیر. فقط آنلاشیلا بیلرک بعضی سببلر اوزوندن درگی نین صاحب امتیازی و مدیر - مسئولو سید ظاهر دیر. حتی ایلك ساییلاردا رسولزاده- نین آجیق امضاسیلا یازیلاری چیخماز (آذربایجان جمهوریتی، استانبول، ۱۹۹۰، ص ۲۰)
- ۱۱- کاوه مجلهسی برلینده، تقی زاده نین الی ایله چیخاریلمی.دی.
- ۱۲- فارسی ترجمه ده سهو اولاراق "معلمی شما" چاپ اولونموشدور.
- ۱۳- بورادان محمد امین رسولزاده- نین او زامان استانبولدا یاشادیغی یئر معلوم اولور.

استانبول - ۱۵ مایس (۱) ۱۹۲۴

اوچونجو مکتوب:

۴ مارس تاریخی صمیمیت و محبتله سرشار التفاتنا مه‌لری بیلسه‌گنز نه قدر موجب ممنونیت اولدی مکتوبگزی اوقورکن قلنیرمژک قوتلی بر القتریق تلی ایله مربوط اولدیغنی حس ایتدم. آرا مزده‌کی را بظه‌یی "شنا" کلمه‌سی ایله افاده ایدیسم دوستلقدن ده (داها) یوکسک تصور بیورلان علاقه معنویه‌نگ تعریفی ایچون حقه مماثل (۲) بولونان خلقک صمیمی لسانندن استعاره ایتمک احتیاجی ایله وقوع بولمشدر. یوقسه پک حقلیسگز که آرا مزده‌کی را بظه دوستلقدن ده پک یوکسکدر. یعنی ادبیاتده معروفمز بولنان کلمه‌لرله افاده اولوناجق لاهوتی بر مفهومدر.

عزیز دوستم، هیجان بخش سطرلرگزی اوقور اوقومز همان ج—واب یازمه‌یه تشبث ایله دمسه‌ده بر طرفدن دوچار اولدیغم بوغاز خسته‌لغی دیگر طرفدن دخی بو گونلرده اوست اوسته گلن مشغولیتم سزه خطاب ایده‌جک کافی بر حضوره مساعد اولما دیغندن، ایستر ایستمز، تأخیری موجب اولدی. بو خصوصه‌کی معذرتمک قبولنی امید ایدرم.

سزن بر چوق سنه مفا رقتدن سوکزه تکرار جوق علاقه‌مند اولدیغگنز وطنه دونمک اوزره بولوندیغگزی اوگرندیگمه ممنون اولدم. گرچه بو آراق عزیز دوستم میرزا رضا خان (تربیت) دن آلدیغم مکت—وب شمذیلک بر وظیفه وطنیه ایله لوندونه عازم اولدیغگزی بیلدریور. فقط بو وظیفه‌نگک ایتما مندن سوکزه بالطنع ایرانه، گیده‌جکسگ—زدر (دثیر) موفقیتلر دیله‌رم. ایران ترقیات حاضره‌سی حقنده‌کی امیدلرگنز بنی صون درجه‌ده سویندرمش و تصور ایتدیغگنز "بدا" (۴) الله درسین ده وقوع بولماسین، دیه قلبی بر تمنیده بولونمقده ایکن جمهوریت اعلانی اوزرینه آلنان سوگگی خبرلر موجب اندیشه اولمش (۵). عجیبا "بدا" وقوع بولیورمی؟ دیه دوشوندورمشدر. بویوردیغگز کبی ایرانی تمثیل ایده‌مه‌ین طهران غزته‌چیلری ایران خیرخواهی اولمدیغیم—زه "قانع" اولسه‌لر، (معتقد اولسالار، اینا نسالار) بعضی ایرانلی— دوستلرمز بو خصوصه شبهه ایتسه‌لر بیله سزه قوتلی بیر ای—ران موجودتینگ طرفدار ی اولدیغمی اثبات ایچون مشکلات چکمیله‌جمه‌مینم. یانی (یعنی) باشمزده قوتلی‌هر ایران حکومتی موجود اولسیدی، روسلر نه بو سهولتله باکویه گیره‌بیلر، نه‌ده قافقاسیاده بو قدهر فجایع ایقاع (وقوع) ایدرلردی. هیچ شبهه‌سیز کی تورکیه‌نگک تولوم — دیرم

مجادله‌سنده چرپندیغی قدر ضعیف‌ایرانکه انگلیز اشغالی آلتنسه بولونماسی دخی شرقکا ابدی دشمنی روسیه‌نکه بولشه‌ویزم شکلنده تکرار قافقاسیا اوزرینه چوکمه‌سنی موجب‌ولدی.

عائله‌مکّه و اومکّه (ائویمین) یانماسی یوزندن متحمل اولدیغیم خسارت مناسبتیه تأثر و تسلییی محتوی بولونان قارداشجه سطرلرگزه قارشی ده بالخاصه متحسم. دوغروسی اقتضات زمان و ضرورت حیات بوتون آرزولر مه رغما، هیچ اولمزسه، ایکی سنه آوروپا ده بولونمق امکانی پنه بگا نصیب ایتمه‌دی. بورا ده، آشای بیوقاری، "فرح" آپار-تماننده (۶) مشترکا کشردیگمز حیات طرزنده (دها فنا دگلسه اگر) یا شامق ضرورتی حاصل اولدی. فقط دیگر طرفدن بو ضرورته چسوق ده طارغین دگلیم. چونکه مملکته یاقین اولدیغمدن وظیفه‌مکّه ایفاسی ایچون بوراسی دها زیاده اویقون گلیور.

شوراده (بورادا) مساعده‌گزله پک بیویوک بر نزاکت و صمیمیتله تماس ایله‌دیگمز مهم مسئله‌یه کجه‌یم. تورکیه‌ده، استانبولده‌جا تما مز (جالیشما مز) نشریاتده ای بولونما مز (۷) احتمال که تورکیه‌حسابنه چالشدیقمز حقنده بر شبهه و گمان حاصل ایتدیرر. بو گمانکه بالخاصه سزگه‌کی صمیمی دوستلر و علی‌العموم ایرانلی دوستلرمزده گورولد. یگنه بیلسه‌گز نه قدر متأسفم. اگر جدی صورته تورکیه، آذربایجان مناسباتی تعقیب اولنورسه "تورکچی" دیه ایرانلیجره اته‌سام اولونان "مساوات" فرقه‌سی تورکلرجه‌ده "انگلیزچی" (انگلیس‌چی) حتی "ایرانچی" دیه اتهام ایدلمشدر. بو اتهام بر طرفدن تشکیل ایتدیگمز جمهوریت مفکوره‌سنکه خلق لسانی اوزرینه مستند دوموقراتیک و عصری بر ایده‌آله استناد ایله‌م‌سندن، دیگر طرفدن ده مجرد و قابلیت تطبیقه‌سی اولمایان جهانگیرانه فکرلره دگل، مثبت و حقیقی منفعتلره اتکا ائتمک اولنده اولدیغندن متجاوز (اوخونولمور) سوء تأویلدن ایلری گلیورکه نتیجه‌ده سوء تفهملره اوغرایه‌رق "سیاوش" کبسی مظلوم اولیورز (۸). ایرانکه قومشومز اولدیغنی، دینداشمز اولدیغنی، دوقلمزگه مشترک بولوندیغنی، قسماً ده حللمزگه قرابتنی تقدیرا بیتمز دگلز. بوگنا گوره‌ده بویوردیقکز کبی "ایرانکه من غیرحق اولسه بیله اندیشه و قورقوسنی موجب اولاجق هر نوع اظهاراتدن توقی ایتمه ... (بیر کلمه دوشموشدور) نک بزم ایچون ضروری و مفید اولدیغنه بنسی

اقناع ایتمکن دها قولای بیر شیی تصور اولونما سین .بو خصوصده قافقاسیا آذربایجاننک (ویا سزن مناسب گوردیگنژ تعبیرله "ران گ") نه کیی بر خط حرکت اتخاذا ایتمک ضرورتنده بولونما سنکده اصلح اولدینی حقنده کی تصور اتکزی کمال خلوص و اطمینانله بکله بورم . بو خصوصده کی مسرورا تکزدن قطیعا" ملول دگیل، بالعکس پک مستفیــــــــــــد اولاجمکن ممنون و صمیمیتکزه قارش مشکور قلاحقمی شمیدین تأیید ایدرم .

عرض ائتمه لییم کی ایران افکار عمومی سنده کی سوء تفهملردن دولایی دائما" متاثرم .بو سوء تفاهمنک نه صورته ازاله ایدیله بیلمه سی ایچون واسطه لر آرامق دائمی مشغله لرمدن باشلیجه سنی تشکیل ایله - مشدر. ذات دوستانه لرینک بو خصوصده کی صلاحیتدار ارشاداتنه پیک بؤیوک اهمیت و قیمت ویره رک جوا بکزی صبر سزلکله بکله بورم .

رفیقه محترمه لرینک حقمده ابدال بویوردیق لری لطف و اثر نزا کته قارش ممنون اولدیغیمی و خالصانه سلام و احترامک کندی لرینــــــــــــه تبلیغتی رجا ایله سعادت و رفا هده بولونما کز ایچون صمیمانه تمنی لرده بولوندیغمی عرض ایلرم .

میرزا رضا خان دوستمزه عرض سلام، عبا سقلی بگک عرض سلام و احترامی وار .

اسکی دوستکز و حرمتکارکز : محمدا مین

ب . ت :

گوندردیگنژ اثرلردن طولایی بالخاصه تشکر ایدرم . "گاوه" نکت بر کولکسیونی دخی لطف ایدرسه نوز جوق متشکر اولورم . مکتوبکزک محرمیتی حقنده اشاره بویوردیگنژک حکمتک ؛ جوا بنسی تشکیل ایدهن بو مکتوبه دخی شامل اولدویغنی طبیعی بولاجقکزه امینتم واردر . محمدا مین .

ایضا حلاز :

۱- مایس تورکیه تقویمینده مای آبی معنا سینا دیر ، بو مکتوبــــــــــــون آئینده مجله سینده چاپ اولان فارسجا ترجمه سینده یا نلیش اولراق" ما - رس" چاپ اولموشدور . (مجله آئینده شماره ۱ و ۲ سال ۱۳۶۷، ص ۵۶)

۲- بو کلمه یا خشی اوخونولمور احتمالاً" مماثل اولمالیدیر. اوخشا-
بیش، بنزه ریش معنا سینا دیر .

۳- بو زمان تقی زاده "سردار سپه" - ین کا بینه سینده ، خارچی
وزیرلیک مقامیندا اولان محمدعلی فروغینین خواهشی ایله "مک دونالد"
ایله مذاکره ائتمک اوچون لوندونا گئدیرمیش .

۴- بو زمان ایراندا جمهوری رژیم قورولماسینین صحبتی کنجیردی
لاکین نجفدن ایرانا گلن و بیر نئچه باشقا ایرانداکی روحانیلر
مخالفته باشلایا راق ، قاباغینی آلدیلار .

۵- بورادا " بدا " کلمه سیندن نه معنا نظرده توتولدوغو معلوم
دشییل . بوکلمه نین جوخلو معنا لاری وار . او جمله دن "باشقا بیسر
فیکرین آرایا چیخماسی" معنا سینا دیر .

۶- ۱۹۱۰- حی ایلدن سونرا رسولزاده و تقی زاده بیر مدت بو آ پار-
تماندا یا شامیش و جتین لیکلر چکمیش ، بعضاً " معلم لیک له گـؤن
کنجیرمیشلر . بورادا رسولزاده بیئنه او آغیر بیر شرایطه قـرار
تاپدیغینا اشاره ائدیر .

۷- فارسجا ترجمه ده سهو اولاراق عدم حضور ... چاپ اولونموشدور .

۸- رسولزاده آذربایجانلی ، مظلوم جاسینا و گناهسیز قانینا بویانان
سیاوشه بنزه دیر . او ۱۹۲۰- حی ایل داغستاندا (لاهیجدا) گیزلی
یا شایارکن "عصریمیزین سیاوشی" آدلی بیر اثرده یاراتمیشدی . بو
اثر ایکی دفعه (۱۹۲۳ و ۱۹۸۹- حی ایللرده) استانبولدا و بیر دفعه
۱۹۹۱- حی ایلده باکیدا چاپ اولونموشدور .

مجله میزده بؤش یئر قالما دیغی اوچون مکتوبلارین اوریژینالی نین
فوتوکوپیلرینی گلن ساییمیزدا چاپ ائتدیره جه یک .

۱۳۳۱ هـ . ق ده محمد امین رسولزاده بیر تبریک کارت پستالی استانبول-
دان تقی زاده یه گؤندر میئدی . بو تاریخ ۱۹۱۳- ۱۹۱۴- حی ایلر ایله
مطابق دیر . بئله لیک له معلوم اولورکی بو زمان م . رسولزاده هله
باکیا قایتما میئش و استانبولدا ایتمیش .
کارتین مضمونو بئله دیر : (مجله آینده ، شماره ۲، سال ۱۹۶۱، ص ۶۵) .

منازل کهنه کوه
قازق بوشاق

CARTE POSTALE

شعبتہ نوروز ۸۴۶ جولائی ۱۳۲۱ء

ظفر بظهوری کہ مانع از درك حضور دوست ارجمند
فصلتندم آقای سید تقی زاده است. بہتر یہ وسلم
تہینا نوروز پیروز و تقدیم حیات قلبی خود را در سال

این صورت بیرون خود دیدم
از طرف ارادتمندی
محبوبان
استانبول - رستہ فوطوغرافانی

خط رسول زاده

○ ياشاى حق (۵)

رومانىندا ن بىر پارچا

بۇ " گلىملى گىدىملى، سۇن اوجو اولوملو دۇنيا " دا روزگارىن ھەر اۆزۈنو گۇرموش، حياتىنىن ھەر آخىسىنى، شىرىنىنى دادمىشىدى. غۇمرو - نون تام بارىسىنى - اۆتوز بئش ايلنى غىبتە گىچىرمىشىدى . موھا جىرتىن سرت، آمانسىز يىلى اۆنو ھارالارا آپارما مىشىدى؟ ۲۵ - جى ايلين سۇن باھارىندا ن، باكىدان آيرىلدىنى گۇندىن نە قىدەر اولكەلەر، شەرلەر، عنوانلار دگىشمىشىدى. مسكووا، ھلسىنكى، پارىس . . سۇنرا استانبول، بولشوبىكلرىن " مساوات " جىلارى اۆزلىرىن بىر نۇمرەلى دوشمانى بىلنلرىن آمانسىز جۇگمو، قانلى الى سورايادكا اۇزانمىشىدى. محمدا مىنى، اۆزۈنە ايكىنجى وطن بىلدىگى قارداش تورك تۇرپا غىندا ن دا دىدرگىن ائتمىشىدىلەر. قۇدرىن عذابلى يۇللارى اۆنو استانبولدا ن ورشوايا آپارمىش، بوكرەشدىن، بىرلىن دن دۇلاندىرا - دۇلاندىرا - ھىلەدىب، فىرلادىب تىكرار " دوستلارنىن " يانينا گىرى گىتىرمىشىدى . - ياخشى كى، بۇ تۇرپاق، بۇ مملكت وار، بۇرادا دۇغمالاروار - دىئىرىدى - محمد امىن - بوخسا اۆرەك. بونجا آيرىلىغا، حىرتە قاتلانمازدى خورويوب گىئەردىم غىبتە ."

جگرپارالارىن حىرتى سىنەسىنىن داشىنى، كرىپىخىنى بىر - بىر قۇپارىركىن، دۇنيانىن دىدى - غمى اۆردو كىمى اۆستۈنە بىرورركىن " وطنين بۇللارى منىم كىمى اوزۈنە باغلى قالان بۇردا شلازىمى جىورمىدە گۇروب، اۇنلارنى سىنى دوىما سايدىم، سۇنوم نىچە اولاجا قىدى؟ بىلمەم كى؟ - دىئە دۇشونوردو محمدا مىن .

غۇمور گمىسى قاسىرقا لاردا ن فىرتا نالاردا ن، مىن بىر فلاكتدن كىچىب اىندى بورادا - آنكارا اونيوتسىتەسى طبدا نىكەدەسىنىن كلينىكىندە سرت قاييا دىرەنمىشىدى. ايكى آددىم اۇ طرفدە دورموشدو اولوم، بۇ سفر مەھلت وئىرەنە بنزمەيدى. اۇنون اۆزۈ دە لاپ آيدىن حىشادىردى دوىوردوكى، بۇرادا داھا بۇل بىتتىر: بىر گۆز قىرپىمىندان اۇ طرفدە

ابدی غولمت باشلاپ، دۇنيا قۇرولاندا نېرى او بېر گۆز قېرىپىمىندان
اۇ طرفە گىشنىلردن ھىچ بېرى گىشى دۇنمەمىشىدىر. بۇ دۇنيا يا گىشى
گلمەمىشىدىر، كېرىپىكلىرىنى گىشىش آچاق بۇ نورلو دۇنيانىن ايشىنى
نا باخىر گۆلومسە مەبېر و گولومسە بېلمز دە... كىم - اۆلومىدىن
قورخما بېر - دىئېرسە، يالان سۆيلەبېر، اينسان اۆلوموندىن قۇرخور.
قورخور چونكى بۇ آرتىق سۇندور، اۇ طرفى بوشلوقدور، قورخور چونكى
دۇنيادا ھر جىغىرى، ھر ايزى، ھر بۆلو گىشىپ گلمىش، ونھايت بېر
مکاندا، يا ايستەگىنلە، يا كىمىن ايسە ارادەسى، حۇكىم، ياردىمى
و حسرتىلە گىشى دۇنمە مومكوندور. آما اۆلوم دىئىلن يۇلدا ن دۇنمە
مومكون دگىلدىر. ايندى بۇ گىش، گلمزلىكىدىن قورخور اينسان. قورخور
كى، حيات عشقى و سېنەسېندە چىمە كىمى آخىب چا غلىيان آرزولارى
بېر آن ايجىندە ياناراق قاب قارا كۆلە دۇنسون. بۇ دەشتىدىر.
محمدا مېن ظريف بېر كىشى ايدى. ليا قىلى، شرفلى، عقىدەسېنە صدا قىلى
يا شامانى ھر شىدىن اۆستون بېلىردى.

حياتىن غذا بلارىنى دا، گۆزەللىكلىرىنى دە دۇشونە - دۇشونە دگرلىندە
بېرىردى. و احتمال كى، اصل بونون اۆچون بۆتون يارادىقلار كىمى
اۇ دا قورخوردو، اۆلومدىن.
ايندى اۆز و بۆز، قلىبى بوخ، اينمافى بوخ اۆلوم قىلىنچىنى سېرە -
رەك آلمىشى باشىنىن اۆستونو. گۆزدن بۇراخما بېر، دالسىنجا دۆشوب
گىجە - گۆندوز ايزلەبېردى اۆنو.

... دوستلارى، ياخىنلارى آنكارا نىن شاھانە رستورا نلارىنىن بېرىندە
ياش گۆتونو تېرىك دىمك لە اۆنا گۆزلەدىگىندىن، اومدوغوندا ن قات
قات آرتىق سۆينچ باغىشلامىشى. قلىبىنى بىرىندىن اۆينا تىمىشىدىلار.
چوخدان بونجا سۆينمەمىشى. اۆرەگىندە آرتىق سۆينچە بىر
قالما دىغىنى سانىردى. اما ياخشى اۆرەكلى كىشىلرىن آغزىندىن
اىشىتىدىكى رياسىز، بۆياسىز خوش سۆزلر، اۆرەكدن قۇپان ساغلىقلار،
بېر دە رستورانىن دىوارلارى ايجىندە چىرىپىنان آذربايجان موزىك
پارجالارى، اۇ دۇغما موزىك اۆنو قۇش كىمى قاناداندىر مىشى.
اۇ دۇغوم، ايل دۇنومو گۆنلرىندە استا نبولدان، پارىس دن، ورشودان
داھا بىلمە ھارالاردان تېرىك تلگرافلارى، كۆنول ايستەكلىرى ايلە
يازىلمىش مکتوبلار آلمىشى.

گۈزلىرى بونلار آراسىندا اۆزەرىندە "آذربايجان"، "باكى" سۆزلىرى - نىن يازىلدىغى پاكىتى آختارمىش... آختارمىش آما تاپا بىلمەمىشىدى
اۇ، بعضا" بۇ يىغىن - يىغىن تلگرافلارى، مکتوبلارى مىزىن اۆستۈنە
تۈگۈر، آنلاشيلماز، عجيب، اوشاق كىمى، غرىب بىر اىلگى ايله بىرىنى آلىر
بىرىن قۇيۇر، اۇخويۇر، اۇخويۇر... بىر مکتوب اۇنو دائىما" هيجاننا
گتىرىردى. اۆرەگىنى رقتە گتىرىردى. بو مکتوبو اۇنا اسكى دوستو،
مشهور تاتار محررى عبدالله تايماز يازمىشىدى

... خيالى اۇزاق، خوڭ اۇزاق بىر ياز گۆنۈنە اۇجوب گىتمىشىدى.
مسكوادا باشلىيان اىلك باھار ھاوالارى قىزدىرماغا ھنوز فرصت
تاپما مىشىدى. اتاق جوڭ سۆيۈقدۈ، اۇ، سوبانين يانىدا اوتوراراق غزتە
اۇخويۇر، سطرلرى سانكى، سوسوز قالمىش اينسان كىمى ايجىردى. يالنىز
ايدى، بۇ حالدا بىرىسى قاپىنى آچاراق ايجەرى كىردى. سالام ائتتى.
محمدامين گۆزونو غزتەدن آيىزاراق: سىزە كىم لازىم دئىە سۆردۈ .
ايجەرى كىرەن كىشى:

- خوش گۆردۈك امىن بىگ - دئىە جاواب وئردى.
اۇ، چابىك بىر حرىكتلە يئرىندىن قالغاراق تانىمادىغى كىشىە طرف
يورودو، و صمىمىتلە اۇنا ال اۇزاداراق :
- سالام - دئدى .

سۇنرا الىنى گلن آدامىن البندن چكىمەرك - عفو ائدرسىنىز دئدى
- من سىزى تانىيا بىلمەدیم؟
- آما من سىزى گۆزەل تانىيرام .
- ھاردان؟ دئىە محمدامين ماراق ائتتى.
" آچىق سۆز " غزتەسىندن .

- عجا بىزىم غزتەدە سىزىن يازىنىز چىخدى مى؟
- خىر .
- پس ؟

- امىن بىگ، بلکہ، دە سىزە عجىب گۆرونەجک . آما من سىزى اۆزۈمە
اوستاد بىلىرم . دۇغرو دور، سىز ياخىندان تانىش اولمادىق . آما
اىللىر بۇيونجا سىزىن يازدىقلارنىزى و گۆردۈگۈز ايشلرى غرورلا
اىزلەيىرم . سىز بۇتون تورک دۇنيا سىنىن گووہنجى، قىوانجى سىنىز
امىن بىگ !

— ساغ اولون، قلىبا تشكور ائديرەم. — دئدى محمدامىن، آما كىم —
اولدوغونوز، هاردا ن گلدىگىنيزى، هاردا جالىشىدىغىنيزى ھىچ سۇيلىە —
مەدىنيز؟

— امىن بىگ، يازىمىز بىر بىرىنە چوخ ياخىندىر، سىزدە "جكا" دان چوخ
عذاباشكنجە گۇردونوز، من دە، سىز باكىدا محبىدە اولدوغونوز،
اولوم خۇكمونو هر آن، هر دىقىقە گۇزلەدىگىنيز بىر زاماندا من دە
قازاندا محبىدە ايدىم، آلالاھا شۇكور، بختىمىز آز چوخ گىتىردى، ايندىلىك
سربىستلىككە بىك، سربىست نفس چكىرىك، ياشا بىرىق.
— بو دا بىر حىيات دىگىل، قارداش! محمدامىن — يىن باخىشلارى اولون
گۇزلىرىنە ايلىشىپ قالدى.

گلن آدام سۇزونو تاماملاماق اىستر كىمى!
محترم امىن بىگ! دئدى — من "اورئىبورگ" دا قازاندا غزتەجىلىك
ائلەبىرىكن سىزىن نىشرا ئىتىدىگىنيز "آجىق سۇز" و اۆزوموزە، يىغنى بىز
تاتارلارا اۆرنك بىلىردىك. اولون هر سايسىنى اۆرەك چىرپىنتىسىلە
گۇزلەبىردىك.

— جانىمىز، قانىمىز باھاسىنا چىخاردىردىق اول غزتەنى، "آجىق سۇز"
غۇمرومون ان گۇزەل ايللىرىندن، جاوانلىغىمدان بىر خاطرە دىر.
آراسىرا اول گۇنلىرى خاطرلاركن اۆرەگىم يارالى گۇوورچىن كىمى
چىرپىنىر.

— بۇ دوىغولار منە دە چوخ ياخىندىر، امىن بىگ!
— غزتەجىلىك گۇزەل صنعتىر. — دئدى محمدامىن. — خلقىنلە دانىش —
ماق، قلىبىندن كىچىنلىرى اولونلا پايلاشماق اولون ان گۇزەل، ان
اعتبارلى بىر وسىلەدبر.

— سىزى گۇرمىكى چوخدان گۇزلەبىردىم. قدرىن سىزى بورايا، مسكووايا
گىتىردىگىنى، بورادا جالىشىدىغىنيزى ائشىتدىم. گۇروشوب ياخىندان
تانىش اولماغى اولومە بورچ بىلدىم. بىندەنىز دە سىز گئدەن اولون
يولجولارىنداندبر، فقير بىر محوردبر.

— عزىم، آدىنيزى سۇبلەمەدىنيز؟
— بلكە ائشىدىب سىز — عبداللە تايماز
محمدامىن غرىب بىر سئوينىلە اولون تپەدن دبرنا غادك سۇزدودا اولون
ايللىرىن دوستو، تانىدىغى كىمى قوللارىندان توتاراق سىلكدى:

– آی جانیم، آی منیم عزیزیم، ایکی گۆزوم، نەدەن باياقدان بىرى منى ناراحات ائله بىرسن؟ من سىزى غيايا تانىيرام. ھەم دە خوڭ ياخشى تانىيرام، سىز تاتار خلقىنىن عاغىل، ذكاء، صاحىبلىرىندىن بىرى – سىنيز.

كۆرسولرىنى چكەرەك قارشى – قارشىيا اۆتوردولار. باشلارنى قالدىردىقلارنىدا اورتالىغىن قارالدىغىنى، آخسام اۆلدوغونو گۆزدو – لىر. بۇ ايكي – اۆچ، ساعات ابچىندە بىر – بىرلىرىنە آلىشمىش، ياخىن بىر دوست اۆلموشدولار.

– محمدا مېن گۆزلىرىنى يوموشدو، آنجا ق دوستونون – عبداللە تا يماز. مېن دۇغوم ايل دۇنومو دۇلايسىلە اۇنا گۆندردىگى مکتوب سۆز – سۆز سطر – سطر، خياليدان آخىب گئدىردى.

" عزیزیم محمد امین بیگ! من سیزین عۇمرونوزو حساب فورموللار چىرچنوسىنە سىغدىرا بىلمە بىرم، سىزدە بۇ حیات عشقى، بۇ لیاقت، بۇ تفکور و جالشما قدرتى داوام ائتدىكجە، چئورە نىزدە كىلرە، بلكە دە بۆتون تورك جاوانلىغىنا پارلاق بىر اۆرنك اۆلاراق داھا اۆزون ايللر ياشايا جاقسىنيز. گۆزەل آذربايجانين خوشبخت گۆنلىرىنى دۇنيا گۆزو ايله گۆرەجك سىنيز! "

ايچىندىن آجى بىر سىزىلتى گئجدى: " قارداشیم عبداللە، بۇ اوستە – گىنە گۆرە سندن تشكۆر ائدىرم. آما، آذربايجانين خوشبخت گۆنلىرىنى گۆرمك منە قسمت اۆلمايا حاق، سانكى بۇ دۇنيا ايله منیم آرامدا بىر شئى قالمايشدىز... "

گۆزلىرىندە اۆلدوز سۇنموشدو. نئجە دە سۆلموشدو باخىشلارى... حالى سىخ سىخ دگىشلىردى، آراسىرا ھوشدان گئدىب، سۇنرا اۆزون – گلىردى. بئللەجە قلىندە گاه خوش، گاه دا كۆرەك، حزين خاطرەلر يارپاق كىمى تىترە بىردى.

ابندى آلكىش سئلىنى يارا – بارا خطابە كۆرسوسونە ياخىنلاشیر. ايچىندە يئرىن، گۆبلىرىن سئوینجى واردى. سالون سوسور، اۆ تاريخى نطقىنە باشلايیر: " حۆرمىتلى ملت وكىللىرى! "

" آذربايجان مىلى جمهورىتىنىن ايلك پارلمانىنى آچماق سعادتى – نىن، سىز حۆرمىتلى ملت وكىللىرىنە تبرىك دئمك شرفىنىن عھدە مە دۆشمەسىنە افتخار ائدىرم. "

اۇ دانيشیر، سالون آلقیشلايیر، محمدا مین داها دا وجدە گلیر، سینەسی قاباریریردی . " آذربایجان بیر آتش قایناغیدیز دئییردی کاشکی بو آتش آذربایجان اۇولادلارینین سینە سینە دۇلسون . میلیونلارلا اۆرەگی، بو آتش سۇنمەین، ابدی بیر مشعل اۇلوب تا حریت و استقلالە دوغرو گئتدیگیمیز انگلی یۇللاری ایشیق- لاندیرسین، آیدینلاتسین . "

... او، آز قالسین دونیا نین یاریسینی گزیب دۇلانمیشدی، آنجا ق اۇنو وطنە گۆتورەجک، یاخینلارینا، دوستلارینا قووشدوراجاق، گۆندوزلسری فیکریندە، گنجەلری رۇیاسیندا اریش- آرغاج اشدیگی، بعضا" پیادا بعضا" ترنلە، بعضا" دە آت بئلیندە دالینسا دۆشوب گئتدیگی، اۇ اۇزون تهلکەلی، دۇنمەجلی یۇلون اۆستونە، قارا، آغیر بیرداش بوراخ- میشدیلار. بو آغیر، داش وطن یولونون اۆستوندە قارارار- قارارار چامورلارلا اورتولەرک گۆیەرمیشدی . کیم قالدیرا جاقدی بو داشی، کیم قیرا جاقدی بۇ طالبسی؛ کیم آچا جاقدی بو سئحری؟ وارمیدی اۇ ظولمت داشینی گۆتورە بیلەجک بیر اۇغول، واردیر بئلە بی- قدرت؟

محمدا مین تام ۳۵ ایلدن بری بۇ سۇالی اۇزوندن سوروشوردو، اۇنو اۇزاقدان اۇزاغا خلقبندن سوروشوردو، دۇنیادان سوروشوردو . غربتە دۆشدوگو گۆندن بویانا بۇ دوگۇچلو سۇالین جاوابینسی آختارمیشدی. آختارمیشدی. آما جاواب تاپا بیلمەمیشدی. اۇ بویوک قدرتلین قارشیسیندا دویدوغو اۇ گۆجوزلوک، اوشاقلارینین، تۇر- پاغینین حسرتی، غریبلیک گمیرمیشدی. اۇنو ایچین - ایچین بیتمیشدی اۆرەگینی قورد کیمی... و نهایت منزیل باشینا بیتمەمیش، جکیب گتیرمیشدی اونو بۇ کیلینیکە .

اۇرتایا درسن بیر سوکوت حۇکدو . کیمسە، سسینی چیخارماغا، دانیشما غا جسارت ائتمە ییردی. محمدا مین - مین دوناقلاری ... قیملداندی ؟ - نوروز بایرامینا نئجە گۆن قالیر؟

- ایکی هفتەدن بیر آز خوخ - دئدی محمد کنگرلی .
آللاھین یاردیمیلا بیر ایکی گۆنە چیخارسینیز بورادان، نوروز بایرامینی بیرلیکدە توتاریق .

- آه، نوروز بایرامینا قالمام چتین - محمدا مین نالە ائتدی .
- باکینی خاطرلادیم . ایندیلیک سانکی اۇتوز بئشایل اۇنجه یه

دۆنموشدوم. بىز او گۆن نوروز بايرامى دۇلايسىلە رۈزە مراسىمى تىرتىب وئرمىشىدىك. خلق نىجە دە سئوينىردى. ھلە بىزىم عىگرلر، اونلار دىفاع وزىرىمىز صمدىبىگ مەھماندارا وفون سالامىنا: "ياشاسىمىن آذربايجان" دىئە ائلەسىنە بىر غرورلا جاواب وئردىلركى، باشىم، گۆيلرە اوْجالدى.

ھمان زامان محمد امين - بين سى تىترەدى.

- افسوسكى، او بىزىم سۇن رۈزە مراسىمىمىز سون بايرامىمىز اولدو. عىنى گۆنون آخشامى اشىتىدىكىكى، ائرمىنلر قاراباغدا يىئنە باش قالدىرمىش، "عىگران گىچىد" يىنى باغلايىلار. قاراباغىن يوخارى قىسمىلە آشاغى قىسمى آراسىندا ابلشىكلر تاماما كسىلمىشىدى. ھاید- وئتلر بىلدىكلرىنى ابلەيىردىلر. دوغرو دور، او گۆن بو موردار، نامرد قونشولارىمىز شىرىنىمىزە آجى قاتدىلار، انجاق قاراباغ قارتاللىرى - نىن گۆزلرىنى سئويم، ھایدوتلارنىن جاوابلارنىنى وئردىلر. سانكى گۆزلە گۆرونمەين بىر نىقەدن جانىنا، گۆج، قووت گلىدى، قىوا - نىج دوغوسولە علاوہ اشىدى: ايلان اولدوز گۆرمزىمە اولمز، دىئىرلر بىزىم دستەمىز نانچىلرلىن بىللىنى قىرراق آغزىنى اوودولار.

... محمد امين - بين جەرەسى بىردن بىرە نورلاندى، سانكى آغارمىش جەرەسىنە گۆنش دۇغدو، بىرآز قاباق اوْزو اوْزونە باغلامىش كىرپىكلرى آرالاندى، ھاراي ايسە اوْچوب گىتمىش ھوشو گىرى گلىدى. اوستونە سۇ جىلنىمىش، آرتىق او بۇيوك اينسانىن عۇمرو ايشىغىنىن سۇندوغونو سانان و بو اوْزدن بىر - بىرىنە حوزونلو - حوزونلو باخان او اوچ كىشىنىن اوْخونو دە ھم سئويندىرن، ھم دە حىرت - دۆشورن گۆمراہ بىر سىلە!

- منىم بازيلارىمى، كاغىدلارىمى حاضىرلايىن، قارداشلار! من بو گون باكىيا گىتمەلىم. حتما گىتمەلىم! ... منى باكى جاغىرىر. منى او شاقلارىم جاغىرىر. - دىدى ... دىدى و سوسدو. قاشلارى دارتىلدى كىرپىكلرى دىكەلدى، و باخىشلارى چئورەسىندە كىلرىن اوْزوندە گزدى، باخدى، باخدى و سۇنرا آز اوْنجە دىرى، ايشىقلى اولان گۆزلرى دامما تىكىلدى. سانكى دام دۆزە بىلمەدى او باخىشلارا ... اوچولدو.

- اوْزاقلاردا گۆجلە سئزىلن اولدوزلارنى داغىلدىغى قارا بىر عالم آچىلدى، او عالم بوشلوق ايدى، ھىچلىك ايدى. ايشىن عىبى سۇكى، او بوشلوقدان، او ھىچلىكدن حىيات يولداشى امالبانو باخىردى.

... ائولادلاری لطیفه باخیردی... خالیده باخیردی ... رسول باخیر-
 دی ... آذر باخیردی ... کیرپیکلری بیر آزدان آرالاندی. سانکی او
 آرادا چکی سیزلیک (بیوزنی) شراپینده و رایا، بورا یا اوچان یا خینلارینی
 گؤز بیک لرینه تۆپلادی. سؤنرا سینه سی قالخدی. دریندن بیر آه چکدی
 محمد کنگرلی اونون جان قوشونون اوچدوغونو حیس ائتدی. یا شلا دؤلو
 گؤزلرینی اوندان آیرمادان سله نمک، او یا ندیرماق، گئـ
 دؤنده رمک ایسته دی. آنجا ق تیخانان بوغازی سانکی کیلیدلندی، سؤزلی
 دوداقلارینا ایلیشیب قالدی. بونون یئرینه محمدا مین - یین بو سؤز -
 لرینی ائشیتدی :

- آذربایجان ! ... آذربای ... جان ... آذر ... بای ... جان ...

زنجاندا آنا دیلیمیز ده چیخان

امید زنجان غزتی

زنجاندا یئننی نشر اولونماغا باشلایان وایکی دیلده
 (فارسجا و آذری تورکجه) چیخان "امید زنجان" غزتی-نین
 ۱۰-۱۱ اینجی ساییلاری بیر دوستوموز طرفیندن الیمیزه
 گئچدی. غزتین امتیاز صاحبی و مسئول مدیری آقا احمد
 حکیمی پور و باش یازیجیسی (سردبیر) آقا سید محمود
 نحفیان و اجرائی ایشلر مدیری آقا سید قاسیم همتی دیر.
 (زنجان - صندوق پستی ۵۶۸ - ۴۵۱۹۵)
 غزته کی مقاله لر و شعرلر جوخ ماراقلی و گؤزه ل
 دیر .

یئننی ایشیق اوّزو گؤره ن بو غزتین چیخما غینی باشدا
 زنجانلی قارداشلاریمیزا سؤنرا بۆتون آذری وطنداشلارا
 تبریک دئییریک . تانری دان "امید زنجان" غزتی-نین
 اوّزون عؤمؤرلو، داواملی چیخما سینی و همیشه دؤلغون
 محتوالی اولما غینی دیله پییریک . بو خیرلی فرهنگ
 ایشه اوّنجو اولان همشهریلریمیزه اوغورلار و باشاریلار
 آرزو ائدیریک . تانری اوّنلارا یار اولسون . وارلیق

قىيىرلىرى سۆكوردولر حكاية

ح.م. غريب

قارا باغداكى حادشەلىرى مطبوعا تدا اۇخودوقدا ، آغيزلاردان اششيتد۔
يكدە ، دۇغروسو ، بىر قدەر اينانما دىم ، آخى ، نئجە اولاي بىلـسـر ،
ايگىرمىنچى عصرىن سۇن اۇن ايلىندە بىك ، بىر آزدان ايگىر مـى
بىرىنچى عصرى قۇجا قلايا جا غىق ، مدنيت ، معارف ، انسا نىپورلىك ، صلح ،
خلقلر دۇستلوغو دىلیمىزدن دۇشمور ، آيا آياق با سمىشيق ، بۇ گۇن۔
ما باح اۇلدوزلارى فتح اشمك ادعا سىندا بىق ، بۇنلار ھارا ، قارا باغداكى
وحشلىكلر ھارا ؟ !

گۇزونت قۇلاق آراسىندا دۇرد بارماق آرا وار ، گۇز گۇرن حقىقتدىر ،
قۇلاق اششيدن يالان اولاي بىلر . دىدىم ، گۇرمەسم ، قۇلاغىملا اششيدىكلر۔
يمە اينانا بىلمەرم . جان باسدىم قارا باغا . بىر آغىزدان "قۇرخولو
دۇر ، گىتمە" - دىدىلر . دىدىم : منىم قلم - كاغىزدان باشقا بىر
شئىم بۇخودور ، منە دەيمزلىر . دىدىلر : " قلم - كاغىزى ساان ھانى ،
نئجە مخير اۇلدۇرولىر " . دىدىم : نە اولور - اولسون ، گۇزوملـسـم
گۇرمەسم ، اينانمارام .

بختىم گىتېردى ، قاطاردا بىر قارا باغلى ايلە تانىش اولدوم .
زورنالىستىكا فاكولتەسىنىن سۇن كۇرسوندا اۇخويوردو . آدىنىمى
سۇرۇشدم . دىدى : قارا ، دىدىم سن كى آغسان ، بىننە اۇچون آدىنىمى
قارا قۇيوبلار ؟ دىدى :

- بى بىلمىرسن قۇرخاغىن آدىنى قۇرخماز قۇيارلار ؟

- بىللىرم ، كئچلىن دە آدىنى زولفغلى قۇيارلار .

- بى كۇرون آدىنى نە قۇيارلار ؟

- عىنغلى

- چۇپورون آدىنى نە قۇيارلار ؟

- خورشيد

- چىركىنىن آدىنى نە قۇيارلار ؟

- ملك

- جۇخ ساغ اول ، اۇندا دى گۇروم ظاليمين آدىنى نە قويا رلار؟

- عادل !

دۇستومون عىنىنى بىر قدەر آجىلدى ، جۇخ كدرلى ايدى ، سانكى غمىنى بىر آنلىغا اۇنوتدو . منىم قارا باغا گىتمك نىتىمى بىلجك باشىنى تۇلايىب دىدى :

- رحمتلىگىن اۇغلو ، هامى باش گۇتوروب بۇ قان ايچن دىغا لاريىن اليندن قاچىر ، سن ايسه اۇزونو اۇدا آتبرسان !

- بىر سن نە اۇحون گىدىرسن ؟

- منىم دردىم باشقادىر ، كندىمىز شوشا ايله خان كندى آرا سىندا دىر ، اشىتدىم اثرمنىلر اۇرا باسقىن ائدىبلر ، گىدىرم آنا - باجىمى گۇتوروب باكييا گىتىرىم .

- آنا - باجىمى گۇتوروب قاچىرماقدان نە چىخار ، اينسان گرەگ سۇن نفسىنەن دۇغما يۇردوندا نال چكەمىه ، دايانا ، وۇروشا ، اۇلسە دە اۇز يۇردوندا اۇلە .

- نە ايله ووروشا ، نىچە دايانا ؟ اۇنلار ايللر اۇزونو حاضىرلاشىپ مشق كىچىب ، سىلاخلانىبلار ... بىزىمكىلر فىل قۇلاغىندا ياتىب فرىا دىمىزى اشىتمەدىلر ، گلىب قوش توفنگلرىنى دە اليمىزدن آلدىلر ... دىدىلر اۇنلار يىنە بەنا نە وىرمەيىن ، هىچ كىمىن بۇرنو دا قاناميا جاق ...

- همسفرىم فىكرە دالدى ... من اۇنون سۇن سۇزلىرىنى باشىمدا دۇلاندىرىدىم : " هىچ كىمىن بۇرنو دا قاناميا جاق " . قاتار تاققا - تاراق ايله گىدىر ، هردن دە فىت وىرىر ، شوسە ايله دمىر يۇلونون كسىلدىگى يىرلردە گۇزەتچىلرە خىردارلىق وىرىر ، هم دە اۇنلار بىر نوع سلاملايىردى . گۇز ايشلەدىكچە بىچىلمىش زىلر سارالىر ، پامبىق تاراللار آغارىر ، شۇملانمىش يىرلر قارالىردى ...

آرامىزا دۇش سكو تو قارا پۇزدو :

- قاتار خان كندىنەن گىدىر ، آنجاق بىز اۇرايا گىدە بىلمەرىك ، گرەك آغدامدا دۇشەك ، داغ يۇلو ايله ، تاپا بىلسەك آتلا قاطىرلا ، اۇلما سا ، پىادا شوشا گىدەك .

آغداما چاتدىق ، اۇنسۇز دا قاتار خان كندىنە گىتمەدى ، يۇلو

كسىبىلەر، دىئىلەر، بىزىم اۆچۈن بۇخىر گۈزلەننىلمىز دىئىلدى. ات-قاظر كىرەلمەك اۆچۈن بازارا سارى يۇللاندىق. ھىچ بىر چاروادار اۇ طرفە گىتمەك اىستەمدى. چارەسىز قالىپ يۇلا دۇشۇك، داغ - تىپەيە ايلان كىمى سارىامىش انىشلى - يۇخوشلو جىغىرلا آياق دۇيدوك، ياخشى كى پايىز ايدى، گۆن ياندىرمىردى، سرىن داغ ھا واسى سانكى آدمى يۇنگو- لىشدىرىردى. الىمىز آغىر دىئىلدى، يۇكوموز دسترخانا بۇكولموش دۇرد - بىشلاواش، بىر تىكەدە پىنرا ايدى. قايلارىن دىيىندىن گاه دۇوشان قاچىر، گاه دا كھلىك شاققىلدا يىپ اۇچوردو. ذرەلدەكى بۇلاقلار بىرى - بىرىندىن سرىن ايدى، قىراقلارىنداكى يارپىز، ككوتو اطرافا عطر ساچىردى.

دوستوم اۇفوق داكى داغى گۆستەرىپ دىئى:

- اۇ داغى دا آشاق، بىزىم كىندىر، مەن بۇ يىرلىرى آددىم - آددىم تانىيرام، اۇشاقلىقدا چوبانلارلا بۇ اتكلردە قۇيون - قۇزو اۇتارا - ردىق. ھەر بۇلاغىن بىر آدى، ھەر تىپەن، ھەر كۇوشەن، اۇز سۇرۇسوار. ھر كىندىن مال - دا وارى اۇز كۇوشە تىندە اۇتارا... مەن بۇ گىجەنى بىزدە قالارسا، سحر سنى شوشا چا تىرارام، ائلە آنا - باجىمى دا گۇتوروب اۇرا يا آپارارام...

سۇز - صحبت يۇلون نردوانى دىر. ھلە گۇنون باتما سىنا بىر - ايكى ساعات قالىردى، بىز تىپەنى آشدىق. قارشىمىزدا گىنىش بىر دەرە دە كىندىن قارالتىسى گۇرۇندو، ياخىنلاشدىقچا قارانى دھشت بۇرۇدو. مەن اول بىر شى آنلامدىم. اۇ، بىردىن ايكى اللى باشىنا وۇروب يىرە جۇكدو، ھۇنكور - ھونكور آغلامغا باشلادى.

- نە اۇلدو؟ - دىئە تىز - تىز قالخىپ دۇش چىگىنلىرىنى تۇتوب ساكتلىشىمەك اىستەمدىم.

- گۇر نە اۇلوب، كىندە بىردىنە يانما مېش، داغىلما مېشا ئو قالما - يىپ. آي آلاھ، بۇغولمە كىم دۇزەرى كىندە اۇلوم سكو توندىن باشقا بىر شى يۇخ ايدى، نە انسان، نە ھىوان، يا نىپ قارالمىش قاپى - پىنجرە، دىوارلار سانكى ماتم لىباسى گىمىشىدىلەر. كدر وقۇرخو ايلە ھىچ بىر تىلەكنى نىزە آلمادان كىندە سارى يۇگوردوك، قارا قاباقدا، مەن اۇنون دالىنجا، اىرى - بۇرۇق، دار دالانلار كىچىپ مۇھىرە دىواردان آشدىق، مئىوھ آغا جارى ايلە احاطە اۇلۇنموش بىر مرتىبەلى

اثوین قارشىسىندا دا ياندىق ،بۇرانى ياندىرما مىشىدىلار ،يانىمىز
قا پى - پىنجىرەسىنى چىخارىپ ،دام دىرەكلىرىن چىكىپ آپارمىشىدىلار .
ھىط قا پىسى ياننىدا بىرتاي اۇشاق باشماغى دۆشموشدو .قارا اۋنو
گۆتۈرۈپ دىقتلە يۇخلادى .باشىمىن اۇشاغىنىن آياق قا پىسىدى ،- دىدى
- گۆرونور ،تلم - تلهسىك قا چىلار ،يا دا چىخارىپ آيا رىيلار . . .
باشماغى ھىبىنە قۇيدو ،دۆنۈب بىر داھا اۋجورولموشا ئوينا باخدى .
داھا آغلامىردى ،گۆزلىرىدىن غىب يا غىر ،يۇمۇرقلارى دۆيۈنلەنىمىردى .
دۇغما اۋجاغىن داغىلماسى يانمان دىردىر .

كىندىن يۇخارى طرفىندە ھوندور تاغلى ،بىشمىش كىرىپىدىن تىكىلمىش
مىجىدە گىلب چا تىدىق .قا پىسىنى ياندىرما مىشىدىلار ،تاغىن اۋستونىدە
يا شىل كاشىلاردا گۆزەل خالە ياندىرما مىش "بىسم اللە الرحمن الرحىم" نىچ
گۆللە ايلە زدەلىنسىدە راھات اۋخونوردو . مىجىدىن ياننىدا قا ياندىن
آلتىندىن قاينا يان گۆر بۇلاق داش ھوزو دۇلدورۈپ داشىب گىدىردى .
ھوزون ياننىدا بىر - ايكى سىنمىش وايكى - اۋج بۆتۈۈ ساخسى سىنگ
وارايدى . بۇرادا دا كىمىسەنى گۆرمەدىك ،سانكى كىندىن اھالىسى
اۋچوب گۆپە گىتمىشىدى .

اۋزو آشاغى چا يان طرف گىتتىك ،اۋردا - بۇردا يۇيولوب داشاۋستە
سرىلمىش رنگ بەرنگ پالتار ،اسكى وارايدى .بىرىنچە يىردە لاختا لانىب
قۇرۇموشقان ،باش وىرمىش ھنا يىتىن ياغىن گۆنلردە اۋلدوغوندا ن خىر
وئىردى .

گىلب چا يانداغ آراسىنداكى دۆزەنلىك دە قۇل - بۇداقلى ، ھوندور
چىنار آغاچىنىن آلتىندا قا يانلارنىن اۋستونىدە اۋتورۈپ دىنچىدىكە .
گۆيلەر باشقا لىدىرما مىش بۇ قۇجا چىنار سانكى يارىدان شقەلىنىشىدى .
من ھىرانلىقلا باغىب اۋنون نىچە يارىلىدىغىنى دۆشۈنۈردۈم .دۇستوم
گۆزۈنو سۇكولوب داغىلمىش كىندىن چىمەدىن دىدى :

- بۇ چىنارىن ياشىنى بىلىن يۇخدور .جماعت آراسىندا "توركىمىچاى
چىنارى" دىيىلىپ .با يانلارنىمىزىن دىدىگىنە گۆرە ،توركىمىچاى مفاۋلە -
سى باغلانان ايلىن ياننىدا ايلدىرىم وورۈپ بۇ چىنارى يارى بۇلدو .
دىدىلەر ،توركىمىچاى مفاۋلەسى ۋطنى دە ،چىنارى دا يارى بۇلدو .انلە
بۇ مۇردارلارنىن بۇ تۇرپاقلاردا آخىنى دا اۋ واختان باشلاندى ،گىلب
سىفناق اىستەدىلەر ،يىترلىشدىن سۇنرا نىچە دىيەرلەر ،يىرسىز گىلدى ،

بىرلى قاچ !

اۇزاقدان مۇتۇر سسى گلدى، سى دا غلارا دۇش دوگوندىن سمتىنى آيىرد
انده بىلمەدىك، هر احتمالا قارشى چىنار آغا جىنىن دالىنا كىچدىك .
سى يا خىنلاشىپ ، اۇزاقلاشىردى، تىر- تىرلى اۇلما سىنا شىبهه اثتمك
اۇلما زدى، چرخلرىن چىرىلتىسى بۇنو گۇستىرىدى، بىردە گلىب يا خىنلا-
شدى ، اما هر شتى گۇرونموردو . قارا دئدى:

- تىپەنىن دالىندا دى، اۇرادا كۇهنه قىرىستان وار .
ايىلە- ايىلە تىپەنىن اۆستونە چىخدىق ، اۇ باشدا تۇزون ايچىندە
بىر تراكتور ، بىردە بۇلدوزور ايشلەپىردى، قىرىستان گىشىش ايدى،
سانكى كىند قىرىستانى دىيىل ، شەر قىرىستانى دىر . يا خىنلىقدا ايكى
قۇچ داشى، اۇندان آزارالى يۇنولموش سال داشدان اۇجلارى بىزلە-
شىب قىرە دۇغرو ايىلمىش باش داشى لارى وارايدى . بۇدا شلارىن بعضى-
سى آدام بۇيدا ايدى . حتا اۇندان هوندورو دە وارايدى . سانكى هر
بىر مزارىن باشىندا يا پونجولو بىر آدام دايانيب حزنلە باشىنى
ايىمىشدى . دۇش داشلارى اۆزىندە ات ، قىلىنج ، ساز ، آى - اۇلدوز ،
گۇنش شكىل لرى قازىلمىشدى . بىر پارا خطلر داشلاردا اۇيولموش ويا
قارباردىلمىشدى ، اۇخويا بىلمەدىم . قارادان سۇروشدم . دئدى قدىم
خط دىر ، دىيىرلر آلبان خطى دىر .

تراكتورون سسى كسىلدى ، تۇز بىر قدر ياتدى قىرىستانىن بىر طرفى
ها مارلانمىشدى . من دئدىم :

- نه اۇچون شۇملايىرلار ؟

قارا دئدى :

- شوملايىرلار ، قىيىرلى سۇكورلر .

- نىيە ، اۇلورلر نه ايستەيىرلر ؟

- ايستەيىرلر بىزدن هنج بىر ايز- اشر قالمايىن .

قارا قۇلومدان تۇتوب هوندور بىر باش داشىنىن دالىندا اۇتوردو ،
منىم دە يانيندا اوتورما غىما اشاره ائلەدى :

- بىز اۇنلارىن گۇزونه گۇرونمەمەلىك ، - دئدى . - گۇرسەلر ، جانىمى-
زا قصد ائدرلر ، بۇنلارىن گۇزو قىزىب ، آدام اۇلدورمك اللرىندە قۇش
باشى كىمكىمى دىر .

- نه قدر گۇزلەمەلىك ؟ - دئدىم .

– گۆنۈن، باتماغىنا اۇ قدەر قالير، بىر آزدا ن جىخىب گئدرلر. بىز
گرەك قارائلىق دۆشۈن سۇنرا بۇرادان گئدەك. شوشا يا جۇخ يىئول
قالمايىب، كسە يىلە گئتسەك، ايكى ساعا تلىق بۇلوموزوار.

جىخدىغىمىز تىپەنن اۆستۈندن شوشاننن ايشىقلارى گۇرۈندۈ، گئجەننن
قارائلىغىندا بۇ ايشىقلار اۇلدوزلارنن گۇيدەكى يىغىنجا غىنسا
بنزە بىردى. اۇ داغلارنن باشىندا سالىنمىش بۇشەرسا نكى گۇيلە يىئر
آراسىندا دا يانمىشىدى.

بىر آز يۇل گئتدىكەن سۇنرا شەرىن ايشىقلارى گۇزوموزدن ايتىدى .
بىز تىپەنن انىب درە ايلە گئدىردىك. قارشىدان سس – كۆي ائشىتدىكە
دا ياننىب قۇلاق آسدىق. بىر شئى آنلامادىق، بىر آزدا احتياطلا ايرە –
لەيدىك، درەننن آغزىندا تانكلارنن، تۇپلارنن يان – يانا دۇزۈلد –
يۇنو، سالداتلارنن اۇچ بىر، بئش بىر توپلاشيب صحىت ائشدىكلرنىنى،
پا پروس آلىشىدىرىب گزىشىدىكلرنىنى گۇردۈك. قارا دئدى :
– قۇلاق وئر، روسجا دانىشبرلار. بۇنلار خان كندىندەكى روس اوردوسو
دور، يىئرلەيمىزى آلىب ائرمىلەرە وئىرلر.

– بۇ ايشى اۇز باشىنا مى ائدىرلر؟

– روسىپەنن باش قارگاھى رەئسىنە بۇقصدە اعتراض وئىرىلدىكە ،
دئدى كى، بۇنلار اوردودا اۇلان ائرمىنى لردىر، اۇزلىرى كۇنۇللىسو
اۇلاراق گئدىب سۇداشلارنا قۇشولوبلار.

– بىر بۇ تانكلارى، توپلارى، آغىر مىسلىلرى بۇرا يا كىم چكىب
گتىرىب ؟

– روسون قدىمكى سىاستى دىر، آذربايجان ھرواقت باشىنى قالدىرىب
استقلالىنى الە گتىرمكە اىستەدىكە ائرمىنىنى اۇنون علىھىنسا
قالدىرار، ائرمىنىنن دىشى باتمادىقدا، اۇزو ايشە قارىشار. ھلە بۇ
ھاراسىدىر، ائرمىنلەرە آمريكادان، فرانسەدان، لىواندان، سورىپەدن
ھەر طرفلى ياردىم اۇلونور. قارالاردان مزدورلار گلىب بۇرادا بىزىملە
ووروشورلار، قونشولارىمىزدا ائرمىنلەر حربى تەلىم گۇروب، قۇناق
آدىلە دستە – دستە گلىب اۇچ آي وۇروشور، جىبلىرىنى دۇلارلا دۇلدور –
وب قايدىرلار...

– بۇنلارى داشناق كىمىتەچىلرى تىشكىل ائدىر.

– دا شناق كميته چيلرى ارمنى نين غنيميدير، اُونون يارانديغى بىر
عصرليك تاريخى نين هر بىر صحيفه سى قانلى دير. فعاليتى ترور، يىلان
و خيانتدن عبارتدير. دىنچ امكله مشغول اولان ارمنى كندليرىنى
اياغا قالديرماق، ترورچو كميته لره جلباشتمك مقصديله اولار يىن
چا غيريشينا جاواب وئرمه يىن بىرا ارمنى كندى نين اھالىسىنى بىرجه
گئجھده دا شناق كميته چىلرى قىرىپ داغلارا چكىلدىلر، دئدىلر توركلر
ارمنى لرى قىرىلار...

– بلى ائله ايندى ده همان ترور، يىلان و خيانت يولو ايله گئدىلر
سۇمقا بيتدا ارمنى ترورچولارى گىزلى دا شناق كميته چىلرى نھ مادي
يارديم اشتمه يىن ارمنى لرى قىردىلار، بۇ قىرغىندا ارمنىستاندا ن
قوولموش آذرى لره انتقام آلماق اوچون اولار قوشولدولار، آنلا.
مادان اولار يىن توطئە سى نين باش تۇتما سىنا كۆمك ائله دىلر
– گۆره سن بۇ گۆندن آشكار حقيقتى ارمنى لرىن اولزلى گۆرمورلر؟
آخى، ايكي يوزمىن نفره يا خىن آذرى ارمنىستاندا قوولدو، اوندان
جوخ اولماسادا، اوقدەر ده ارمنى باكىدان، آذربايجان يىن باشقا
شهرلرىندن باش گۆتوروب دىدرگىن دوشدولر. قاچقىنلارى ارمنىستان يىن
اوزو ده قبول اشتمه دى، سۇزون اصىل معنا سىندا آوارا – سرگردان
اولدولار. سۇروشولا بىلر؛ يا آذرى لرا اولسون، يا ارمنىلر، دىنچ
اھالى نين تقصىرى نھ ايدى؟ نىلدىن – نىيله بىر يئردە يا شايىب
اولزلى اوچون دىرىلىك، ائو – اشىك، ايش – پئشه تدارك اشتمىش
اينسانلارى نھ اوچون درىدر سالدىلار؟ اوللارى اوز خوليا لارى نىن
قربانى اشدىلر. بىر دئنه يوخدوركى، "بۇيوك ارمنىستان" خولياسى
يوزمىنلره اينسانى – ارمنىلى، مسلمانلى. كىچىك يورتلار يىندا كى
دىنچ حياتدان محروم اشدىلر؛ گۆره سن بۇ جنايتلرى تۆره دنلر بىر
گۆن يا خالانىب عدالت محكمه سىندە اوتوردورولاجا قلارمى؟

بىز شوشا يا گئده بىلمه دىك. شوشا قلاسى محاصره اولونموشدو. گلد.
يگىمىز يولو گئرى قايتمالى اولدوق. مین اذيتله گلىب يئنه ده
توركمنجاي چىتارى نين يانينا جاتدىق. داها طاقتدن دوشموشدوك،
بيخىلىب آغا جىن آلتىندا ياتدىق. سحر دان يئزى سۇكولن كىمى بۇلاق
باشىندا دسترخانىمىزدا قالان پنىر چۆره يى اۆستونه شه دوشموش

يارپىزلا يەيىب آغداما سارى يۇلا دۆشۈك ،بىر داھا يانېب داغىدە
يىلمىش كىندە الوداع دىدىك ،يۇلوموزو كۆھنە قىرىستاندان سالدېق .
تراكتورلا بولدوزور يانى - يانا دا يانمىشىدى .قىرىستان نىن بىر طرفى
سۆكۈلمۈشۈدۇ . قافا سلاى اۇنۇرغا لارا ، قابىرقا لارا قارىشىشىدى قىرلىرىن
چۈخۇندا سۆمۈكلەر سانكى يانېب كۆل اۆلمۈشۈدۇ . ھوندور باشداشلارى
يان - يانا ياتىرىلمىشىدى .بىز بىر فاتحە وئىرىپ كىچىك .

يۇل يۇلداشېم قارا اۇخودوغو بىر تورك كىتابىندا نىن بىر حادىئە
نقل ائتتى . دىدى اۇ كىتابدا داشناق كىمىتە چىلىرىنىن جىنايتلىرى انكار
ائدىلمىز سىندىلر اساسىندا ايفشاء ائدىلمىشىدىر .اۇرادا دا بىر
قىرىستان مسئلەسى وار .بىرىنچى دۇنيا ساواشىنىن سۇنۇندا عىمانلى
ايمپىرىياسىنى داغىدىپ بۇلۇشۈرەن واخت ائرمىنى داشناقلىرى "بۇيوك
ھاىستان" خولىياسىنى رىئاللاشدىرماق مقصدىلە پارىس صلح كىنفرانسىنا
و فرانسە ، انگلترە ، آمىرىكا دولت باشچىلارىنا مراحعە ائدىپ آنا دۇلو
دا ائرمىلىرىن اكثىرىت تشكىل ائتدىكىلىرى ادعاسىلە اۇرانسى
ائرمىلىرە وئىرمىكى اىستەدىلر . بۇ چاغا جان ائرمىلىرىن نە ئىرى ،
نەدە مستقىل دولتى واراىدى .اۇنلار اۇز تارىخلىرىنى نوح پىغمبىرىن
گىمىسىنىن آغرى داغىندا ئىرە اۆتورما سىندا باشلاسلاردا ،قۇندارما
دىر .بۇ ئىرلەرە بابل دن ،يەھۇدى لىرىن ظولمۇندىن كۆچمەلىرى ،"ھاىق"
آدىلى بىر طاىفا باشچىسىنىن آدى ابلە باغلى اۆلدوقلىرى ،بۇنىسا
گۆرە دە اۆزلىرىنە "ھاى" دىدىكىلىرى معلومدور .اۇنلارنىن گلىسب
ئىرلىشىدىكىلىرى ئىر "ارمن" اۆلدوغۇندا اۇنلارنى "ائرمىنى آدلاندىرىر -
لار ، آما اۆزلىرى "ھاى" اۆلدوقلىرىنى دانمىر ،اۆلكەنىن آدىنىنى دا
"ھاىستان" آدلاندىرماغا چالىشىرلار .لاكىن ھىچ بىر ئىردە اۇنلارنى
"ھاى" و ساكىن اۆلدوقلىرى ئىرى "ھاىستان" آدلاندىران يۇخدور .

خلاصە ، آمىرىكا پىرىزىدنتى وىنستون چۇرچىل ھارپورت - ىن باشچىلىغى
اىلە بىر ھىئت توركىيە گۇندىرىپ ،اۇ ئىرلردە اھالىنى
تركىيىنى يۇخلاماغى تاپشېرىمىشىدى .ارزرومدا بۇ ھىئتى بىلدىە رىسى
ذاكرىگ .قارشىلامىش ،قۇناغى كاپىنە سىندەكى پىنجرە اۇنۇنە چاغىرىپە
"گىز" و "قاواق" مزارلىقلىرىنى گۇستىرىپ دىمىش : "بۇنلارنى ھا مىسى
تورك مزارلىغىدىر ،شېرىن دىگر ئىرلىرىندە داھا بۇنۇن اۇن مىئلىسى

بنام خدا

دوستان! عیب من بیدل حیران مکنید
گوهری دارم و صاحب نظری می‌جویم

امید و آرزوی رادمردان دیار شوکت و شان، آذربایجان نشریه عزیز
"وارلیق"!

با سلام و درودهای آتشین - در شماره تابستان ۷۲ (۲-۸۹) ی آن اوراق
زرین پیری رنج هجران کشیده و نویسنده‌ای زهرحرمان چشیده چگون
آقای پرفسور غلامحسین بیگدلی محقق و مورخ والا شان یادی از تألیف
حقیر فقیر "تورکجه حافظانه‌لر" و خود اینجانب کرده و از آن بنام
اثر هنری بدیع و هدیه ادبی شایان توجه نام برده‌اند.
من ضمن تشکر از آنهمه بذل عنایت و توجه خواستم درباره نقد ادبی
ایشان توضیحاتی بدهم.

ناقد محترم ابتدا شرح مفصّلی درباره سوابق خود از ترجمه‌های کتب
مختلف بزبان فارسی نوشته که بنظر من در نقد نویسی برای یک کتاب
جائی صحیح و مقامی درست ندارد و در ارزیابی این ترجمه که شش
قرن بعد از مرگ حافظ برای اولین بار به صورت کتابی منتشر می‌شود
تأثیری نداشت. خلاصه نواقص و عیوبی که ذکر کرده بودند بدین قرار
بود:

۱- آکادمیک نبودن اثر که اگر درست فهمیده باشم لغت به لغت ترجمه
نکردن آن است، نام برده‌اند که من در ابتدای کتاب مفصلاً در این
مورد بحث کرده‌ام، و گفته‌ام ساده اندیشی است! اگر کسی چنین تصویری بخود
راه دهد که ممکن است حافظ را آنگونه که نظر ناقد محترم بوده به
شعر ترجمه کرد که در عین حال زیبا و رساهم باشد.

۲- از طرز تلفظ کلمات و اینکه چرا به لهجه تبریز گفته شده است
ایراد گرفته‌اند ایشان تمام تحصیلاتشان در باکو بوده و من در
آذربایجان ایران و در مدارس فارسی زبان تحصیل نموده‌ام
بالبطبع نوشته‌های ما متفاوت خواهند بود.

۳- سقداری با حکمهای شاد و غلاظ که، غلط است، بی ربط است اصلاً

مربوط نیست به مفهوم غزلها ایراد گرفته‌اند که این امر شاید تا حدودی هم مربوط به عدم بررسی دقیق درباره حافظ و شعر او باشد که در جای خود در شرح نمونه‌ها آمده است .

و اینک این اشتباهات ناقد محترم را یکی - یکی شرح و توضیح میدهم :

الف : درباره نام کتاب که چرا ترجمه ترکی غزلیات حافظ نام نگرفته است . در مقدمه کتاب مشروحا" عرض شده است و اگر ایشان توجه بیشتری می‌فرمودند هیچ یک از ایراداتیکه مرقوم فرموده‌اند مطرح نمی‌شد . در برگردان غزل حافظ من خواستم مفهوم غزل و پیام شاعر را بیت به بیت (و نه لغت به لغت) در شیوه گفتاری که تا حد امکان زیبا و دل انگیز باشد به خواننده اثر منتقل کنم و آکادمیک و لغت به لغت بودن ترجمه به هیچ وجه مورد نظر من نبوده است چرا که این شیوه غیرممکن بود و در صورت ممکن بودن زشتی‌ها و ایرادهای زیسر را می‌توانست داشته باشد :

۱- مفاهیم عمیق و چندسویه و بدیع غزلهای حافظ قابل گنجاندن حتی در زبان فارسی معمولی نیست و به همین علت به ترکیبات لغوی ابداعی مخصوص و اغلب زیبایی بر می‌خوریم که خواه برای بیان مفهوم و منظور طبع بلندش ساخته و پرداخته است . طربسرای محبت - مخزن - اسرار - حقه مهر برای قلب ، سلیمان گل ، برای گل قاصد = آینه‌دار خط و خال برای چشم - بوسه ربای برودش برای لب می‌مازد - برای دعا یا نفرین جمله عجیب پاردمش دراز باد را در طنز و هجو - شاهد رعنا صوفیان را برای شیوخ صوفیه و صدها از این قبیل که تا شخص واقعا" دل ندهد و آمادگی ذهنی نداشته باشد از درک زیبایی آنها عاجز بوده و آنها را ناجا خواهد خواند .

۲- کلمات و جملاتی بطور ایهام آمده است که انتظار ترجمه لغت به لغت در باره آنها سادگی است و ایهامات حافظ یکی دوتا نیست و خود موضوع کتابی می‌تواند باشد (ذهن و زبان حافظ - بهاء الدین خرمشاهی - نشر البرز ۱۳۶۸) .

۳- لغات یا اصطلاحاتی مثل (منه / زدست) ، (بادت گل رعنا ببرد) (محتسب تیز است) در صورت برگردان لغت به لغت در زبان ترکیبی مفاهیم بسیار زشت و ناپسندی می‌داشتند .

و واقعا" اگر شخص ناآگاه و نادانی باینکار یعنی ترجمه آکادمیک غزل حافظ اقدام کند پاداشی جز تمسخر و بیاری بجز شرمساری نتواند داشت. آخر چطور می‌شود که مفهوم این بیت حافظ را که بحری را در کوزه‌ای جای میدهد لغت به لغت و آکادمیک به زبان دیگر ترجمه کرد.

آنکه چون غنچه لبشراز حقیقت بنهفت
ورق خاطر از آن نسخه مُحشا می‌کرد

که بنده آنرا در چارچوب یک چارپاره آورده‌ام که هم مفهوم واقعی آن آشکار شود و هم خواننده از دل انگیزی شعر لذت ببرد.

گول رایحه‌سین غونجه بوکهر بوقجادا ساخلار
بیر جان کیمی جانان سرینی گول ده یوماقلار
عارف ده‌ده کیم گؤرمه‌دی جز باغلی دوداقلار
بیر خاطیره ساخلار کی حواشی ده دولانسین

ب- یادریک بیت ساده یا بنظر ساده که هرکسی بخواند و خیلی دقت نکنند خیال می‌کنند منظور شاعر را فهمیده‌است ولی حالا من خود بیت و سپس ترجمه ترکی (غیر آکادمیک) آنرا می‌آورم و شما بعد از خواندن انصاف بدهید خودتان هستید با خدایتان، قبلا" به این معنی پی برده بودید یا نه؟

نه من از پرده تقوی بدر افتادم و بس
پدرم نیز بهشت‌ابد از دست بهشت

احساس حافظ از بیان مصراع دوم چه بوده؟! جبر- اهمال - عدم
دراکه لازم- عصیان - نه هیچکدام بیت ترکی را بخوانید:

خلوتی عبادت دن تک من آیری دوشمه میشم
"قالمادی بابام آدم جنتین گرفتاری"

که استغنائی بزرگی است عظیم که فقط حافظ از عهده آن برمی‌آید چرا
که گفته است:

غلام همت آنم که زیر جرخ کیبود
"زهرچه" رنگ تعلق پذیر آزاد است

دیگر:

فلک به مردم نادان دهد زمام مراد
تو اهل دانش و فضلی همین گناهت بس

اهل دانش و فضل بسیار داریم که ساز بفروشی هم میکنند و ملیونر و میلیاردر هم شده‌اند ولی مفهوم اهل دانش و فضل بودن را لغت به لغت نمی‌توان ترجمه کرد بلکه پیام نهفته در آن باید آشکار شود.

رکیب بختی فلک آخماق آلتینا هیخلار

کمال و علمی بورا خمیرسان اؤز گونا هوندور

آخر حرف نیستار این کلمات رسا و نستردار و جامع استفاده نکنیم و ساده بگوئیم:

سن علم و فضل اهلین بو گونا هوندور؟!

انصاف هم خوب چیزست .

مناسفانه ذکر همه این زیباییها و مفاهیم عمیق فقط در یک کتاب ممکن است که در اختیار ادب دوستان ترک، زبان هست و در این مختصر نمی‌گنجد

ب- من برای گهسن و سرودن این ۲۷۳ غزل و دو مثنوی (نه دقما) ۲۷۱ غزل) شش سال شبانه روز صرف عمر کرده بستر ازده هزار صفحه مطلب و کتاب خوانده‌ام .

در نقد کتاب زیر این بیت نوسنه شده است : " ظالم قبری حافظا نه نبوده و مصراع دوم اصلاً غلط ترجمه شده است " و حداقل درستش را که حتماً می‌دانستند توضیح نداده‌اند .
شعر این است :

با ختم دل دیوانه و ندانستم

که آدمی بجهای شیوه پیری داند

و ترجمه عاجزین است :

من او ظالم قمزینا بیلمه‌دیم کونول وئردیم

بشر اؤزونده پیری ایمنش کونولده خمه وؤران

معنی بیت دقما" این است که من نفهمیده به بجه آدمی‌زای دل‌باخته شدم و نمی‌دانستم که او شیوه پیری می‌داند- بنظرم اشکال استاد در درک معنای شیوه پیری بوده است .

و من معنای آنرا از کتاب "شرح غزلهای حافظ" دکتر حسینعلی هروی (صفحه ۷۲۰ جلد دوم)- (ونه از خود که اغلب مرقوم داشته‌اند : استنباط شخصی - مطابق ذوق و سلیقه خویش - ترجمه آزاد - بدخواه) می‌آوردم "اشاره به این معنی است که وقتی پیری در جسم انسان حلول

کند او را دیوانه می‌کند و وقتی به دل من وارد شد می‌تواند مانند پری سبب دیوانه شدن دل من گردد" از دکتر هروی مرحوم.

ت - دربیتی بصورت :

ای کبک خوش خرام که خوش میروی به ناز

غره مشو که گریه عابد نماز کرد

فرموده اند صوفی اضافی و عابد پیشیک غلط و عابدین پیشیکی صحیح است . شعرا این است :

صوفی آلدانما نه واردیر سکیسن کهلیک تک

باخما عابد پیشیک اوز قویدی نازنه گینه ده

از شرح‌هایی که درباره این بیت نوشته‌شده، یکی این است :

گریه عابد اشاره حافظ به کتاب موش و گریه مولانا عبید زاکانی است که همزمان حافظ بوده و گریه عابد او منظور امیر مبارزالدین بوده که حافظ هم محتسب آورده است و تأیید مطلب بیتی است بدین شکل :

ناگهان گریه جست بر موشان

خون مبارز بروز میدانا

پس گریه عابد همان گریه (زاهد و عابد و مسلمانا) و گریه همان مبارزالدین و کبک خوش خرام (که سر زیر برف می‌کند) مرید بی‌خبر و خرامان کبک آسا مبارزالدین یعنی یک صوفی می‌تواند باشد یا شیخ یا هرچه که بخواهید از این قبیل و خود کبک نیست (صفحه ۵۶۹ جلد اول شرح غزلهای حافظ - هروی)

ث - از همه این ایرادها ناروا تر برگردان این بیت بود :

نه هرکه طرف کله کج نهاد و تند نشست

کلاه‌داری و آئین سروری داند

که استاد با بی‌مهری کامل نوشته‌اند " هنج ارتباطی با اصل ندارد "

پا پا ق نه درده ده‌یهر - باشچیلیق نه دور قانماز

آجیقلی کیم اوتوروب - سُرکو یا نقلیجی دوران

ج - حافظین سوزی هر بی‌ترده سله‌نیر بال آلان

سخن بعلت شهدی و شیرینی است که : تحفه سخت می‌برند دست به دست و بال یا غسل معروفترین هدیه و تحفه شیرین متداوال درگفتار هاست = آیا حافظین سوزونی الدن اله آپاریرلار زیباتر یا

مفهوم‌تر از گفته ما است؟

ج- کلمه حریف در تمام کتاب‌لغت‌ها از جمله غیاث‌اللغات و فرهنگ نظام یارو انباز است که ما درست آورده‌ایم که مبادا حریف با حریف‌زورخانه یا حریف‌بوکس که حافظ را با آنها سروکاری نیست اشتباه شود. و گمان هم نمی‌کنم که وقتی حافظ می‌گوید:
بگو با حریفان به آواز رود منظور دشمنانش باشند و گفتیم چا غیر دوستلاری ساز و آواز ایله.

د- همین طور است: یا لان عبادتینه اوئوما زاهدین حافظ. برای مرید طاعت بیگانگان مشو حافظ - فهم این مطلب حتی برای عامه‌خیلی آسان است. طاعت = بجای آوردن واجب یعنی عبادت و نماز است. بیگانگان - چه کسی برای حافظ و درغزل‌های او بیگانه‌تر از زاهد بوده و مرید مشو = اوئوما = یعنی فریفته نشو.

و از همین باب است شراب‌کهنه را بجای شراب ناب گفته‌ایم - ای دل که یک ندای نکره است و ما اوغول که همان ندای نکره باشد آورده - ایم و دل منظور حافظ بجای قلب نیست که ایشان نوشته‌اند "معنی و مفهوم کلمه را بکلی عوض نموده است.

رهزن دهر که منظور گرگ‌اجل است ما گفتیم: دوران قوردو و برای مژده دیدار دلدار گفتیم مژده دیدار (خوب معلوم است دیدار یسار وجه اصراری روی کلمه است؟) .

بر در ارباب بی‌مروت دنیا، ما گفتیم: در سکوی در...
ر- اما برای کلمه اده که حرف نداشت نوشته‌اند "اده = باغبانا نه اینجوری نیست.

اده باغوان = یعنی باغبانا و چرا اده که شاید تنها حرف ندای ترکی باشد که اصیل است چرا بی‌ادبانه است (۱)

ز- از اینها که بگذریم من از این درشگفتم که در نقد کتاب هیچ اشاره‌ای به جنبه‌های هنری - موزیکال فنی و شعری یا زیبایی بعضی از مفاهیم و حتی ذکری از ایهام‌ها که مشکل‌ترین قسمت کار ما بوده است حرفی به میان نیامده و استاد چرا لااقل چند مورد (نه با اندازه

۱- اده مخفف‌هاییدی، هادی است که در ترکی ادبی هم در ترکیه بکار می‌رود و در ترکی آذری ه اول آن مانند بسیاری کلمات دیگر حذف شده و " تبدیل به "ا" شده است.

و در شمار ایرادهای ناروا از رموز برگردانی " که آشنا شده اند " برای خواننده مثال نیاورده اند .

در خاتمه کلام باید عرض شود که مشکل ترین صور شعری، غزل و مشکل ترین غزل، غزل حافظ است و فرق بسیار دارد با ساده ترین صور شعری که مثنوی باشد (که کافی است فقط دو کلمه هم وزن و قافیه پیدا کنی - نه بیست تا و بیشتر) ناقد محترم خود در ترجمه جام جم کلمه قاچان را با وورارسان ؟ ! و اوزادار را با یاتار ؟ و وارلیق را با الجاقلیق ؟ !) ردیف و قافیه کرده اند (مثنوی جام جم صفحات ۱۰۰-۴۶ و ۱۲۴) ولی برای ما توصیه می کنند که در ترجمه غزل حافظ حتی بحر شعری را حفظ نکنید .

(اوزان مراعات نشده و میبایست می شد ؟ !) چرا ؟ و در بحر مناسب تر و با گنجایش حرفی که داریم بزنیم عوض کردن بحر شعری چه ایرادی دارد ؟

اگر ذکر کلمه ندای اده بی ادبی است پس آوردن مصراعها شمی از قبیل : بویدی قراریمز ای احمق اشک (صفحه ۹۷ سطر ۲۳ جام جم) و یا یاتار اشک تک اوکوز تک تیخار (صفحه ۱۲۱ سطر ۱۷ جام جم) و فراوان از این قبیل چه نامی می تواند گرفت ؟

آیا آوردن کلمه کیش لیک بجای کیش لیک یعنی مردانگی (ص ۱۰۰ جام جم) درست تر است یا گتور بجای گتیر ولو به لهجه تبریز باشد . و اما برای انتخاب شیوه شعری ما که فرموده اند " از زبان بدیعی ادبی و متعارف و مقبول بهره گیری نشده است " چرا اسمش را گذاشته اند اثر هنری بدیعی و هدیه ادبی شایان توجه آیا در نقد نویسی تعارف هم داریم ؟ باز هم از الطاف جناب پرفسور متشکرم .

با احترام عمیق و سپاس دوباره

دکتر عزت الله رزاقی (حکیم نزهت تبریزی)

غریبلیک مسافە ایله اولچولمور !

(۱)

● پرفسور نورالدین رضایفادن:

عزیز بمن (۱)

... بیرنئچه گۆن بۇندان قاباق آدینی دایلمەدېگیم بېرخانیمما راست گلدیم. او، منی تانیرمیتس. حکیم لرین یاخین "تانیشلاری" ایچر- یسندە بئللەلری خوخ اولور. بو گونلردە هان بووشرده اولوب سنی گۇروب، گۇندردیگین سالامی منە چا تدیردی. و، داسن دە خوخ ساغ اولون! هم شادا ولدوم، هم دە کدرلندیم. شادا اولدوم اونا گۇره کی، دئمەلی اوزاق آروپانین اورتاسیندا منیم اثوبم وارایمیش، باجیم و باجیم اولغانلاری یاشایبیرمیش. کدرلندیم اونا گۇره کی، سنی ۵۵ ایل بۇندان قاباق آیریلدیغیم بمنی، آتامن سئویملیسی، هم دائیسی، هم قارداشی (دائی حاجی اولغوندان جمعیسی ۶ آی بۇیوک اییدی)، آذربا- یجانین غزلخان شاعیری محمدعلی فخرالدین - ین - محزونون قیزینی بیرجە دفعە باکیدا، بیر ۱۲- ۱۵ ایل اۇنچە گۇرموشم. ۱۹۹۰- دا، ۶۱ یاشیندا، ایلک دفعە غۇمور یولداشم او فئلییا و سون بئشگییم، اولغوم دۇمرولا ایرانا گئدندە، آنا و آتا طرفدن قۇھوملاریمین چوخ ایله ایلک دفعە گۇروشندە، سن تهراندا دئیبیلدین، بئنه دە آروپا دایدین، تهرانی، یۇخولاریمدا تئز- تئز گۇردۇیوم، لاکین ایلک دفعە آباق باسدیغیم تبریزی، آنامن دۇغولدوغو زوزو، تاغیل- لاردان تانیدیغیم اصفهانی، مشهدی، قۇمو، صنعت و عقیدە دوستوم ابرانی- دنونیا شهرتلی حراحی، "وارلیق" ژورنالینین ناشری و رئاکتورو جواد هیئتله زیارت ائلدەدیم. گزدیم، ۳۰ گۆن ۳۰ شانیه کیمی اۇت- دودو. قارداشلارین، فخرالدین، فرهاد، فرخ، باحین توران و اونون هم حیات یولداشی، هم دە عمیسی اولغو شمسالدین و جواد هیئت آستارادان منی اۇتورندە فیکیرلشدیم، من هارادان - هارایا گئدیرم؟ وۇندن- وۇننه! اۇتایدا دا، بو تایدا دا یوزلرله قان قۇھوموم میلیونلارلا آتا- آنا آیری قارداشو باجیلاریم یاشایبیر.

بورادا اۇرادا کیلار اوچون، اۇرادا بو تایدا کیلار اوچون غریبەسە - بیرلر! گئجن ایل نسلیمیزین فخری، سنین قارداشین، ایرانین گۇرکملی بستمەکاری فرهاد- ین خانیمی آزم- ین، هامیمیزین، اۇتایلی بو

تایلی، آنامیز اصلی خاله ایله باکیبا - گلمه سی، فیلارمونییی—اادا فرهاد - بین وئردیگی محتشم کونسرت، سنین و منیم آنادان اولدوغو - موز، گده بیگه سفریمیز یادیم دؤشدو. اصلی خالانین آتاکندی "دوزیور د" و آتاکندی "قوملو" یا گئتدیگیمیزی خاطرلادیم. اصلی خالا هر ایکی کئنده، هم آتاسینین، هم آتاسینین قبری اؤسته ائله هونکورور آغلادی کی، هنج بیریمیز اؤزوموزو ساخالیا بیلمه دیک. من سؤنرادان دفعه لرله او صحنه نی خاطرلایاندا بیر شئی حیرتلندیم!

- آخی، تهراندا اصلی خالا ایله، خلام قیزی فیروزه و آری نوشی ایله بهشت - زهرادا آنا و آتا قوهوملاریمیزین قبیرلرینی زیارت ائله ینده او، بئله آغلامیردی، بئله هونکورموردی، بانقلی اینله میر - دی! ۱۹۳۸ - ده عؤمور یولداشیندان و ۴ ائولادیندان آیر—الا بیلمه یه رهک، آتا - آتاسی ایله وداغلاشیب ایرانا گئتمیشدی - داها دؤغروسو سؤرگون اولونموشدور. ایندی او، ایراندا ۳۰ - ۲۰ عا ئله نین آغ برحه گیدیر. گده بیگده ده ایکی - قات آرتیق قوهوم - قارداشی وار. با واش - با واش آنلادیم کی، هامیمز کیمی اصلی خالانین دا ایکی وطنی وار :- سری دؤغولوب بؤیا - باشا جاتیب ۴ ائولادینی دونیا با گتیردیگی شیمالی آذربا بحانین گده بیگ شهرحیی، بیری ده داها اوج ائولادینی دونیا با گتیردیگی بؤگون باشادیغی ایراندیر. تهراندا وفالی چیخدیغی عؤمور بولداشی محزونون - محمدعلی دا ئینین مزاری، گده بیگده اؤنو دونیا با گتیرمیش آتاسی محمد دا ئین و آتاسی ها جر خالانین مزارلاری. من آنلادیم کی، مسئله بوانکی وطنین بییری - بیریندن اؤزا قلیغیندا، مسافه ده دئییل. اصلی خالانین، تهراندا تمکنینی ساخالیا بیلمه سینین، گده بیی ده ایسه داشلاری اوی—وب آغلاما سینین سببی تهراندا کیلارین ال چاتا رلیغی گده بیگده کیلرین ایسه، یا قسمت، بئر نوع ال حاتما زلیغیدیر. دئمه لی، وطن تکجه تورپاغین اؤستو دئیلیمیش، هم ده ننه - بابا لاریمیز باتدیغی و اؤزوموز ده یاتا جاغیمیز همین تورپاغین آلتی - ایستی و یومشاق قوجا غیمیش. من اؤندا آنلادیم کی فرهاد گده بیگ ده آنادان اولدوغو قوجا قدا کؤرپه ایکن ترک ائتدیگی بالاجا ائوین و "دؤز بورد" دا آتاسی نین - آتاسینین یا شامیشرا ولدوغو ائوین قالیقلارینین یا نیندا نییه داها هیجانلی ایدی.

دئمه‌لى وطنسىزلىك، غريبلىك، مسالەسى، اوزا قلىق - يا خىنلىق
 دئىل، ال جاتا رلىلىق ويا ال جاتا زلىق دىر. طالعين جۇكمو ايله ايكى
 وطنلى (بعضى سى اوج وطنلى) اينسانلار غريبسەمە (نوستالگىيا)
 آغريلارين سببى سن دئمه مسالەسى، ايستەدىگىن واخت آما
 بىلمەسە جىن سرحدلار ايمىش. ائويمدەكى شكىللار اراسىندا ماھىر
 بدىعى فوتوگرافىيا اوستاسى قارداش فخرالدىن - بين ال ايلە
 جىدىگى اصفهان مسجدى، جواد هىئت لەمنىم عكسىم، بىر زنوز منظرەسى،
 اوغلو دۇمرول ايله فرخ ون اوغلو نىقانىن فوتو- شكىللىرى، آتا
 و آنا طرفدن قوھوم - قارداش شكىللىرى بىزى جانسىز كاغىزدار
 اۆزەرىندە سىرلشدىرىپ. ۲۱- جى عصرە دۇنيا مىز مىللى آزادلىق
 و اينسان آزادلىقى بايراقلارى آلتىندا گىدىر.

آزادلىق اينسانن اۆزونون وطنى سابدىقى تورپاغا ايستەدىگى
 واخت آياق باسابىلمك امكانىندا دىر. بۇنۇنە سىدىنەسە وطندىن آيرى
 دۆشمولر و ايكى وطنلىلر داھا كىكىن، داھا درىن آنلايىر و
 دۇيورلار.

تەبرىزدە آتامىن ايكىنچى، محزوندا ن بۇيوك دايسى قنبرعمىنىن
 قىزى قىرنقىل - بين قىزى ثرىا - نىن ائويندە دىواردا آسىلمىش
 قىزىل حرفلرلە يازىلمىش بىر بىندە شەرگۇردوم، شرقىن بو گونكو ان
 بۇيوك شاعىرلرىندىن بىرى بختيار و اھا بزادە شەرى اىدى.

ثرىا - نىن عۇمور يولداشى حكىم شىخ سلیمى - نىن اونون آد گونونە
 ھەبەسى اىدى. تەرىز اونىوئرسىتەتە تىندە اوخۇدوغوم محاضرەدن سۇنرا
 ياشارمىش گۇزلر، يانان اۆزلرلە اللرىمى سىخان اللر، "دئمه لى
 بىزىم آنا دىلىمىزدە دە علمدن دانىشماق اۆلارمىش "دئىن دىللىر
 گۇستردى كى، تىكانلى مفتىللى سرحدلر بىزى آيىرا بىلمەسە جىدىر.
 دىلىمىز بىر، موسىقى، شەرى - شەرىمىز بىر، تارىخى مدنىتىمىز بىر ...
 اۆزوموز آرىلىق اىچىندە .

با جىم بىم، اصلىندە بو مکتوب تىجە مىندن سەھ دئىل، مىلىون -
 مىلىونلارلا بىزىمكىلردن بىز دردلىلرە دىر. بۇدردىن بىرچە درمانى
 وار: اومىد - ابام اگر انسان ايستەدىگى واخت وطنىنە گىدە
 بىلە جىنە اومىد ائدرسە، بونا امكان وارسا، او غرىب دىر، آما وطن -
 سىز دئىل. اگر آرادا كىچىلمز سرحد وارسا، بو بدىختلىك دىر،

ھجرتدېر آيرىلىقدېر، سەن دە، مەن دە جاۋان دىئىلىك، ھەرايىكىمىزە بو
 وطن الجا تما زلىغى دىردى تا نىشىدېر. دۇنيا مېزدا مېنلرلە مىليونلارلا
 نە سېدىنەسە وطنىدىن آيرى دوشموش. اورا گىشمەسە مەكانى وىسا
 اختىارى اولما يانلار وار. البتە، كىمدە بواحتىاج، بو آغرى وار سا
 صىبت اوندا ن گىتىدېر. مەن بىللەلرىنى جوخ گۆرموشم. اولەبىرى اصلى خالا
 بىرىسى دە مەنىم رحمتلىك آنام، ۱۹۳۰- جو ايلدە او زامانكى، سووشت
 آذربايجاندىن گۆجوب ايرانا گىتمىش آتا - آناسىنىن وبا جىلارىنىن
 اوژونو مەنىم آنام بېردا ھا گۆرە بىلمەدى. او، ساغ اولاندا بو مۆمكۈن
 اولمادى. اونون دىردىنى مەن اونودا بىلمەرم. او، تەك دىئىلدى. بو گۆن
 دە ۱۵- ۱۰ ويا ۲۰- ۶۰ ايل بوندا ن قابق بىر- بىرىدىن آيرى
 دوشموش آتا - بالالار، باجى- قارداشلار گۆرۈش او مېدى ايلە ياشايانلار
 وار.

جوخ شوگورلر، سۇن ايللردە بو پروبلىم خىلى آسانلاشېر، حكومتلر
 انصافا گلېر، قانولار اينسانلەشېر، آيرىلىق دىردىنە، وطنسىزلىك
 دىردىنە سۇن قۇيولماق اوژرەدېر. دۇغما اينسانلار، دۇغما تۇرپاق،
 دۇغما مزارلار- الجا تما زدىر سا، بو وطنسىزلىكدېر.
 اينسانىن اكوى عالەسى، آتا - آناسى، اولادلار او لدوغو كىمىسى،
 مىللىتىن دە آنا تۇرپاغى، دۇغما خلقى، يعنى وطنىن اولماسى طبيعى
 يىتىلمىز احتىاج دېر، و شىخىن مقدس حاققىدېر. اينساندا ن بو حاققى
 آلماق انصاف و عدالتلە بىر يىترە سىغماز. وطندىن اوژاقلاردا دا وطن
 اصل اينسانىن اوژرەگىندە دېر.

گۆرونور اينسانلىغىن بىر بۇيوك اولجوسو دە وطن سئوگى سىدىر.
 كىم تۇرپاغىنى، مىللىتىنى، دىنىنى، دىلىنى، ادبىياتىنى، مىللىتىنى
 مدنىتىنى، تارىخى قەدەر سئویرسە، اونودا بىلمىرسە، او قەدەر دە اينسان
 دېر. وطن سئوگىسى، وطنپورلىك بشرلىگى اينكار اولمىر، آنجساق
 عالەسىنى سئومەين، خلقىنى سئومەين بوئون اينسانلار، اوژ وطنىنى
 سئومەين اسە دۇنيا مېزى سئوبىلمىز. بو سئوگى اينسانىن ازلى و
 ابدى سئوگى سىدىر.

آرزوم بودوركى، اوژرەكلردن بو محبت آزالماسىن و بو مقدس حقى نە
 قانولار نە سرحدلر اينسانلارنى ايلدىن آلا بىلمەسەن. باجىم يىمەن
 خانىم، اوژلرىنى گۆرمەدىگىم اولادلارنى بىزىم عوضىمىز دە اوپ قوى

بیلسینلرکی، اونلارین وطنلری ده، مللتلری ده وار، اونلارلا قانلا باغلی سئوهن اینسانلار دا واردیر. انشاالله تهراندا - تبریزده ، باکیدا ، گنجهده، گده بیگده گؤروشهریک . ایرانین ، آذربایجانین و بوتون دونیانین قانولاری گوندن - گونه بو اومیدی گوجلندیریر و مقدس آرزوموز و ال جاتار ائله ییر .

دونبادا ائله ییر دولت یوخدورکی، اونون تکجه بیر میللتی اولسون. هر هانسی بیر دولتین ناموسلو و پنداشی ویا هر هانسی بیر مللتین غیرتلی ، صادیق اوغلو اولماق خوشبختلیکدیر. آلاه بونو بیزه جوخ گؤرمه سین .

هامینیزی محبتله باغیریمیزا باسیریق، آلاه تایشیریریق !

نورالدین رضا

۱- پرفسور نورالدین رضایف آذربایجان جمهوریتی جراحلار جامعہسینین صدری دیر، هم ده ادیب و ادبیاتشناس دیر. اونون اجدادی زونزلوو و علمدارلی اولموشلار .

تشکر

آشاغدا آدلارینی وئردیگیمیز قارداشلاریمیز درگیمیزه کؤمک عنوانی ایله نقدی یاردیم گؤندرمیشلر. دیلیمیزه ، ادبیاتیمیزا و ائلیمیزه اوره کدن باغلی اولان بـــــو و پنداشلاریمیز بلکده آدلارینین محلهده درج اولونماغی. نی ایسته مزلر. لاکن بیز وجدانی بیر وظیفه کیمی اونلارا اوره کدن تشکرلریمیزی بیلدیره رک اؤخوجولاریمیزا تانیتماق ایسته ییریک .

وارلیق .

۱- آقای دکتر نیاز فولادی

۲- آقای دکتر هدایت خاقانی (آمریکادان)

۳- دکتر رضا میرفخرائی

۴- علی آراسته

۵- زارع مجد

(قيسا آرايش)

۱۹۴۹- جو ایلده آنادان اولوب، اسک فعالیتینه ورتا مکتبده باشدسته رهبری کیمی باشلاب، ح. زردابی آدینا گنجه دولت یئداگوژی انستیتوتو آذربایجان دیلی و ادبیات فاکولته سینن آخسام شعبه سینتی بیتیریب، اسک شعری ۱۹۶۵- حی ایلده اندیکی "گنجه نین سی" غزتینده درج اندیلیب. ۱۹۷۰- حی ایلدن ۱۹۸۹- جو ایلده ۵۰. همین غزتده مخبر، شعبه مدیری استله ییب. ۱۹۸۹- جو ایلدن آذربایجان بازنجلار بیرلیگی گنجه باسار شعبه سینن سن مسؤل کاتیب دیر. "اۆره عمیم شکلی"، "گنجه اولدوزلار آخار"، "اوغویان قارغیلار"، "کیدزس نغمه لری"، "بوخلاما، اوغوز اوغلو" تعریکتا سینین، گنجه دولت نظامی پوئزیا تئاتریندا و گنجه دولت کؤکلا تئاتریندا تاشا باشا قوبولموش منظوم بیس لرین، هابئله چوخلو بدیعی ترجمه نین پولیسیتیک یازیلارین مؤلفی دیر. شعرلری مختلف دیللره چؤریلیب و سؤز لرینه ماهنیلار بسته له نیب. آذربایجان یازیحیلار بیرلیگی اداره هیئتینین، بدیعی ادبیاتین تبلیغی بوروسو اداره هیئتینین "گنجه نین سی"، "قالا" غزتلری و "سینیق کؤریبو" ژورنالی رئاکسیا هیئت لرینین، نظامی پوئزیا تئاتری و کؤکلا تئاتری بدیعی شورالارینین عضو و گنجه شهر خلق دئیوتاتتی دیر.

○ باغیشلاما ز وطن بیزی، یورد بیزی...

"قان - قان" دئین هموطنیم، یورد داشیم،

آتام، آنام، اۇغلام، قىزىم، قارداشىم،
قورتاراغىن^(۱) اۋزوموزلە ساۋاشى،
اۋلو تارىخ تانىمىردىمىز،
نىيە يىشىن ايجىمىزدىن قۇردىمىز؟!

دىلىمىزە زەرلى دىل اۋزانىر،
الىمىزە تىكانلى گۈل اۋزانىر،
اڭلىمىزە يۈز قانلى ال اۋزانىر،
قىناماز مى يارپاق، چىچك، اۋت بىزى،
قۇي يىمەسىن ايجىمىزدىن قۇردىمىز!

بادا وئىرىپ خۇجالىنى، شۇشانى،
سئويندىردىك آغ آيىنى، دۇشانى،
آغلاماغا گۇزۇموزدە ياشانى،

ارىتسىنىمى، چۆرۈتسۈنمۇ درد بىزى،
نىيە يىشىن ايجىمىزدىن قۇردىمىز؟!

مەلتا وچون اۋددا ن كۇينك گئىنك،
زىمىت چكىب تر تۇكن چوخ، يىشىنك ...
قورد آغا جى اۋز ايجىندىن يىشىنك،
نىيە يىشىن ايجىمىزدىن قورد بىزى،
باغىشلاماز وطن بىزى، يۇرد بىزى!

كۈلە - كۈتلە بايرا قلايىب حقىنى،
شەيد - شەيد قىرنفىللىر - حق قانى،
شىمشك كىمى يارىب چىخىر حق قىنى،
تانىمىم! گۇنش ايشىفينا تۇت بىزى،
قۇيما يىشىن ايجىمىزدىن قورد بىزى!

يارالارا ملحم اۋلا بىلمەسك،
نەرە چكىب ظفر جالا بىلمەسك ...
قاراباغى گىرى آلا بىلمەسك ...
اى يىر، آيرىل، اى گۇي، آيرىل، اۋد بىزى،
يىئەجكسە ايجىمىزدىن قورد بىزى!

۱۰ ماى ۱۹۹۲ - جى ايل گىنجە

۱- قورتاراق

جلیل محمدقلیزاده حقینده ینتی اثر

ایگیرمینجی عمر آذربایجان ادبیاتیندا تنقیدی راه آلیمین بؤیوک نما ینده سی، "ملانصرالدین جیلر" آدلی ینتی ساتیریک ادبی مکتبیین بانسی میرزه جلیل محمدقلیزاده - نین بدیعی نثری، دراما تورگیاسی، پوبلیسیستیکاسی حقینده اؤن لارلا تدقیقات اثری، یؤزلرله مقاله یازیلیمشدیر. داهی صنعتکارین اثرلری ایندی ده کؤتلهوی تیراؤلارلا مختلف دیلرده نشر اولونور، درام اثرلری صحنه لری ره یؤرتوآرلار - یندان سیلینمیر.

سؤن ایلرده ادبیاتشناس عیسا حبیب بیگلی یورولماز سعیلله ایتمیش اثرلری و سس سیز سؤراغسیز اولادلارینین طالعی ایله مارقلا - نیر، اونلاری آختاریب تاپما قلا میرزه جلیل - ین حیاتی و یارادیجی لیغینداکی آغ لکه لری سیلمگه نائل اولور. بو آختاریشلارین نتیجه سی "لعنت"، "اویونبازلار"، "ار" پیه سربنن تا پیلماسی، بؤتون عائله عضولرینین طالعی و شکیل لرینین اله گلمه سی، نهایت، حقینده بحث ائتدیگیمیز فوتوآلبومون حاضرانیب نشر ائدیلمه سی دیر.

میرزه جلیل حقینده فوتوآلبوم "عصرین داهیسی" آدلانیر. عیسا حبیب بیگلی روس، آذری، فارس و انگلیس دیل لرینده یازدیغی مقدمه ده ادیبین حیاتی و یارادیجیلیغی حقینده پیغجام معلومات و ثریر، یارادیجیلیق صحیفه لری باشلیغی ایله جلیل محمدقلیزاده - نین ادبی فعالیتینی اؤچ بؤلمه ده - دراما تورگیاسی، بدیعی نثر، پوبلیسیستیکادا احاطه ائدیر.

فوتوآلبومدا میرزه جلیل - ین نخوانداکی آنادان اولدوغو ائوین شکیلندن توتوموش، اوشا قلیق ایل لری، مکتب حیاتی، اؤخودوغو مکتبلر، معلملر، همدرسلری، پداقوؤزی فعالیتی ایله ایلیغیلی یئرلر، "ملانصرالدین" درگیسینین نشرینده اشتراک ائدن امکداسلاری، درگینین ایلیک نومره سی ایله تانیشا اولوروق، بیر سؤزله، ادیبین حیاتی و ادبی

فعالیتی آددیم- آددیم دقیق تاریخی پرنسیپله ایزله نیلیر .
 فوٹو شکیل لر ایضاح اولونما قلا برابر، یئری گلدیکجه شخصیتلر و
 ادبی حادثه لر حقیقده ادیبین معاصرلری و تدقیقاتچیلارینین رأیلری
 اثرین علمی دگرینی آرتیریر. کتابین آخیریندا جلیل محمدقلیزاده نین
 حیاتی و یارادیجیلیغینین اساس ایللری و مرحله لرینین ترتیب ائدیلمه
 سی اوخوجویا مكممل معلومات و ثریلمه سینی تامین ائتمیشدیر .
 آرزو اولوناردی فوٹو آلبومدا " ملانصرالدین" بین کاریکا توریست
 رساملاری عظیم عظیمزاده و شمرلینگ ایله برابر روتر و تبریز
 نؤمره لرینین رساملاری، ائله جه ده ادیبین یارادیجیلیغی ایله جسدی
 مشغول اولانلارین، اثرلرینین ناشرلرینین و مترجم لرینین شکیللری
 ده آلبومدا اوزونه یئر تاپا ایدی .
 عیسا حبیب بیگلینین بو اثری حاضرلایارکن یورولماز امگی تقدیره
 لایقدیر، بو شکیل لر ایندی تاپیلیب جا با ائدیلمه سه ایدی، بیر آزادان
 سؤنرا ایتیب با تاجاق، یادا گله جک نسیلر اوچون جوخو تانینماز
 اولاجاق ایدی .

"مضرا بيم"

سوکوتون ایچینده یامان دار یخدیق
 گل سزین تئللرین دارا مضرا بيم
 غم، کدر، اوديله اوڤره کله یا خدیق
 قیل گینان دردله جارا مضرا بيم

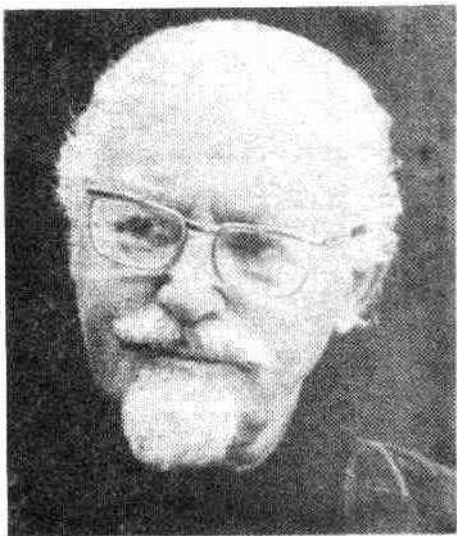
دانیشدیر تئللری گولسون نغمه لر
 اوپسون بارماقلاری سیرلی پرده لر
 ها والار باغیندا آچسین غنچه لر
 قویما مئیلون دوشه خارا مضرا بيم

گؤنلومون نغمه سین ساری تئللره
 نارین - نارین دؤلان بمه زیلره
 آندیر کرم نئجه دؤندو کوللره
 "دیلمین" تئللی" سین آرا مضرا بيم

بیسندیر دینتلمک سزین الینده
 دور باشلا جوولانا عاشیق الینده
 گز دؤلان سیملرین اینجه بئلینده
 "جایی" دان خبر وئر یارا مضرا بيم

○
 ۹
 .
 ۹
 ۹
 ۹

حورمتلی دوستوم و باش یازیحیمیز
اوستاد دوقتور حمید نطقی دن
بیر مکتوب :

سئوملی بیرجیک، قارداشیم، دگرلی
دوستوم دوقتور جواد

بو گون سحر حاجی پستی ۱۳۷۲/۸/۱۷
تاریخلی مکتوبونوزو گتیردی صبحانه
ایله برابر اونو لذتله اوخودوم،
دئمهلی بوگون خوخ گۆزهل باشلادی
و خوخ شوکور گۆزهل ده سونسا
چاتماقدادیر. ائله بو محتشم گونو
تاجلانديرماق اوچون سیزینلده
دانیشماغا اوتوردوم. کامیوترین

کلمه پیروسورو ایله بازماق منی داها آز یورور. اونا گۆره بیو
وسيله ایله سیزینلده داها مفصل دانیشماق (یازماق) ایسته یییرم.
مکتوبونوزلا بیرگه "یوسف محمدعلیف آدینا نخوان دولت اونورسیته
تینین" اعطا ائله دیگی فخری سرفسورلوق دیپلومونودا آلدیم.

قاصد رسید و نامه رسید و خبر رسید

در حیرتم که جان بکدامین کنم نثار

سونسوز نزاکتی نیزین بیر علامتی اولاراق پرفسور قاسم حسینوف و
دوجنت دوقتور عیسی حبیب بیگلی بیگلره تشکرلریمی بیلدیرمک اوچون
محتاج اولدوغوم آدرسی ده قید ائتمگی اونوتما میس سینیز. فقط هر
هر شئی و هرکس دن قایاخ تشکر ائده جگیم بیری وار :

بو قایسی (هانس) قولنبنگ الندن و تبلیندن کیلگهی

کیم آنین شگری عهده سیندن حیقاً بیلگهی

(هجری ۸- اینجی عصر شاعری میرسیف سرائی نین گلستان ترجمه سیندن

ج. ۵۰)

هرهانسى صميمى اعتراف كيمي اوره كدن تشكر ائتمك ده جتين دير ،
سانكى دويغولارا سؤزلرى واسطه ائتمك، معنوى محرميتلرى سرگيله مك
(تشهير) كيمي اولور ،سعدى سن حقى وار ،آن به نظر باشد وگفتسار
نباشد .

تلفنلا سیردن آلدیغیم ان خوش خبر سا غلیغی نیزین حمدا ولسون نثر -
سیده اولدوغودور ،اؤز حالیمه و دلی دونیانین دورومونا باخانددا
دا گؤرونم انکی نعمت : سا غلیق ایله امنیت " وجزه سنین اصل
معناسینی دریدن درینه باشا دوشورم .

قاياقچا دان گؤیوردیگینیز وارلیق درگسینی آلمیشام ،ابحینه کیلر
زیگن و رنگین دی .۱۴ باشندا (۱۵=جھ) اولدوغونا بیر تورلـو
ابنا با بیلیمرم .حمدالله صحی سین ایما ء ائدیگی " داغ بولو "مگر نه
حتین میشر ،نلقن دا دا سؤیله دیگیم کمی آقای سؤمزدن دؤلغون
مکتوبلار آیرام . اسکنک اولماسن .قاياقکی مکتوبو ایله برابر
"حیدر بابا یا سلام "ین منظوم ترجمه سینن اکینجی جاب نمونه سیننی
ده گؤندر میشتی .سون مکتوبوندا تانیمادیغیم همشهریلردن آقای محمد
حسین پرکارین شه ریار - بین ائربنین انگلیزجه منظوم ترجمه سیننی
کتابچیلاردان ساتین آلمت منه گؤیدر میشتی .آقای سؤنمه ده یازدیغیم
کیمی آقای پرکارین انگلیزجه منظومه سیننی لایغی ایله دگرلندیرمک ،
سو ساجه ده سؤز صاحبیلر سینن صلاحیتینده دیر .یوبا باخما یاراق دیلحی
لیک باحیمسیدان بو ابشه انگلیزجه تشبیت ،عینی ایشه کلاسیک فارسجا
شعر دلی ایله گیربشمک قدهر حتین و امکانسیر اولمادیغیننی
دوشورم ،سو " تز " داها اول ده بحث ائدیگیم کیی ادیننـورگ
اونیورسیته سی اؤجون دوقتور صبری ایله برابر جالیشلار چرچیوه -
سینه بیر معروضه نین اساسی اولدو :

HAIL TO HEYDAR BABA.

*A comparative view of popular Turkish and classical
Persian poetical languages.*

بو معروضه هله ده (حایا حاضیلاماق) مرحله سینده دیر .باش رداکتو

رون استهگی اوزرینه ۱۲۰۰۰ کلمه دن ۶۵۰۰ کلمه یه قیسالتدیم .

سو گون بسحی مه بیرکتاب گتیردی .شخما" تانیمادیغیم آقای بهمن
فرسی دن .کتاسین آدی" سلام به حیدر بابا " (لندن ده ،دفتر کـاخ

طرفیندن نشر اولونموش ۸۸ صفحه ۱۹۹۳) ترجمه نین نتیجه اولوندوغونو
آقای فرسی دن اوخویاق: "دراین برگردان (منظومه) فرسی هم، عموماً"
فرسی شکسته ی خودمانی گفتاری، در چند مورد هم واژگان عامیانه
بنیاد زبان است (صفحه ۱۶).

بیر نتیجه اؤرنکله سۆزو بیتیرمک ایسته ییرم:

حیدر بابا بولوم سندن کچ اولدو
عۆمروم گئحدی گلمه دیم گئج اولدو
هئج بیلمه دیم گۆزه ل لرین نتیجه اولدو
بیلمز ای دیم دۆنگه لر وار دۆنوم وار
ایتگینلیک وار آیربلیق وار اؤلوم وار
(شهریار ۶-۱)
حیدر بابا راه من از کوی تو کچ افتاد
عمرم گذشت و دیر شد، اومدنم یا نداد
نفهمیدم حظوری خوشکلاتو کی بر داد؟
غافل که هر سر راه، خمها و خم شدنهاست
هم مرگ و هم جدائی، کچ رفت و گم شدنهاست
(فرسی صفحه ۲۵)

حیدر بابا ز کوی تو راهم کچ افتاد
آوخ شتاب عمر به وصلت امان نداد
می سیخبر ز طالع آن گلرخانه شاد
غافل شدم ز بیج و خم راه زندگی
ز آوارگی و مرگ و جدائی و راندگی
(سۆنمز ۶-۱)

باشقا بیر اؤرنک :

حیدر بابا قورو گؤلون غازلاری
مدیکلرین سازاقلاری سازلاری
کت (کتد) - کؤشنین پاییزلاری یا زلاری
بیر سینما پرده سی دیر گۆزومده
تک اوتوروب سنیر ائدیره م اؤزومده
(شهریار ۱۰-۱)
حیدر بابا قورو گؤل با غازی غماز

سوز و برف گوکا ، زخمه های ناسازش
 پائیز رنگین ده آ بهار آئی دلاوازش
 بیه برده ای سینما س توی دل شکستم
 جلوو این سینما خودم تنها نشستم
 (فرسی صفحه ۲۷)
 حیدربابا قوروگؤل و آن طرفه غازهاش
 کولاک، تند گردنه وان سوت سازهاش
 پائیز روستا و بهاران و رازهاش
 گوئی به سینما تک و تنها نشسته ام
 در " خویش " خویشان به تماشا نشسته ام .
 (سؤنمز ۱۰-۱)

سؤزلریمه سیزدن یاخشی خیرلر آلماق اومیدی ایله سون وئیریم . هر
 شئییه تشکرلر . خانمین و بوتون عائله افرادینین سزه و حؤرمتملی
 خانیمیزا و اوشاقلارا سلاملاری وار ، سؤگیلرله . حمید
 ناتینگها م- ۱۳۷۲/۹/۶

بقیه شعری از مرحوم دکتر سیدحسن نطقی:

تخم یکرنگی بباید کاشت در صحرای دل
 تا که بتوان اخذکرد آخرازان اثمار را
 میوه مقصود باید چید از باغ عمل
 پیش از آن وقتی که ریزد برف برگ اشجار را
 "نطقیا" تکلیف ملت باشد امروز اتفاق
 ورنه جاری کرد باید از دو چشم انهار را

۱- از آقای غلامرضا طباطبائی مجد، مدیر فاضل کتابخانه ملی تبریز
 باید تشکر کرد که این مجموعه گران قیمت را از گزند روزگار حفظ
 کرده اند و با سعهدر در اختیار دانش پژوهان قرار می دهند .

شعری از مرحوم دکتر سیدحسن نطقی در روزنامه تجدد

روزنامه تجدد، آرگان مجاهد نستوه شیخ محمدخیا بانی که در ۲۰۲ شماره از فروردین ۱۲۹۶ تا شهریور ۱۲۹۹ شمسی در تبریز منتشر شده، اینک منبع گرانبهای برای کسب آگاهیهای لازم از آن بُرهه تاریخی است. در بررسی این مجموعه ارحدار، به شعری از شادروان دکتر سیدحسن نطقی پدر بزرگوار استاد دکتر حمید نطقی برخوردیم که در شماره ۴۵ این جریده، مورّخه روز پنجشنبه ۱۶ ذیحجه ۱۳۳۵ چاپ گردیده است. این چکامه، به مناسبت انتخابات دوره چهارم مجلس شورای ملی سروده شده و هنگامی به زیور چاپ آراسته گردیده که فرزند برومند ایشان، هنوز دیده به هستی نگشوده بود. طرفه آن که استاد دکتر حمید نطقی، در روزی پایه عرصه وجود گذاشته که در همان روز یعنی ۲۲ شهریور ۱۲۹۹ برای برپا ۲۹ ذیحجه ۱۳۳۸، شیخ محمدخیا بانی این روحانی عالیقدر به دست مخابرات السلطنه میزبان کش، به درجه رفیع شهادت نایل گردیده است. اینک اثر مرحوم دکتر سیدحسن نطقی که تحت عنوان "ادبیات" درج شده است:

دوستان بیرون کنید از مجلس این اغیار را
چون وجود غیر، ظاهر می‌کند اسرار را
دفع ظالم ظلما ن تکلیف مشروع شماست
دور سازید از محیط مملکت اشرار را
دفع شر ظلما ن، تبعید اغیار از میان
از احم واجبات آمد همه احرار را
دور، دور انتخاب است ای رفیقان! همتی
منتخب باید نمودن جمله اغیار را
چاره درد وطن امروز باشد اتحاد
کی توان بی اتحاد از پیش بردن کار را

بقیه در صفحه ۸۰

**هامیمیز بیر مقصدده-آذربایجانین بیرلیگینی، بۆتۆلویونو،
سوونرلیگینی قۇرویان مقصدینه خدمت ائتمه لیک**

آذربایجان جمهور رئیسیدر علیوفون:

سیاسی پارتیالارین (حزبلرین) و اجتماعی حرکاتلارین رهبرلری ایله گۇرۇش

نوامبرین ۱۷- سینده آذربایجان رسیوبلیکاسینین بیرتیزیدنتی حیدر علیوف سیاسی پارتیالارین و اجتماعی حرکاتلارین رهبرلری ایله گۇرۇش کئچرمیشدیر. گۇرۇشده خلق جبههسی استئنا اولماقلا بۆتون سیاسی پارتیالارین و اجتماعی حرکاتلارین رهبرلری، عالی سؤوتتیین صدری رسول قولیف، دؤلت کاتیبی لاله شوکت حاجیئوا، دیگر رسمی شخصلر، گؤتلهوی اینفورماسیا اؤرگانلارینین رهبرلری و امکداشلاری اشتراک ائدیردیلر. مسأوات پارتیاسینین نمایندهلری گۇرۇشه مشاهدیه- جی کیمی گلمشیدیلر. گۇرۇشده محاربه نین گتدیشی و داغلیق قاراباغ یروبلئمیندن حیخیش یوللاری مذاکره اولونموشدور.

حیدر علیوف گیرتس سؤزونده دئدی کی، من آذربایجان عالی سؤوتتیین صدری وظیفه سینی آبارارکن و سؤنرا رسیوبلیکاسینین بیرتیزیدنتی کیمی فعالبتده باشلایارکن آذربایجانین اجتماعی- سیاسی، اقتصادی حیاتی- نین گلهجک انکشاف یوللاری حاققیندا اؤز فیکریمی بیلدیرمشم، بونلار سیزه معلومدور. قسماجا بیر ده قئید ائتمک ایسته بیرم کی، آذربایجان رسیوبلیکاسینین کلهجک حیاتی بالینیز و یالینیز دؤلت مستقالبلیگی ایله باغلی دیر. آذربایجان اؤز دؤلتینی دموکراتیک پرنسپل- لار اساسیندا قورمالیدیر. یعنی رسیوبلیکاسینین دؤلت قورولمالی، دموکراتیک جمعیت بارادیلمالیدیر. دؤنیا دموکراتیاسینین ایلده ائتدیگی ناکلیت لردن، ۱۹۱۸- جی ایلده بارادیلمیش ابلک، مستقیل آذربایجان دؤلتینین عنعنه لریندر استفاده ائتمه لیک، اینسان آزادلیغی، سؤز، وجدان آزادلیغی، اینسان حاقلارینین قورونماسی، بۆتون وطنداشلارین عینی حوقوقا مالیک اولماسی، سیاسی یلورالیزم (جوخ حزبلری رژیم) آذربایجاندا دموکراتیک جمعیتین اساس آتربو - تلاری (صفت، نسانه) کیمی برقرار اولمالیدیر.

دۆلت باشچىسى داھا سۇنرا دىدىكى، يېزىدىنت كىمى اۆز فعالىتىمى بۇ پىرنىسىپلر اساسىندا داوام ائىتىدېرجهيم. رىسولىكا داكى سىياسى پارتىيالىرى احتماىى حرىكاتلارى دا بۇ پىرنىسىپلر اساسىندا بىراسىر فعالىت گۇستىرمەبە، امكداشلىق ائىتمەبە دعوت ائىتمىشم وبئىنە دەدعوت ائىدىرم .

رىسپوبلىكانىن حاضىركى اجتماعى - سىياسى و حرىبى وضعىتىبىدن بىحث ائىدن يېزىدىنت بىلدىردىكى، بىلكەدە بۇ پىرنىسىپلر آذربايجانىن ايندىكى شرايطىنە اؤقدەر دە اؤبغون دىئىبىل. چۆنكى آذربايجان آلتى اىلە باخىندىر كى، محارىبە شرايطىندە باشا بىر، ئوربا غلارىمىزىن بىر قىسمى ارمنىستان سىلاھلى قووهلرى طرفىندىن اشغال اولونموشدور. آذربايجاندا بىر مىلىيوندان چوخ قاجقمن واردىر. رىسپوبلىكانىن اقتصادى درىن بحران ابجەرىسىندەدېر. بۆتون بونلار اىسە رىسپو - بلىكانىن محارىبە دۆورونون ظلىلرى اىلە باشاماسىنى طلب ائىدىر. آنجاق مىن حساب ائىدىرم كى دۆنيا، گۆرۆشلىرىندىن آسىلى اولمايىاراق رىسپوبلىكا داكى بۆتون اجتماعى - سىياسى قووهلر، بۆتون آذربايجان وطينداشلىرى بىر مقصدە - آذربايجانىن بىرلىكىنى، بۆتۆلوگونى، سۆوتىرنلىكىنى قۇروماق مقصدىنە خىدمت ائىتمەلىدىرلر. اگر بئىلە اؤلسا، مدافعهنى تشكىل ائىتمك، رىسپوبلىكانى آغىر وضعىتىدىن دە چىخارماق مۇمكىندور. مەنە ائىلەگلىر كى، بۆتون اؤچون بئىلە امكانلار وار. بىز دىموكراتىا، سىياسى يلىورالىزم، بازار اقتصادى بۆلۆبىلە كىندەرك، تشىوشكارلىغا، ماحىسكارلىغا كىشىش امكان ياراداراق بۆتون قووهلرى تۆبىلانسىر رىسپوبلىكانىن اراضى بۆتۆلوپونو. سۆوتىرنلىكىنى تامىن ائىدە بىلەرىك .

حىدر عىلىف سىياسى پارتىيالارلا امكداشلىغىن عموم خلق، عموم دۆلت و طىفەلرىنى بئىرىنە بئىترىمك ائىتىندەكى رۆلوندان كىشىتتى بىحث ائىدەرك بىلدىردىكى، بۆتون اجتماعى - سىياسى تشكىلاتلار بىن كۆنىستىر - وكتىبو (سازىندە) موقعدە دۇرماىى لاند شرط دېر. بىز با بۇ شرطلرلە اۆز فعالىتىمىزىن دىموكراتىك پىرنىسىپلر اساسىندا داوام ائىدىرمە لى، مادا حرىبى وضعىت اعلان ائىتمكلىكە آذربايجانى بحراندىن خىلاص ائىتمك بارەدە تىتۇر - تىتۇر قالدىرىلان تىكلىفى قىول ائىتمەلىك .

آذربايجان رەبىرى بۇ گۆرۆشون تشكىلىنىن ھانىسى ضرورتىن بارا ندېغى.

نى ايفاج ائدەرك دئدى :بىر بىرئىدنت كىمى، استراتژى يۇلوم دمو۔
 كراتىك بىرنسىلرە اساسلاندىغىنا گۇرە من رىسيولىكا دا فعالىت
 گۇستەرن بۇتون سىياسى يارتىيا لارلا، احمما عى تشكىلاتلارلا امكدا شلىق
 ائتمدە اۆستونلوك وئىرىم. حىدر علىيف دئدى كى، بۇ گۇرۇشون دە
 دموكراتىك بىرنسىلر اساسىندا كئچىرىلمەسى اۆجون ايكى گۇن اول
 بۇتون سىياسى يارتىيا لار، احمما عى حركا تارننما بىندە لىرىننى
 تلوىزىون اىلە معلومات وئىرىلمىش و اۇنلار بۇ گۇرۇشە دعوت اولۇ۔
 نىموشلار. سىز اىستە مېشىك كى، احمما عى۔ سىياسى تشكىلاتلار بىر بىرى
 آزاد صورتدە اۆز نىمە بىندە لىرىنى بۇ گۇرۇشە گۇندىرىسنىلر. بىرى
 اىستە مېشىك كى، اۆز عضولرىنى سايىنىدا ن، رىسيولىكا مېزىن احمما عى
 سىياسى حىاتىنا تاثيرىنىن درجەسىنىن آسىلى اولما ياراق هر بىر
 پارتىيا و حركا تىن نىمە لىرى اىلە گۇرۇشك، مصلحت لىشك.
 حىدر علىيف رىسيولىكا دا كى سىياسى يارتىيا لار بىر احمما عى حركا تارننما
 تام اكثرىتىنىن نىمە بىندە لىرىنە بۇ گۇرۇشە اشتراك ائتىدىكىلىرىنى
 گۇرە مېنىندا رىلىغىنى بىلدىردى و خلق جىبەسى نىمە بىندە لىرىنىن گۇرۇشە
 اشتراكدان امتناع ائتمەسىنى سۇن اىللىر آذربايجان سىياسى حىاتى-
 ندا مەن و گۇلورول اۇنا مىش بىر تشكىلاتىن كۇنىستروكتىنىس
 امكدا شلىق ائتمك فىكىرىنىدە اولما ماسى كىمى قىمىتلندىردى.
 بىرئىدنت گۇرۇشە مذاكرە اولونا جاق مسئلە بارەدە اۆز فىكىرىنى
 بىلدىرەرك دئدى: گۇرۇشون اساسى مقصدى مصلحت لىشك، مەن سىن مسئلە لىرى
 بارەدە فىكىر مەدلەسى آپارماق دىر. بۇنون اۆجون موضوعلار دا
 خوخدور، آنجاق كومان ائدىرم سىز دە راضىلاشارسىنىزكى، بۇ گۇن
 رىسيولىكا مىز اۆجون، خلقىمىز، دۆلتمىز اۆجون ان اساس، عمدە عىنى
 زاماندا ان حىنن مسئلە محارىسەدن جىخماق، تىخىمىنا" آلتى اىلى
 بۇندان اول آذربايجان سىرىنىمىش دا غلىق قاراباغ پروبلېمىنى حل
 ائتمك دىر. مەن ائلەگلىر كى، بۇ ان اساس، حل ائدىجى مسئلە دىر. اكر
 سىز محارىسە وضعىتىنىدن جىخىش بۇلارنى تايابىلىك، اشغال اولونموش
 تۇرىا غلار بىمىزى گىترى قاستارا بىلىك، قاراباغ پروبلېمىنى حل ائدە
 بىلىك دىگر مسئلە لىرىن حلى مومكون اولماق دىر.
 محض بۇ پروبلېم لىرى حل ائتمك دۆلت قۇرۇجولوغو، اقمما دىت، سوسىال
 سىاست ساجەسىندە دە مەم اىرە لىلە بىشە نائل اولماق، بحرانىدان

آذربایجان پرئزیدنتی بیلدیردی کی، نوا مبرین ۲- سینده خلقنه مراجعتیمده من بۆتون وطندا شلاریمیزی آياغا قالخماغا، رسپوبلیکانین بو آغیر وضعیتینده اؤز سعیلرینی بیرلشدیرمهیه دعوت ائتمیش، بۆتون سیاسی پارتیالاری اجتماعی حرکاتلاری هم رأیلیگه جا غیرمیشام. مراجعت ائتمیشم کی، ایندی هامی آذربایجان رسپوبلیکاسینین اراضی بۆتؤلویونو قورویوب ساخلاماق، اشغال اولونموش تورپاغلاریمیزی گئری قایتارماق مقصدینه خدمت ائتمه لیدیر. من بئله فیکیرده ایم و بۇ فیکیرلر صمیمی خاراكتر داشییر، یئننده دئییرم- بیر چوخ مسئله لر ده آیری- آیری موقعلرده، بلکه ده بیر- بیرینه دایان- دایاننا ضد موقعلرده دایانان هرکس، تشکیلاتلار، پارتیالار بوساحدهده بیرلشمه- لیدیرلر. بیزیم هامیمیزین بیر وطنی وار- بو، آذربایجان دیر. هامی- میز بیر تورپاقدایا شاییریق- بو، آذربایجان تورپاغیدی- ر. آذربایجان تورپاغینین هر گۆشه سی هر بیریمیزا و چون مقدس یئر دیر. اگر بو داریشلار، چکیشمه لر، سۇن آلتی ایلده داغلیق قاراباغ پروبلئمیندن استفادهده ائده رک آپاریلان بۇ حاکمیت مبارزه سی داوام ائده جکسه، بۆتون بونلارایسه مدافعه گۆجوموزون ضعیفله مه سین- سه، ارمنستان سیلاحلی قوه لرینین تجا ووزونه داها دا گئنیشلنمه سینه سبب اولاجاقسا، آذربایجان داغیلاجاقسا، محو اولاجاقسا، حاکمیت دعواسی آپارانلار اؤز حاکمیتلرینی هارادا قوراجاقلار؟ یئننه ده دئییرم- وطن بیردیر و هامی بۇ وطن اوغروندا جالیشمالیدیر.

حیدر علییف دئدی: ایستردیم کی، بیر بۇگۆن شمهلی صحبت آپاراق، فیکیرلر باشقا موضوعلار اطرافیندا سپه لنمه سین. مذاکره ائده جگیمیز مسئله باره ده کونکرئت رأیه گلک، بۆتون قوه لری حقیقتا" بیرلشدیره بیلک بئله گۆروشلری داوام ائتدیریب دیگر موضوعلاردا مذاکره لر کئچیره ریک. آنجاق بۆتون موضوعلار بۇگۆن مذاکره ائتدیگیمیز مسئله دن چوخ آسیلی دیر. گۆمان ائدیرم کی، اؤز فیکیرلریمی بۇراییا تۇپلاشلار تام آیدین شکیلده جاتدیرا بیلدیم. ایندی ایسه سیزین فیکیرلرینیزی، تکلیفلرینیزی دقتله دینله مگه حاضیرام.

سۇنرا سۆز گۆروش اشتراکچیلارینا وئریلدی. بئش ساعتان آرتیق داوام ائدن بۇ گۆروشده ایگیرمی دن چوخ پارتیانین واجتماعی حرکاتین رهبرلری چیخیش ائده رک اولکهدده یارانمیش گرگین وضعیت و

اونو آرادان قالدیرماق یوللاری بارهده اؤز فیکیر وملاحظه لیرینی سؤیله دیلر. اۇنلارین بعضی لری خلق جبهه سی نین بو گؤروشدن امتناع ائتمه سینی بیله دیلر. ناطق لارین بۇ یوک اکثریتی بو گؤروشو رسپو بلیکا دا اجتما عی سی و حربی وضعیتین نظما سالینما سی اؤچون سیا سی مطحت لشمه لر آپارماق یولوندا مهم آدیم کیمی قیمتلندیر دی. کئحمیش اقتدارین حاکمیتی دؤورونده رسپوبلیکا دا باش آلیب گئده ن هرچ مرحلیگه ، حاکمیت سیزلیگه سون قویماق اؤچون سون واختلار گؤرولموش ایشلر تقدیره لایق حساب اولوندو. حربی، سیا سی، اقتصا دی ساحه ده ایتمک قانونلار قبول ائتمه بین، بیر سیرا مسئله لرده قطعیت گؤستهرمه بین، سرت تدبیرلر گؤرمه بین و اجیب لیگینه تۇخونولدو .

گؤروشده بیر زیدنت یانیندا سیا سی مطحت شورا سی نین یارادیلما سی و اونون احرا مئخا نیزی می نین حاضرلانما سی باره ده تکلیف ابره لی سؤرولدو. بیر جوخلارینین فیکیرینجه ایسه بو شورا یارلامنت یانیندا یارادلسا و اونون حقوقی ستاتوسو معیین لشدیریلسه ، داها فایدالی نتجه لر اده ائتمک اولار. چیخیش ائدنلرین بۇ یوک اکثریتی بۇ تکلیفه طرفدار حیخدی. قئید ائدیله دی کی، رسپوبلیکا نین بۇتون طبقه لرینین ، سیا سی یارتیا لارین، اجتما عی حرکا تلارین گؤچونو بیرلشدیریب اوردو قوروجولوغونو داها دا تکمیل لشدیرمکله و سرعتلندیرمکله توریا قلاریمیزین اشغالینی قارشیسینی آلماق اؤچون گؤمیکس (مرکب) تدبیرلر گؤرولمه لیدیر .

حیحتش ائدنلر دئدیله کی، رسپوبلیکا دا ما دی، علمی، کادر بۇتنسیا لیندان (ظرفیت) هله ده شمره لی استفاده اولونمور، گنطری بون اوردودا خدمته حاضرلانما سی ایتمی یاریتماز تشکیل ائدیلمیشدی ر، سفر برلیک آدی ایله بعضا قانونسوز لوقلار یول وئریلیر. وطنپرورلیک روحونون بؤکسلدیلمه سی اؤچون یارادیجی ضیا لیلارین، وئرا نلاری بون بلاوا سیله جبهه رایونلاریندا دؤیوشچولر قارشیسیندا چیخیش ائتمه سینه لازیمی شرایط یارادیلیر .

نا طق لر رسپوبلیکا نین یایتخت بینه و دیگر ایری شهرلرده محاربه احوال روحیه سی نین اولما ما سیندان ناراحتلیقلا صحیت آجدیلار، بعضی ما فیا گروپلارین، جنا بتکار دسته لرین وضعیتدن سء استفاده ائتمه سی نین قارشیسینی آلینما ما سینا تأسفلندیکلرینی بیلدیردیله ر. چیخیش

عرضىدە بىز گىنىش فېكىر مېادىسى ئىتتىپاقى، سىياسى يارىتالارىن، تىشكىلاتلارنى، حرىكاتلارنى نىمىدەلىرى بىغى تىكىلىلارنى، فېكىرلارنى بىلدىرىدىلر، بىونلارنى ئىجرەسىندە شېھەسىز كى، ئىمىتلى فېكىرلەر دە گۇرۇشوموزون، ئاساس مۇشۇسۇندىن كىنار ئۇلان فېكىرلەر دە واردىر، لىكىن مەن ھەر بىر تىكىلفە، فېكىرە خۇرىمتلەر، دىقتلەر يىناشسىرام وگۇمان ئىدىرەم كى، بىونلار گىلەجىك ئۇچۇن فاىدالى ئۇلاخا قىدىر .

گۇرۇشوموزون اولىندە ئىپتىخار ئىتتىپاقى، ئاساسىي سىھىت، ئاساسىي مۇداكىرە بىر مەسىلە - ئازىربايجاننىن مۇھارىرە ۋەسىتىدىن جىخماسى، ئىشغىمال ئۇلۇنۇش تۇرىبا غلارىمىزىن گىئىرى قىبىتارىلماسى ۋا قارىباغ پىروبلېمى - نىن ئىلى مەسىلەسى ئىپتىخاردا گىئىتمەلىدىر، ئاسف كى، بىو بىلار دەدە ئىشەنىلن قەدەر كۆنكىرت تىكىلىلەر ئۇلمادى، ئىنچاق مەن جۇخ شىلى گۇزلىرىدىم، بىلىرىسىنىز، بىندى بۇ بار دەدە ئىتھام مۇقەبىدىن جىخىش ئىدىن بىغى غىزىلەر، ئۇنلارنىن مەجىبىلەر ئىلە بىرا جىمەئى رىئى يارىتاق ئىستەبىرلەر كى، گۇبا ئۇنلار بۇ مەسىلەلەرنى ئىلى بۇلۇنۇ بىلىرلەر . ئىندى دۆلىتەر ھىلىك ئىدىن ئاداملار گۇبا دۇزگۇن سىياسەت بىئىرىمىرلەر، دۆز بۇلدا دىئىلەر، بۇ مەسىلەلەرنى نەجۇر ئىل ئىدىلمەلى ئۇلدۇغۇنۇ بىلىمىرلەر، ئىنچاق بۇ گۇنكو گۇرۇش گۇستردى كى، ئىلە سۇزلىرىنى ، شىبەلەرنى، ئىلە نەتەنئى مۇقەلەلەرنى ئارخاسىندا ھىج بىر كۆنكىرت تىكىلفە، كۆنكىرت سۇز بۇخۇدۇر .

مەن ئاممىلە بۇ فېكىردەم كى، جىرى تەۋزە مەشۇر قالىمىش رىسپۇ - ئىلكا مېزدا قارىنى دۇرما يى سۇن قۇلماق ئىزىمىدىر، بىدىر، بۇ بىئىش ئىلى ئىلدە ئازىربايجاندا قارىنى دۇرما ئىن بۆكىسك سۇتەبە قالىمىشدىن بۇنۇن خىلە، رىسپۇلىكاسا، مەستىقىل ئازىربايجان دۆلىتىنە ھىج بىر خىرى ئۇلما مەبىت، ئىل نەئىل ئىنچاق ۋ ئىنچاق زۇرى دىكىمىشدىر، بۇ زۇرلەر - ئۇست - ئۇستەبىغىلاراق ئىندى رىسپۇلىكاسا مېزىن ئىقتىسادى تىنى دا ئىغىر ۋەسىتە سالىمىش، خۇسۇس "ئۇنۇن جىرى تەۋزە قارىسىنى ئىلماق ئىمكانلارنى ۋەسىقلىتمەش ۋە مەدۇدلاشدىر مېتىدىر، نەتىجەدە رىسپۇلىكاسا بىر جىھەسى ئىشغال ئۇلۇنۇشۇدۇر، ئۇنا گۇرۇ دە بۇ قارىنى دۇرما سى سۇن قۇبۇلما سى، قارىباغ پىروبلېمىدىن ئىستىفادە ئىدەر كى جىمەبىت ئۇغۇرۇندا مېارىزە دا ۋام ئىدەر سە، دۇنۇن جىمەبىتدە ئۇلار كى رىسپۇلىكاسا بۇ گۇنە سالان ئاداملار ئىندى گۇندە غىزىلەر مەجىبەلەر ۋىرەر كى، جۇر

به چۆر فيكىرلر سۆيله مكدە داوام ائتسهلر رسپوبليكاني ساخلاصاق مومكون اولماياحاق . و او داغلاجاقدير . دۆنن وظيفه باشيندا اولان اداملار ايندى وظيفه دن گئديبلرسه و وظيفه ده اولاركن بو ايشلرى گۆره بيلمه يبلرسه ، بو گۆن اولنارين دانيشماغا ، مصاحيبلر و ثرمه يه معنوى حقى يوخدور . اولار صحنه دن گئتميشلر . اگر سهولرينى باشا دؤتوبلرسه ، ائله فعاليت گؤسترمه ليديرلر كي ، خلقى دؤغرودان دا بو وضعيتدن حخارماغا بارديم ائتسينلر . يا دا كنارا حكلمه لى و دئمه ليدرلر كي ، بلى ، بيز بو ايشين عهده سيندن گله بيلمه ميشك ، گۆره ك آخيري نه اولور . آنجاق بيئندن قارشى دۇرمانى گؤجلنديرمك ، قابل حسنلى . نين بورادا دئديگى كىمى ، " ياسيز ، يا داهئج كىم " شعارى آلتيندا بيئنه ده رسپوبليكاني داغيتماق خلقه خيانت دير . بو اولكه نين اولسوز دا آغر اولان وضعيتىنى داهها دا آغيرلاشديرير و اولنو اقتصادى يوتئنسالىنا (ظرفيت) ، حرسى قدرتينه بؤيوك . ضربه ائنديرير .

ناظقرين بير چوخونون قئيد ائتديگى كىمى ، بعضى شخطلرين " فلان كند الدن گئتدى " ، " فلان راسون اشغال اولوندو " دئبه رك بونا سئوينمه . سى ، سايرام ائتمه سى و جماعتى بىرلشديرمك عوضينه اونو چؤشدورماسى جمعيتده بارحالانما مئبللربنى آرتيرماسى دوشمنلرئميزين بيئزه ووردوغو ضربه لردن داهها گؤجلو ضربه دير . اونا گۆره ده گؤرؤشوموزده ايلك نؤويه ده بو باره ده بىر داهها خبردارلىق ائتمك و بيلديرمك ايسته بيرم كي ، من پرنئزيدنت كىمى اؤز اؤزه ريمه مسئوليت گؤتورموشم و بو مسئوليتين نه قدهر آغر اولدوغونو دزك و حبس ائديرم . آرزو ائديرم كي ، وطنينى ، تۇرپاغينى ، خلقينى ، مستقىل آذربايجان رسپوبليكا سيني ايسته ين ، سئوه ن اداملار منيم بو وظيفه نى ، بو ميسسيانى (ما مور . يت) آخبرادك بئرينه بئتيرمه گيمه كؤمك ائتسينلر . كىم كؤمك ائتمه يه جكسه ، بيئنه ده مخالفت موقعينده دا ياناراق آنجاق ادعالارلا مشغول اولاجاق ، شيهه سيز كي ، اولنارا سؤن قؤيولما ليدير . نعمت پنا هلى . نين بو فيكرى ايله راضيام كي ، اقتدار . مخالفت نه دئمكدير ؟ بىر دؤلت كي ، بئش ايلدير محاربه شراطينده دير ، بئش ايلدير تۇرپاقلارى الدن گئدير ، اؤرادا اقتدار . مخالفت صحبتلى نه و اختا قدهر اولاجاق ؟ اقتدار . مخالفت مسئله سى عادتاً " ايكي پرنسيپ اساسيندا اولور

بیرینجی سی، ایدئولوژی پرنسیپ اساسیندا، مخالفتده کی قووه لـــــــ
اقتداردا اولان قووه لر ایدئولوژی پرنسیپ اساسیندا مخالف موقع
توتاراق اقتدارین ایدئولوگییاسی ایله راضیلاشمیر، اونی حاکمیتدن
سالیق و اؤز ایدئولوگییاسینی حیاتا کئچیریرلر. ایندی بیـــــــز ده
ایدئولوژی مختلف لیک یؤخدور. ها میمیز آذربایجانن مستقللیگی
طرفدار ییق و بۇ مستقللیگی قورومالی ییق، باشقا فیکیر یؤخدور. اعتبار
ممدوف دۆنن کی گؤروشوموزده دئدی کی، آذربایجانین مستقل دۆلتلر
بیرلگینه داخیل اولماسی گویا اؤنون مستقبللیگینی ضعیفله دییر.
یا خود محدودلاشدیریر. من بو فیکیرله راضی دئییلیم. البته، بۇ باره
ده منیم اؤز فیکیریم وار. اعتبار ممدوف دا بیلیر کی، مسئله اونون
دئدیگی کیمی دئییلدر. آنجاق فیکیرینی دئییر. چونکی مخالفتـــــــده
اولمالیدیر. مسئله نیبه بئله دئییلدیر؟ چونکی کئچمیش سوویتلر
اتفاقینین مستقللیک قازانمیش اؤن بئش رسیویلک سیندان اؤن ابکی-
سی مستقبل دولتلر برلیگینه داخیلیدر. بالنبز بالتیکیالی دۆلتلر
همین برلیگه داخیل اولما میشدی لار. مگر همین برلیگه داخیل اولان
دۆلتلر اؤز مستقللیکلرینی ایتیرمیشلر؟ قازاخستان، اؤزبکستان،
یا خود بیزیم قونشوموز و دئییلنه گؤره اقتصادی جهتدن یا خـــــــشی
وضعیتده اولان تورکمنستان اؤز مستقللیگینی ایتیرمیشدییر؟

بۇرادا کیم ایسه دئدی کی، بیر ایل اول تورکیه آذربایجانا ۲۵۰
میلیون دولار کرئدیت وئرسه ده، اونون بیر میلیون دولاریندان بئله
استفاده اولونما میشدییر. آنجاق تورکمنستان استفاده ائتمیشدییر.
بیزده اولان معلوماتا گؤره بیر چوخ دولتلر اؤریا بؤیوک اینـــــــو-
ئستیسالار (سرمایه گذاری) قویوب و بونا هئج کیم هئج نه دئـــــــمیر.
تورکمنستان مستقبل دۆلتلر برلیگینه داخیل اولسادا، اونون بیر
نئحه سندینی امضالاما میشدییر. بیز همین برلیگه داخیل اولوب اوندان
بئله هئج نه گؤرمه میش نه اؤجون دئییری ک کی، مستقبل لیگیمبـــــــزی
ایتیردی ک ویا محدودلاشدیردی ق ؟

بیرداها دئمک ایسته بیرم کی، ها میمیز آذربایجانین مستقل دۆلـــــــت
اولماسی نین طرفدار ییق و شخصاً من، دفعه لرله قئید ائتدیگیم کیمی،
هارادا اولما غیمدان آسیلی اولما یاراق بوتون فعالیتیمده و حیاتیمین
سون دقیقه سینهدک آذربایجانین مستقل دۆلتجی لیگینی قورویا حاغام. اگر

مخالفتدە اولان قوولر آذربايجانين مستقيلليگيني قوروما غا طرفدارديرلار سا، دشملی، بورادا فيکیر مختلیفلیگی یوخدور. بیزیم ایدئولوگیا میزین اساسی بۇدور.

کئچمیشده ایدئولوگیا میز مارکسیسم-لنینیزم ایدئولوگیا سی ایدی و ایندی بیز اوندان امتناع ائتمیشیک، پارتیالاردان بیرینین نمایندهسی بورادا قئید ائتدی کی، او، سوسیالیزم طرفداری دیر و بازار اقتصا دیاتینین علییهنده دیر. بۇ اؤنون اؤز ایشیدیر. لاکین آذربايجان جمعیتی نین اکثریتی کمونیست ایدئولوگیا سیندان، سوسیا-لیزم قورولوشوندان امتناع ائتمیشدیر. و آذربايجانین مستقیل، دونیوی دولت کیمی، عموم بشری دهیه رلر اساسیندا، عینی زاماندا ملی عنعنلر اساسیندا حقوقی دولت قورماق یولو ایله گئتمه سی نین طرفداری دیر. دشملی بیزیم ایدئولوگیا میز بۇندان عبارتدیر. همین ایدئولوگی-یانین بیر حیصه سینى معنوی دهیه رلریمیز، ملی عنعنلریمیز تشکیل ائدیر. بیز بونلارین هامی سینا مدنیتیمیزه، دینیمیزه، ملی اخلاقیمیزا بۆتون ملی عنعنلریمیزه، تاریخیمیزه صادق ایک. مناهله گلیرکی، سهو ائتمیرم. اوکی قالدی دینیمیزه، بیرمیثال دشیم: اسلام دینی بیزیم عصرلر بویو اطاعت ائتدیگیمیز دیندیر. ۷۰-ایل ایدی سوؤتلر اتفاقیندا تکجه اسلام دینی دشیل، بۆتون دینلر قانغان اولونموشدور. ایندی آزادلیق وئریلمیشدیر. دینیمیزه قایتمیشیق، هر بیر آدامین وجدان آزادلیغی تأمین ائدیلمیشدیر. بورا یا باشقا بیردین گتیریپ تبلیغ ائتمک ایسته یین آدام گۆرموره م.

بئله بیر حالدا، اگر اقتدارلا مخالفت آراسیندا ایدئولوژی فرق یوخدورسا، بورادا ایکنجی بیر ادعا وار: "سن وظیفه ده سن من بوخ، من سینله مبارزه آپاراجا غام کی، سنین وظیفه نی الده ائده م"، آی قارداش گلین محاربه نی قورتاراق، بۆتون وظیفه لری گۆتور اؤزونه، هانسی وظیفه نی ایسته ییرسن سه، گل اؤتور. آما او قاتی مخالفتده اولان قوولر دۆننه دک وظیفه لرده یدی. همین وظیفه لری اونلارین ایندن هئچ کس آلمادی، اؤزلری گئتدیلر. من بونو دفعه لرله دشیم.

اونا گۆره ده بورادا محاربه گئده ن اولکه میزده اقتدار-مخالفت صحبتی سالماغین اساسی یوخدور و اولما مالیدیر. البته دۆلتین، دۆلت اورگانلارینی، گۆرولن ایشلرین قصورلاری تنقید ائدیلمه لیدیر.

قۇي بېلىسىنلر كى، سەھو بۇرا خمىشلار و گلە جكدە بۇنا يۇل وئرمە سىنلر .
 آنجا ق بو او دئىيلدير كى، دۇشما نچىلىك ، خىانت ، ترورچولوق موقعىدە
 دوراسان، ايندى مخالفتدە اولان بۇ آداملار ين آراسيندا ترورچولوق
 احوال - روحىەسى ايله ياشيان، ترورچولوق مقصدى داشيان شخصلردە
 وار . استنطاقدا شوت اولونموشدور كى، حيدر علييف - ى فيزىكى جهتدن
 محو ائتمك اوچون بورا يا معيين آداملار تۇتولوب گتيريلمىشديير ،
 معيين مقامدا اونون فيزىكى جهتدن محو ائدىلمەسى اوچون تدبىرلر
 گۇرولموشدور . بو، هانسى مخالفت دىر؟! و، هانسى مذهبە قۇللىق
 ائدىر؟

بۇ ترورچو تشكىلاتلار آذربايجانى ارمنى اشغاليندان غصبكارلىغى -
 ندانمى خلاص ائتمك ايستەيىرلر، يوؤسا اؤز شخسى مقصدلرينە نايىل
 اولماق اوچون بۇ يوولو تۇتموشلار؟ ترورچولوق ان آلچاق، ان چىركىن
 يوولدور . تاريخ بوؤبو بۇتون دۇورلردە بو بئله اولموشدور . بوؤتون
 بونلارا سۇن قۇيماق لازىمدىر . من عالى سۇويتىن صدرى اولاركن بۇ
 ايشلرە جوخ دۇزوملە ياشامىشام و ايندى دە دۇزوملە ياشىرام .
 آنجا ق بو او دئىيل كى، بۇ دۇزومون حدى يوؤدور .

بئله حساب ائدىرم كى، آذربايجانى محاربە وضعيتيندن چىخارماق
 اوچون ايندى بۇتون قوولر بىرلشمەلىدىر . بو بارەدە ايرەلىسى
 سۇرولن بۇتون كونكرئت تكليفلر قيمتلندىريلەجك . اوللاردا ن استفانە
 اولونا جا قدىر . من بوگۇن كونكرئت تكليفلر ائشيتمەدىم . بىر تكليف
 اولدو كى، مصلحت شوراسى ياراتماق لازىمدىر . شخسا" من بونولار اضيام
 دۇلت كاتىبى بو ايشلە مشغول اولاجا قدىر . مصلحت شوراسى يقين كسى،
 قاراباغ پروبلئمى ايله علاقەدار يارادىلما لىدىر . عمومى مصلحت
 شوراسى بىزى جوخ شئىلرە آپارار . شورا كونكرئت اولراق قاراباغ
 مسئلەسى ايله علاقەدار يارادىلما لىدىر كى، كىمىن نە تكليفى، هانسى
 امكانى وارسا مصلحت شوراسى جرچيوە سىندە بونلاردا ن استفادە ائدىل-
 سين ، بو پروبلئم حل اولسون .

اگر دۇلتى اداره ائتمك اوچون مصلحت شوراسى ياراتماق ايستەيىر
 سىنيزسە، منە ائله گلىر كى، ايندى بونا احتياج يوؤدور . خلق پرىزىدنت
 سئجمىشدىرسە، او، دۇلتين اداره اولونماسى اوچون لازىمى تدبىرلر
 گۇرەجكدىر . بىزدن اؤترو اساس مسئلە قاراباغ پروبلئمى دىر . شبهەسىز

کی، آذربایجاننی محاربه‌دن چیخارماق پروبلئمی ایله یاشاشی، باشقا پروبلئم‌لر ده وار و اؤنلار دا هقتدن کناردا قالما یاجاق، آنجاق مصلحت شوراسی محض قاراباغ پروبلئمینین حلی اؤچوندور. اگر بو پروبلئم حل ائدیله بیلرسه، مصلحت شوراسی دؤغرودان دا فعالیت گؤسترک، بو بؤیوک بیر حادثه اولاجاقدیر. چونکی آلتی ایلدیر کی، بیز بونو حل ائده بیلمیریک .

بو جوخ بؤیوک پروبلئم اولدوغونا گؤره، محاربه وضعیتیندن چیخماق اؤچون کونکرئت دانیشیقلار آپارماق ایندیکی گؤرؤشده، اولابیلسین، بعضی شخصلردن اوترو مناسیب اولمادیغینا گؤره، بورادا اشتراک ائدن و اشتراک ائتمه‌ین بؤتون پارتیالاردان خواهش ائدیرم کی، قاراباغ مسئلهسی محاربه‌دن چیخماق باره‌ده بئش گؤن عرضینده یازیلی صورتده کونکرئت تکلیفلرینی وئرسینلر. بونلارا مصلحت شوراسیندا باخا جاق غیق من پرئزیدنت کیمی ده باخا جاقام .

بیلمه‌لی سینیز کی، من عالی سووتتین صدری وظیفه‌سینده جالیئدیغیم گؤندن اینهمه قدهر بؤتون ایش گؤنومون - یقین خبرینیز وار کی، ایش گؤنوم جوخ اؤزوندور - سکمان فایزینی آنجاق بو مسئلهیه صرف ائدیرم، باشقا علاج یوخدور. شخصاً" من جوخ بؤللار آختارمیشام و ایندی ده آختاریرام. بعضی مسئلهلر حقیقینده اطرافیندا اولان شخصلره، اوجوله‌دن مدافعه شوراسی‌نین عضولری ایله مصلحت لشمیشم، قاراباغ پروبلئمینین حلینده روسیا‌نین واسیطه‌چیلیک میسسیاسی ایله علاقه‌دار خصوصی تاپشیریقلار اؤزره سفیر ولادیمیر کازیمیروولا گؤرؤشلریمیر، دانیشیقلاریمیز اولموشدور، بیلیر سینیز کی، من بیر سیرا آددیم‌لار اتمیشام. اولابیلر کیم ایسه بونلاری، بینسین، کیم ایسه بینمه‌سین. آنجاق بونلار - ارمنستان رهبرلیگی ایله دانیشیقلار آپارماق، داغلیق قاراباغین رهبرلری ایله بیزیم بعضی وظیفه‌لی شخصلریمیزین دانیشیقلار آپارماق ضرورتدن دؤغان آددیم‌لار ایدی. من روسیا‌نین، تورکیه‌نین، ایرانین رهبرلیگی ایله، امریکانین - باشقا اولکهلرین نماینده‌لری ایله دانیشیقلار آپارمیشام. مننه‌بئله گلیر کی، بونلاری سیزه دشمه‌یه احتیاج یوخدور. آنجاق بؤتون امکاملاردان استفادده ائتمه‌یه جالیئیرام و بوندان سونرا دا چالیشا جاقام. بلکه‌ده سیزین بوساحه‌ده امکاملارینیز داها جؤخدور. بویورون، تکلیفلرینیزی یازیب

وثرين، سۆزلە، اتها ملارلا، دعوا و قالما غا لالا يۇخ كونكرئت تكليفلـــــــه
جيخيش ائدين .

بورادا بعضى ناطقلىر آتشرين كسىلمه سینه نايىل اولما غىمىزى بىندىلر
من بوندان سۇنرا دا جالشا جا غام كى، ايندىكى موقعلرده بئله، يئنى
دن آتش باشلانما سين، منىم شخى موقعىم بئله دىر وبۇ استقامتده
يئنه فعاليت گۇستهره جگم، نه درجه ده موفق اولوب - اولما يا جا غىمى
بىلمىرەم، آتش كىنين پوزولما سى نىن نه كىمى بلالارا، گتيرىب چىخاردى -
غىنى گوردونوز، بۇ ساحه ده معىن تدبىرلر گوردورەم، نويا مېرىن
ايكى سىنده كى چىخىشىمدا دا دئمشىم، ايندى ده دئىيرم كى، من آذر -
بايجا نىن محاربەدن چىخما سى و تورپا قلارن گئىرى يه قايتا رىلما سى
امكانىنى صلح يۇلوندا گوردورم، بۇ استقامتده كىمىن كۇمكى وارسا،
تكليفلرىنى وئرسىن، عكس استقامتده تكليفلرى اولانلار دا وئرسىنلر،
عىنى زاماندا، شېهه سىز، بىز مدافعه قووه رىمىزى محكم لىندىر مەلەي-
يک، بۇرادا قئىد اولوندو، - مغلوبىيت لرىمىزىن سىبلرى چوخدور،
آنجا ق بونلاردان بىرى ده داخلى ثابىلىگىن اولما ماسى، حاكىمىت
دا يره لرىنن ضعيف ليكى، مستقىللىك قازاندىغىمىز، واختدان اۇتن
دۇوردن شمرەلى استفاده ائدىلمە مەسى ايله ياناشى، آذربايجا نىن
اۇزونو مدافعه ائده جكا ووردو يارادا بىلمە مەسىدىر، بۇرادا مافىوز
گروپلار، رشوتخورلوق حقىنده دانىشدىلار، - بونلار هامىسى دۆزدور،
لاكىن مافىوز گروپلار ان چوخ بىزىم اوردو سىستىمىنە داخىل
اولموشدور، جېهەده قان تۇكولدويو حالدا، بورادا آيرى - آيرى
آداملار پول - پارا منىمە مىشلر، آداملار هلاک اولدوغو، - اشو -
اشىكلرىنى ايتىردىكى، دىده رگىن دۆشديوو حالدا بعضى لرى بۇفرىتدن
استفاده ائده رك قانونسوز يۇللارلا اوزلرىنە حدىندن آرتىق وار
دۇلت يىغمىشلار، بىزىم دردىمىز، بلامىز بۇدور، اونا گۇره ده اوردومىز
يارادىلما مىشدىر .

بئله صحبتلر گئىدىركى، - دۆنن اعتبار ممدوف - لاصحتىمىزده ده
بو موضوعا توخونولدو، گویا بعضى باقاليونلار قانونسوز لىق
اولوندو و بعضى مغلوبىيتلرىمىزىن سىبى بۇدور، من آچىق دانىشما غى
سئویرم، بونلار حقىقتا "كنار صحبتلردىر، گلین آچىق دانىشاق، بورادا
شرطلەشك محاربە مسئلەسى تگلىكده مذاكره اولونمور، هر بىر

پارتیانین امکانی وارکی، دۆلت اورگانینا یازیلی مراجعت ائتسین و یازیلی جاواب آلسین. آما غزنده یازماسین کی، فلان باتالیون بئله ائتدی، فلان باتالیون باشقا جور ائتدی و س. دۆن من اعتبار ممدوفون یانیندا باشقارگا هین رئیسینه زنگ ائتدیم کی، دئییرلر باتالیون لغو اولونموشدور. بونا گۆره ده بیز مغلوبیته، اوغرامیشیق، اؤیرندیم کی، خئیر، آراییشلار وار، باتالیون لاردا ۵۰۰-۴۰۰ آدام عوضینه ۱۸-۱۵ نفر وار اییدی. آدی باتالیوندور ۴۰۰ نفر اوچون پول، ارزاق وسایره آلینیر، حربیچیلر منه دهشتلی فاکتلار دانیشیرلار. بعضی حربی حیصلرده کچمیشده ده، ایندی ده کۆما ندیرلر (فرمانده) مواجیب، وئریلندن بئش گۆن اول عسگرلرین ۸۰-۷۰ فایزینی ائولرینه پورا خیر، اولارین پوللارینی آلیسب جیبلرینه قویورلار. اؤسته لیک، اولار ائولرینه بۇرا خماق اوچون ده روشوت آلیرلار. بۇ حقیقتی سۆیله یینده و تلویزیون ایله جماعتسه چا تدییراندا بعضیلری دئییرلرکی، اؤردو باره ده بئله دانیشماق اولماز. بس نه ائدهک؟ بونلار حقیقتدیر و بو حقیقتی آچمادان بیر نتیجه چیخارا بیلمه یه جه ییک.

بوتون بو سببلره گۆره اؤردونون ایندییه دک یارادیلما ماسی، اونون سیرالارینا چوخ منفی عنصلارین سرایت ائتمه سی، اؤردو داخلىنده آیری آیری مافیوز گروپلارین فعالیت گۆسته رمه سی، اوندان اؤز شخصى مقصدلری اوچون استفاده ائتمه سی- بلی، همین علی کرام هومبیت اوف. کیمی آداملارین، نئجه لری منه دئییردی کی، او، بئله قهرماندیر، ائله قهرماندیر، حالبوکی او، بؤیوک بیر سیلاحلی حیصه نی اله کئچیره رک بوتون بیر بۆلگه نین باشینا نه ایشلر گتیردی- بوتون بونلار مغلو- بیتریمیزین ان باشلیجا سببی دیر.

بیزیم بیرینجی بۆلوموز مسئله نی صلح بۆلو ایله حل ائتمک اوچون مختلف استقامتلرده دانیشیقلا آپارماقدیر. عینی زاماندا اؤردونو لازیمی سویه ده تشکیل ائتمک، محکم لندیرمک، حیصله لری بۆکسک پئشه کار سویه ده قۇرماق لازیمدیرکی، آذربایجان بو گۆن ده، صایاح دا بوندان بئش ایل ده، اون ایل ده سونرا مدافعه اولونا بیلسین. آذربایجان مستقیل دۆلت دیرسه، دئمه لی او، دایم مدافعه اولونا بیلمه لیدیر. اؤنا گۆره ده هم بۇ باره ده، هم بیزیم صلح دانیشیقلا ریمیز، هم دیگر

دۆلتلرین امكانلاریندا ن استفاده اولونما سی باره ده کیمین کونکرئت نه شکللی وار سا، قوی دئسین، هانسی یولو نظرده توتورلار، بلكسه بوندان کناردا دا کیم ایسه هانسی سا بیر ایش گؤره بیلر، — گل سین دئسین، من یالنیز مینتدار اولارام.

اوردونون یارادیلما سینا گلدیکده ایسه، گلین بئله دانیشاق، بورادا بعضی تکلیفلر اولدوکی، اوردودا سیاسی رهبرلر لازیم دیر. دؤز دئییر. لر، قیرخ پارتیا وار، هره سیندن بیر نماینده گؤندریلسه، بونون نه فایداسی اولار؟ کئچمیشده بیر پارتیا — کمونیست پارتیاسی وارایدی. و اوردودا و ژاوددان باشلامیش هر بؤلمه ده پارتیا تشکیلاتی و کوما — ندیرین سیاسی ایشلر اؤزره معاوینی وارایدی. دئییرلر کی، بعضی یئرلرده باشقا عامیلردن استفاده اولونور، آنجاق منه بئله گلیرکی اگر بیز بتون قوه لریمیزی توپلاماق، ضیالیلاردان، دیل خادملریندن عالیملریندن، حؤرمتلی آدم لاردان استفاده ائتسک، اؤنلر بو ایشی متشکیل آپارا بیلسلر، حربی حیصلرده لازیمی ایش گؤره رک تربینه، اخلاق، معنویت مسئله لرینی دؤیوشچولره آشیلا یا بیلسلر، اؤنلاری — معنویتینی، اراده سینی محکم لندیره بیلسلر. بو بیزیم هم سیاسی، هم ده ایدئولوژی ایشیمیز اولجا قدیر. لاکین بو ایش پراکنده شکیله ده دئییل، متشکیل آپاریلما لیدیر.

بورادا باشقا، مسئله ره ده توخونلور. من بوباره ده دانیشماق ایسته میرم. بیز اقتصادیات ساحه سینده و باشقا ساحه لرده ایشلر گؤرجه ییک، ایندی اقتصادیا تلا علاقه دار بؤیوک مشاوره حاضر لاییریق یقین کی، اؤنو جمعه گؤنو کئچیره جه ییک، بعضی معلوما تلار توپلامی — شیق. بورادا دؤغرو دئییلدی کی، سؤن ایله ده استحصا ل آردیجیل اؤلاراق آشاغی دؤشدو. هم صنایع ده، هم ده کند تصرفا تیندا جوخ آشاغی سویه ده دیر. استحصا ل اؤلونان محصول ایسه استفاده ائدیلمک عوضینه داغیدیلیر. مثلا، "سیزه معلوم دورکی، اخراجلا ادخال آراسیندا بؤیوک فرق وار. بیر جوخ ساحه لرده اخراج اولونموش ماللارین دهیرینی — ۱۰ هئچ ۱۰ فایزی ده رسپوبلیکایا قاییتما میش، هارادا سا قالمیش دیر. آیری — آیری آداملارین الینه کئچمیش دیر. بیر طرفدن رسپوبلیکانین تورپاقلاری الدن گئدیر، دیگر طرفدن ایسه اؤنسوز دا محدود اقتصادی امكانلاریمیز آیری — آیری آداملار طرفیندن داغیدیلیر. بیز ب — و

مسئلهلرله منغول اولوروق .

بورادا اقتصاديات ساحهسى ايله باغلى بعضى آداملار جيخيش ائتديلر خواهيش ائديرهم يارتيالار بو بارهده ده تكليفلرېنى تقديس — ائتسنلر . بو بيزه كۆمك اولاحاق ، بيز اولنلارا باخا غايق و استفاده ائدههيك . بو بارهده من گئنىش مذاكره آحماق ايسته ميرم .

باياق دئديگيم كمي ، اساس مسئله محاربه مسئله سيدير . بو مسئلهنى بئكونلاسد رارق بېرسنى ده قئند ائتمك ايسته بيرم . گلبن بئله دانستاي ، غزتلر محاربه موضوعونو آرتبق مبارزه تربوناسينا حئورمه سينلر . اگر بو ، داوام ائدرسه ، من صلاحيتمدن استفاده ائدهرك لازمي تدبيرلر گۆره حكم . بورادا رسيوليكانى محاربه شرايطينه ، يا خود فوق العاده وضعيته كئچيرمك ، يارتيالارين ، غزتلرين فعاليتى . نى دايا نديرماق بارهده تكليفلر اولدو . بو تكليفلرين اساسى وار . من سيزه آچىق دئتمك ايسته ميرم كى ، بېرئزىدنت كمي بو تكليفلرى دهرلندىرسم . ، بو بارهده دؤشونورم . آنحاق من ايسته ميردیم كى ، بئله جدى تدبيرلر گۆره ك . لاكين حباتيميز طلب ائديرسه ، بئقن كى ، خلقى رسيوليكانى ، آذربايجانى خلاص ائتمك نامينه بو جدى آددىملارى آتماغا مجبور اولاحايق . بورادا دؤغرو دئديلر ، آذربايجانى بو وضعيدن قورتارماق نامينه هر بىر آددىم گلعه حكده باغبتلانا بئلهر .

آنحاق من ايسته بيرم كى ، بو مسئلهلر قارشىلىقلى آناشما ، ملى هم رائلك و پنداش بىرلىكى نولو ايله حل ائدىلسن . بو ، سزىم نوكسك مدىسنمىزى گؤسته ردى ، دؤغرودان دا دموكرانىك پرنسپلره صادق اولدو غوموزو گؤسته ردى . آما عيىنى زاماندا گؤرسك كى ، هر شى داغىلير ، اؤندا هر بىر واسيطه يارارلى اولاحاق ، اوندان استفاده ضرورى اولاجاندر . اؤنا كۆره ده غزتلره خبردارلىق ائديرم : بېرئزىدنت . بېرئزىدنت آياتى ، دؤلت كاتىبىنه و باشقا وظيفه لى شخصلره قارشى بھتان كامان بياسنا (مارزه) سون قويسون ، تنقىدله تحقير آراسندا فرق وار ، بو بىرىحىسى . ايكنحىسى تنقىدين اؤزو ده عدا . لئلى اولمالىدر .

بورادا كادر ساستى ايله باغلى بعضى جيخيشلار اولدو . بيز بئله سامامشىق كى ، بؤخو گۆره ك . هانسى كادر سياستيندن دانىشماق اولار كى ، هله ائله بىر بؤوك كادر تعيناتلارى آيارىلما ميشدير . بئله

صحبتلر اۆزون مدتدېركى، داوام ائىدىر. عىنى زاماندا بىلىن، كادىر
 سياستى ان حتىن ساحەدىر. تاسفكى، بو كئچىك دۆورونده، بو داغىنىق
 لىق دۆورونده آداملار بىر خو خونون معنوياتى پوزولوبلى، بىرى
 دئىيركى، منى ايشدن چىخاردا رىسان، گئىدىب كوممترىسيا ستروكتور
 (تجارت تشكىلاتى) يارادىب، بوندان داباخشى باشا يارام. بو دا
 حقيقتدېر. بورادا دئىيرلركى، روشوتخورلوق ايندى ان يوكسك زيروه-
 سىنه جاتىب. من بونا راضى دئىيلم. من بو رسيوبلىكيا ۱۴ ايل
 رهبرلىك ائتمشم و فعالىته باشلادىغىم واختدان سون گۆنەدك، حتا
 ۱۹۸۲- جى ايلده بورادان گئىدىب مسكووادا ايشلەدىكەن ۱۹۸۷- جى
 ايلين سونوندا استعفايا چىخانا قدهر روشوتخورلوقلا مـ سـ رزە
 آپارمىشام. او دۆورده ده روشوتخورلوق وار ايدى واونا قارشى ان
 جدى مبارزەنى من آپارمىشام. او واخت جزا نە ايدى؟ ايشدن چىخارىر-
 دىق، يارتىدان كنار ائىدىرىك (او واخت بو، چوخ بويوك جزا ايدى،
 ايندى پارتيا يۇخدور و پارتىادان چىخب گئتمك ائله بىرشى-
 دئىيل). بلى، بو تدبىرلىرى من گۆرموشم، حىس جزاسىنا محكوم ائدىلنلر
 دە اولدو. اما او واخت روشوتخورلوق اۆستونده تۇتولان آداملار بىن
 هامىسى سونرالار دۇرغونلوق دۆورونون قوربانلارى آدى ايله ان يوكسك
 وظيفەلرە قالدىرىلدى. بىزىم حىاتىمىزىن گئىرچكلىكى بو دۇرمو؟ بودور-
 مو اوتن اگىرمى ابللىك تارىخىمىز؟ من بو تارىخين اشتراكچى-
 سىيام. من روشوتخورلوقا قارشى آمانسىز اولموشام. روشوت آلان آدام
 دا، وئرن آدام دا جنابت مسئولىتى داشىير. او، روشوتى نە اۆچون
 وئرىر؟ چونكى روشوت وئرمەنە اؤىرەنىب. من او واخت ايشلەيندە
 دئىيردىلر كى، بعضى آداملار روشوت وئرمەسە، اۆزونو روشوت آلانسا
 ياخين حساب ائتمىر. اكر روشوت وئرىرسە، دئىمك، او آداملا باغلى
 اولور.

استعفايا گئدەن دن سونرا منىم اطرافىمدا بىر آدام دا قالمادى
 بعضىلرى دئىيردىلر كى، بو اونونلا علاقه داردىر كى، سىز هئح كىلسە
 باغلى اولما مىسنىز، تىكجە ايدئولوگىيا باغلى اولموسونوز و بو
 ايدئولوگىيا دا داغلىب گئىتدى - اما سىزدن سونرا گلنلر بىن
 اطرافىندا آداملار وار، بعضىلرى مسكووادا ويا باشقا بئىردە ياشاير
 و اونلار بىن اطرافىندا باغلى اولدوقلارى آداملار وار. اما من باغلى

اولما يا جاغام، من بۇ گۆن دە آداملاردا معنويتله با غلبيام ومعنويتله ده ياشا يا جاغام .

سيز ائله دۆتونمه يين كى، روشوتخورلوقلا بير تك من مبارزه آپارمالييام. هامينيز مبارزه آپارمالي سينيز، آما گلين گۆرهك، بو سياسى پارتىالارين هانسى بيرى روشوتخورلوغا قارشى مبارزه آپارير؟ هانسى بيرى مافىوز گروپلارلا مبارزه آپارير؟ ايندى سپونسورلوق (كفيل خرج) دب دۆشوب، هره نين بير سپونسورو وار. غزتلر نه ايله چيخير؟ بو ياخينلاردا من عالى سووكت ده ايشله ينده "آذربايجان" غزتينى چيخارماق مومكون اولموردو، دا يا نميشدى، دؤلتين پولو يوخ ايدى. آما "جمهوريت" غزتى هفته ده اوچ دفعه چيخير. "آزادليق" غزتى اوندان دا يا خشى چيخير " مساوات " غزتى "آذربايجان" دان دا بۇيوك چيخير. اۇنلار بو پوللارى هاردان آليرلار؟ بونلار قان - ترله قازانيلميش پوللارديرمي؟ بو پوللار هاردان گلير؟ بۇ غزتلر هانسى وسايط له چيخير؟ بو، مافىوز گروپلارين وسايطى دئييل مي؟ بلكه بو غزتلرى با بالاريندان قالميش پوللارلا چيخا ريرلار؟

گلبن، آجبق دانيشاق، من بۆتون حياتيم بۇيو روشوتخورلوغا قارشى مبارزه آپارميشام و بوندان سۇنرا دا آپاراجاغام. اۇ واخت او سيستمده، اطرافيمداكى آداملار مانع اولسالار دا، من تك مبارزه آپا - ريرديم. ائله واخت اولوردو كى، رايونون بيرينجى كاتيبينين ايشينى يوخلاماق اوچون بئش دفعه كوميسيا گۇندرميشديم. اوستونلوق اوورت - باسدير ائتميشديلر. آلتينجى دفعه ائله بير كوميسييا دۆزه لتدبم كى، گئديب هر شئى اوژه چيخا رتدى. همين آدام هم پارتيا دان چيخا ريلدى، هم ده حبس اولوندو. سۇنرا وزيراف گلدى و بونلارين هاميسنى قالديردى، غزتلرده يازديلار كى، اگر ۱۹۳۷ - ۱۹۳۸ - جى ايلرده استالينله باقراوف، رئپرئسسيالار (باسقى، فشار) ائديب سه ۱۹۷۰ - جى ايلرده ده بو رئپرئسسيانى حيدرعليف ائتميش دير. من هانسى رئپرئسسيانى ائتميشم؟ من روشوتخورا قارشى آمانسيز اولموشام و يئنه ده اولاجاغام. اوغرويا - ايريه قارشى آمانسيز اولموشام ويئنه ده اولاجاغام. من هئح واخت شخصى منافع دالينجا گئتمه ميشم. بوندان سۇنرا دا گئتمه يه جگم. آنجا ق سيز ده بئله اولمالي سينيز، بۆتون خلق ده بئله اولماليدير. ايندى هره بير سؤز

دانیشر- "روشوتخورلوق دۆنیانی گۆتوروب" ،یاخشی ،بۇ روشوتخورو نییه تۆتوب گتیرمیرسن ؟سن اؤنو توت گتیر،منه وئر.اگر جزاسینی وئرمه سم،اوندا ،دئیرسن کی،جزاسیز قالدی.

من تامامیله راضیام کی،ایندی یوخ،دۆنن ده ،اؤن ایل،ایگیرمی ایل بوندان قایاق دا بیزیم معنویا تیمیزی پوزان روشوتخورلوق اولوب و ایل به ایل انکشاف ائدیبدیر.نظام - اینتظام پوزولدوغونا گۆره،حقوق محافظه اؤرگانلارینین اؤزوندی روشوتخورلوق گئنییش یاییلدیغینا گۆره بو،گئت - گئده آرتهیب و اونا قارشی مبارزه آپار- ماق بیزیم بۇرجوموزدور.بۇنونلا هامی،هم ده هره اؤز ساحه سینده مبارزه آپارمالیدیر.اگر سیاسی پارتیالارین بو باره ده کؤنئسپسیا لاری(عقیده،فکر،دوشونجه) وارسا،کونکرئت فیکری وارسا،یاخود کونکرئت بیر یئرده روشوتخورلوق حاققیندا معلوماتی وارسا، بیز اونلاردان استفاده ائتمهیه حاضیریق .

کادر سیاستینده کنار قویون،کادر سیاستینده سهو اولما بیلر. هله بیزیم طرفیمزدن کادر سیاستینه باشلانیلما ییب.دئیرلرکی، حیدر علیف - یین اطرافیندا آداملار وار.منیم اطرافیمدا کیم وار ؟ اونلار اؤچ- دؤرد نفر دیر.من حساب ائدیرم کی،اونلار دا خلقه صداقتله خدمت ائدیرلر.شایعه یا یماقلا اجتماعی فیکیر فورمالا ائدیرماق لازیم دئیل .

بورادا عالی حربی اینستپکسیا (نظارت) یاراتماق تکلیفی ده ایره لی سؤرولدو.حساب ائدیرم کی،دهیرلی تکلیف دیر،بوندان دا استفاده ائده بیلهریک .

گۆمان ائدیرم کی،بو گۆروشوموز بۆتون ایشلرین باشلانغیجی اولاجا - قدیر.بیز بورادا دئیلن مصلحت شوراسی و دیگر تکلیفلر باره ده یاخین واختلاردا قرار قبول ائده ریک.بیردا ها خواهیش ائدیرم کی،سیاسی پارتیالار بئش گۆن عرضینده اؤز تکلیفلرینی وئرسینلر؛همدا نیشیقلار آپارماق،هم حربی یۆلدان استفاده ائتمک اؤچون نه ائتمک اولار. بو تکلیفلری وئرلرین هامی سینا اولجه دن مینتداریلیغیمی بیلدیریرم .

بئله حساب ائدیرم کی،واخت خوخ گئتسه ده،ثمره لی صحبت آپاردیق.اگر سیزین اعتراضینیز اولما سا،سیز ده ماراق گۆستررسه نیز،من چالیشا غام کی،گۆروشولریمیز دا وام ائتسین.گۆمان ائدیرم کی،

بو گۇرۇشلارین ده فایداسی اولاجاق.
وشردیگینیز تکلیفلره، مصلحتلره گۇره بیرداها هامینیزا تشکور
اندیرم و آرزو اندیرم کی، بو گۆنکو گۇروشوموز آذربایجاندا
وطنداش بیرلیگینین، وطنداش هم رأولیگینین اساسینی قویان عامیل
لردن بیرى اولسون. ساغ اولون.
آذربایجان غزتی، ۱۹ نوامبر ۱۹۹۳.

ج. م. سا والان

○ آشیانیمیز یانمیش

بیزیم او سئوگیلیمیز اؤز قرارینی دانمیش
گئدیپ ده سیزین آجیب اؤزگه لرله آلدانمیش
محبت عالمینین نه رسمی وارسا دئدیم
من اؤیله بیلدیم او هر مطلبی بیلپ قانمیش
دئدیم اوزونده گولر، سن رقیبه آلدانما
همان گولوشله بیزیم آشیانیمیز یانمیش
او بیلمه دی نه دئدیم اؤز یولون توتوب گئتدی
عؤمور یولون او گۆزه ل گور نه ساده دیرمانمیش
اوجا بويا، یاراشان قیرمیزی گئیمیله
بیر اؤیله کئچدی ساکی سرویدیر آلولانمیش
اول آهوتک سوزن اؤز سرویمیزدیر آزاده
اونون بولوندا نئجه باغیریمیز بیزیم قانمیش
گۆزه ل بیزیمدی همی سئوگیلیک هم عشق بیزیم
شمسیر اولسا یقین بختیمیزدی قارغانمیش
بیز انسانیکسا دئدیگ، حقى وار هر انسانین
نه وحشیلر تۆکوب، گور نه فتنه قوزانمیش
کیمین کی حقینی کیم صایما ییب آیاقلارسا
اٹله خیال اٹله مه کیم، اؤدا بیر انسانمیش
گوزون یوم ای سا والان سن بوتون بو عالمدن
فضیلت آختاریسان، گور فساد فیراوانمیش

○ تهرانین اسلامشهر منطقه سینده ادبی - مذهبی مجلس

جمعه گونو ۲۹/۵/۷۲ ربیع الاولین بیرینجی و حضرت رسوال اکرم (ص) بین هجرت گونونده اون دورد معصوم (ع)ین متوسل هیئتینین و اسلام - شهرین صادقیه شهرجیگینین ادب سئوه لرینین همت لری نتیجه سینده چوخ گؤزه ل و صمیمی بیر شعر آخشا می تشکیل ائدیلمیشدی. بو ادبی مجلس اسلامشهرین آموزش و پرورش اداره سینین فجر و فرهنگ سالونوندا ایدی. چوخ صمیمی الهی، عرفانی بیر اگله نیش ایدی، سالون یا خشیی بزه دیلمیش، قاپینین باشیندا بؤیوک پارچا اؤستونده "اؤستاد شهریارین ۵- جی انور و منزوی- نین بیرینجی ایلک دؤنومو مناسبتیه تشکیل اولموش شعر آخشا مینا خوش گلیب سیز" خوش خط بیر یازی ایله گؤزلی اؤخشا بیردی. سالوندا امام خمینی (ه) و رهبر خا منهای و آذر- بایجانین اوچ اوستاد شاعرلرینین گؤزه ل شکیلا لری بو گؤزه للیکلری بیره داها آرتیرمیشدی. مرحوم اوستاد شهریاردان و مرحوم میرزه رحیم منزوی و حاج قدیر انور- دن درین معنالی بیت لر سئچیلیب دیوارلاردان آسیلمیشدی، گؤزو ایشیقلا ندیریپ، ذهنی معنا لاندیریردی. محفلین قوناقلاری آراسیندا روحانی شخصیتلرین اولدوغو محفیلی بیر داها مذهبی، روحانی گؤستریردی، او جمله دن اسلامشهرین سوادلانما نهضتینین مسئولی جناب حجت الاسلام حاج سید محمد خا ووشی حضرتلری و باقرالعلوم حوزه سینین مدرسلریندن جناب آقای سعیدیان "سالک" و باشقا روحانی شخصیتلر و اسلامشهرین انما طهار (ع) و امام حسین عاشیقلری شعر و هنره حؤرمه ت و محبتی اولان اهالی و او منطقه نین شاعرلریندن، کرج شهریندن آقای ناظر شرفخا نه ای، میانه شهریندن حاج آقا جاویدفر، اصفهاندا ن آقای وافی، موغاندا ن آقای سعید محمدی، شهریاردا ن آقای سیف پور، تهراندا ن بیجی جوح شاعر یازیجی او جمله دن آقای منظوری خا منهای، آقای ح.م.سا.والان و آقای طهوری- تهورک

دیلمی بیول، اسلامی بیرلیک، وارلیق و باشقا نشریه‌لرین یازیچیسی، شاعیرو مخبرلریندن، تهراندا اولان "قاراباغین مظلوم مسلمانلاری-نین خسارت گؤرموشلرینه کؤمک" جمعیتی‌نین عضولریندن، قلعه‌حسنخان شهرینین اوستاد شهریار-ین آدینا ادبی فرهنگ‌ی درنگین عضولریندن آقای حسین محمدخانی (گونئیلی) آقای حسن راشدی، آقای یوسف فرزانه آخشین آغ‌کمرلی، آقای اکبر آزاد، آقای خلیلی مایلی، آقای اهرابی، آقای علی نصیری، آقای زکریا عابدی، آقای محمدرضا پور (مبکی) آقای علی‌کبر سلیمان نژاد، آقای علی حسین زاده، آقای براتعلی طالشی، آقای حبیبیان، آقای عزتی. اشتراک ائتمیشدیلر.

اولده محفلین آپاریجیسی استعدادلی شاعیر آقای اقبال منصوریان تربیون آرخاسینا کئچیب هامییا خوش‌گلدین دئیندن سؤنرا محفلین ایشه باشلانماسی اوچون آقای ظهوری دن قرآن اوخوماغا تربیونغا دعوت ائله‌دی. او دا گلیب چوخ خوش‌بیر لحن ایله نجه آیه قرآن کریمدن اوخودو، سؤنرا آقای سعیدیان شعر و شاعیر حاقیندا چوخ گؤزهل دانیشدی.

دورد نفر هیئت رئیسه جناب حجت‌الاسلام حاج آقا سیدمحمد چاوشی، ح.م.سا والان، حاج علی‌صفر جاویدفر و آقای ظهوری ایدی.

تامام چیخیشلاردا ن فیلم گؤتورولوردی و دانیشیلان سؤزلر و اوخونان شعرلر لئنت‌لره ضبط اولوردی. مجلسین چوخ مرتب، منظم و صمیمی اداره اولوندی. آرادا بیر استراحت فاصله‌سی وئریلدی. قوناق‌لارا بیر یونگول یئمک، ایچمک، شیرینی و پُرتغال سویو پایلاندى. ایکینجی بؤلومون سؤنوندا شاعیرلردن بئش نفره کتاپ جایزه وئریلدی. جایزه آلانلار آق‌لار: ناظر شرفخانه‌ای، مبکی، اقبال منصوریان، محمدیا قرا واحدی، محمد دوستارگان ایدی. آقای منصوریان اوز هدیه‌سینی حاج آقا جاویدفره و آقای ناظر شرفخانه‌ای ده آقای عزتییه هدیه ائله‌دیلر. بو هدیه کتابلاری آقای وافی وئرمیشدی.

سؤنرا اهل بیت علیه‌السلامین مداحی آقای براتعلی طالشی اوستاد شهریار-ین "علی‌های رحمت" شعرینی خوش‌لحن و گؤزهل سلسری ایله اوخودولار. بو یئرده محفیل چوخ صمیمی الهی، عرفانی بیر حالدا سونا چاتدی.

بو یئرده بیزده اوز نوبه‌میزده بو محفیلی تشکیل ائدیپ زحمت

چكىلردن و اسلامشهر منطقهسىنىن آموزش و پرورش ادارهسىنىمن اۇو
 كۆزەل سالونى بۇ شعر آخسامىنى تشكىل وئره نلرىن اختىارىندا
 قويدوقلارىندا تشكر ائدىب الله تبارك و تعالى دان اولارا جان
 ساغلىغى و موفقىتلر دىلەيىرىك .

" يۇل وئرىن "

تبرىزە گىت - گل باشلانىب ، آما نئىلە يەسن كى
 چوخلارى ظاما حىنا قۇل اولوب بۇ گىت - گلنى
 آل - وئره چئويرىر ، بۇ اۇزدن تبرىز ، اۇ اۇزدن
 گىنچە دئىيب يانانلارنىن حسرتىنى اۇجوزلاشديرىر .

ايىلر بۇيۇ " تبرىز " دئىيب يانمىشىق ،

باغرىندا كۆز بىتلنلرە يۇل وئرىن !

دردىمىزە ملح - اوجاق سانمىشىق ،

زيارته گىنچە نلرە يۇل وئرىن .

آخسام - ما باح كۆز ياشىنى ايچن وار ،

كامى دىلدە ، كۆزۇ يۇلدا كۆچن وار ،

كفن دئىيب جانان - باشدان كىچن وار -

اۇلنلرە ، ايتنلرە يۇل وئرىن .

ظالمى فلک يامان بىزى تكلەيىب ،

آيرىلىغى بختىمىزە پۆكلەيىب ،

حسرتىنى كامان كىمى كۆكلەيىب

غرىب - غرىب اۇتلرە يۇل وئرىن !

آراز دردى ساغالارمى بىش گونە ؟

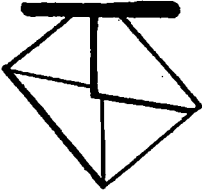
چۇخمو قالىب اۇ مبارک خوش گونە ؟

آى نامردلر ، گىنچە - تبرىز عشقىنە

خستە دۇشوب ، ياتانلارا يۇل وئرىن ! ...

●
 مەرم قان سەلى دىن :

○ بیزه گلن مکتوبلار:

سئويملى اوخوجولاريميزدان قدرت آقا رضا زاده بيزه اورميه شهرينين قره لر كنديندن بير مکتوبيله اوچ شعر گؤنده ريبلر، بو باشليقلا: " اولو تانرينين آديلا

اؤز محبتلى، ايستى سلاملاريمى وارلىق درگى سينده ايشله ينلره خصوصيله درگى نين باش يازارى و امتياز صاحيبى جناب دوكتور جواد هئيتسه يئتيريرم. و بومقدس يولدا اولو تانريدان سيزه صا غلاملىق و اؤغورلار ديله بيرم.

بيز ده سئويملى اوخوجوموز قدرت آقا دان تشكر ائديرىك و بيزه گؤنده رديگى ايكى باياتى سيني باشقا حؤرمتلى اوخوجولاريميزدا يئتيريرىك.

عزىزم گؤل تاجى دير	قوچا قدير ائليم منيم
باخيشى قيققا جى دير	آجى قدير اليم منيم
شيرين آنا ديليم دير	بو تون ديللر ايچينده
يا بانجى ديل آجى دير	شيرين دير ديليم منيم

قارداشيميز ايكى ايلدن برى شercوشما غا باشلا دىغىنى يازاركن مکتوبونا بئله داوام ائدير: " سيزين چاليشماق و كؤمه يينيزين و اسلامى انقلابين بركتيندن، وارليغين اؤزه جيخما سيندان و بو يولدا چالیشان ديلجى لرین چاليشيغىنى اولو ديليميزين ديرچلمه ســـــــانيرام.

— آذربايجان مشكين شهريندن عزيز و گنج اوخوجولاريميزدان آقانصر— الله بيزه بير محبتلى مکتوب و نئجه باياتى گؤنده ريبلر، بوسئويملى جاوان قارداشيميزين مکتوبونو دا بورادا گتيريرىك ! سلام ايستكلى وارلىق !

آرزوم بؤدور دؤنيا واركن وار اولاسن، اوميد ائديرم خلقيميز اؤز ديلينه و اؤز ائلينه بو قدهر حؤرمت بسله يركن يازيلىب، ياييلاسان

اؤز خلقینین طالعی ایله، سعادت و خوشبختلیگی اوغروندا جیرپینان اوره کلمی شاد ائده سن، عزیز درگی! منیم ۱۶ یاشیم وار دیر، بؤیوک و ایستکلی وطنیمیز ایرانین مشکین شهر بؤجا غیندا یاشاییرام و بییر ایلدن آرتیق دیرکی سنین وۇرغونون اولان اوخوجولارینا قووشموشام و سؤز اینجی لریندن بارینیب بهره له نیرم. گؤزه ل اینجیلی درگیمیزدن ایسته ییرم، یاشیمین آزلینینا باخمی راق با یاتی قالینده جوشوب قاینایان اوره ک سؤز لریمی جا پا ئله ییب منی بۇ توتدوغوم یولدا شعر ساحه سینده آلقیشلایا سان ...

سئوملی گنج شاعیریمیز آقا نصرالله بیزده سنین اوره کدن جوشان با یاتیلاریندان اؤرنک اولاراق باشقا اوخوجولاریمیزلا بییر آرایسه گتیریب اوخویوروق و سنین دؤغما دیلیمیز و دؤغما شعریمیز اوغروندا آتدیغین آددیملارینا اوغورلار دیله ییریک، بؤسیز و بؤدا عزیز نصرالله نین با یاتیلاریندان اؤرنک :

سن یوردومون یاغی سان	گؤیرچین داغدان گلیر
دوشمانین گؤز داغی سان	قانلی بولاقدان گلیر
آذربایجان یوردونون	قانادلاری اوخلانیب
گؤزه ل ، قاراباغی سان	شوشالی باغدان گلیر

— خورمتلی اوخوجو جناب توحید آقا ملک زاده سیزین گؤزه ل وفا یدالی مکتوبونوزو آلدیق . مکتوبدا گلیمیش هر مطلب اؤز یئرینده لاپ آشاغی سطیرده بیزدن وارلیغین کئچمیش سا یلاریندان بیرلیست ایسته میشدیر . قارداش بییزیم درگی یئر و یئرلشدیرمه امکانینین آزلینینا گؤره کئچن سا یلاردان منظم بییر تعدادیمیز یوخدور . بییرگون تهرانا یولو— نوز دؤشه لطف ائدیبدیرگی اداره سینده باش وۇرارسیز و کسرینیز اولورسا آلارسینیز .

— تبریزدن خورمتلی اوخوجو حسین آقا جمشیدی اؤز محبتلی مکتوبوندا بیزدن آذربایجان قیریل خطینا اؤیره نمک . اوچون کتاب ویانه کیمی بو خطی اله گتیریب اؤیره نمک لری اوچون معلومات ایسته ییب لر . قارداش آذربایجان جمهوریسینده پست اداره سی ائله کی گره ک یاغشی ایشله میر

آما سیز موجود کتا بلاردا ن "محمد پیفون" ون فرهنگ آذربایجانسی -
فارسی "کتا بیینی تبریزین کتا بچیلاریندا ن آلابیلرسیز .

- کرج شهرینین وحدت شهرجیگیندن عزیز جانبا ز قارداشیمیز مولائی
خلخالی (فانی) احساسلی مکتوبیله اوچ پارچا شعرینین الیمیزه
چا تدیغیندا ن سئویندیک . قارداش سیزین دولغون وغیرتلی دوغولارلا
دولو مکتوبونوزدا ن آلدیغیمیز مطلب و معنا لارا اشاره ائدهرک جاواب
یا زیریق .

ایلک سوزو سیزین ایکی بیت شعرینیز ایله باشلا بیریق:

تا سؤیلدهی منصور آنا الحق

قانما زلار اونو چکدیلر داره

بیلمیردیله داریله او فانی

فی الفور بیتر محضر یاره

ساغ اول دئییب کئچیریک ایکنجی مطلبه . بوکی قالان شعرلرینیزی
وئردیک درگینین ادبی بؤلومونون شعر قسمتینه ، باخسینلار جا پا مصلحت
گؤرولسه جا پا اولار . آما سیزین تئز- تئز گؤروشلرینده اولسوب
آدلارینی چکدیگینیز محترم شاعیرلری بیزده تانیبیریق ، او شخصلر
بیزیم ده سئویملی شاعیر دوست لاریمیزدیلر ، سیز شعرلریزی یا زدیقجا
اولارا گؤسترین ، اوغویون جونکی شعرویا هر بیر یازی صمیمی و ایشه
وارد دوستلارا گؤستريلمه سه عیب لری آرینما ز ، گؤزه ل بیر صنعت اثری
اولانما ز . قالدی قارداش شعرده گؤزه ل و دهیرلی نقطه و یئرلره دقت
ائدیلمه لیدیر . مثلا " معنا ، گؤزه ل معنا ، گؤزه ل موضوع ، گؤزه ل و بیئنی
دوینو ، گؤزه ل استعاره ، گؤزه ل اوخشاتما و تشبیه لر بوتون بسو
گؤزه ل لیکلر گؤزه ل کلمه و سؤزلره ایشله دیلدیکده ، دوؤگون و دقیق
بیر اولجو ایله و قافیهلره شعر ساییلیر . مثلا : " عالی " سؤزو
" قالی " سؤزویله اوینون قافیه اولسا " فانی " سؤزو " شانلی " سؤزو
ایله قافیه اولما بیلمز . سیزه دوستلارینیزا دا موفقیت لر آرزولاییب
بیئنی یازی ، شعر و اثرینیزی صبر سیزلیکله گؤزه ل بیریک .

- اردبیلین سرعین شهریندن استعدادلی شاعیر قارداشیمیز قارتال
بیزه گؤنرددیگینیز " عشق افسانه سی " باشلیقلی شعرینیز چسباپ
اولاجاق ، ساغ اولون .

– اورمىدەن اوخوجو قارداشىمىز صادق ضياء نىقىدى دىن مکتوب و بىر شعر المىزە خاتىبە، شەرلەرنى درگىنىن ادبى بۇلومونون شەرقتىنە وئىردىك باخىلار خابا مصلحت گۇرولسە خاب اولار .

– خۇرمىتىلى اوخوجو دوستلاردان جناب اوروجىلى دوزنانىدىن تشكىر ائىدىرىك ، اوندان اۇتروكى ، رحمت حكىب همدان كىندلرىندىن ۶۰ آتالار سۇزو توپلايىپ اۇز مکتوبىلە بىزە گۇندە رىيلەر ، اۇز مکتوبلارىنىدا آوچكىندى ساكىنى على آقا جعفرىگلو و اونون آيىق آنلايان غا ئلەسىندىن دە تشكر ائىدىلر كى ، بو آتالار سۇزونون توپلاماسىدا ياردىم ائىدىلر كى اوخون . بىزە على آقا جعفر بىگلو و خۇرمىتىلى غا ئلەسىندىن تشكر ائىدىرىك بو آتالار سۇزلىرىندىن استفادە ائىدىلر خاب ائىدە جەبىك لطفًا بو ثواب و گۇزەل ائىتىنىزىن آردىنى كىمە بىن ساغ اولاسىز .

– تىرىزدىن داشگاه اۇبرنجىسى ياشار امضاء سىلە بىزە باخشىلى معنىلار داشان بىر مکتوب نازىيلار ، قارداش سىزىن مطلقى اوخودوق نىرى گلدېكجە سىز ياردىغىنىز مطلقى عمل ائىدىرىك . لطفًا بىزە ئىنە مکتوب نازىن دىلىمىز حقىندە نظرىنىزە خاتان بوللارى دا قىد ائىدىن . ساغ اولاسىز .

سلمان شىرىندىن دىقتلى اوخوجوموز جناب محمدرضا مېرزاد صدقانى دىن آلدىغىمىز مکتوبدان سئوئىدىك . جاواب بودور . ۱- قارداش سىز "آذربايجان ادبىيات تارىخىنە بىر باخشى كىتابىنىن بىرىنچى جىلد- بىنى استەمىن سىنىز او كىتاب بىزە دە بوخودور . ساتىلىپ قورتارىپ گىرەك بىر دە خاب ائىدەك . آما سىز داشگاهلار بىن كىتابخانلار بىندان الدە ائىدە بىلرسىز . ۲- نازىب سىز " سلمان حقىندە بىزە مطلب گۇند- رىب سىز " بو مطلب بىزە خاتما بىت . ۳- نازىب سىز " سلمان شاعىرلر بىندان ۲۵- ۳۰ شاعىرىن سىزچ حال و ائىرلىرىدىن توپلامىشام " لطفًا" توپلادىغىنىز شاعىرلر بىن آتار و احوالى حقىندە بىزە لطف ائىدى گۇندە رىسە نىر بىر اولاردان سىزىن اۇز آدسىزا خاب ائىدى خلقىمىزىن ائىبار بىنا قوبارىق . مکتوب گۇندىر مگىنىرى اسىرگە مە بىن ، ساغ اولاسىز .

– عزىز اوخوجولارىمىزدان جوخلو مکتوبلار آلمىشىق . هامىسلىق قىلانى ۱۱۷- جى صحىفە دە

○ "دئدیم سئوینجیمی یاری بۆلهریک"

اؤ مندن سۆرۆشدو: یا زانا نه قالدی
سۆیلهدیم: حسابی، سایی بیلمه رهم
سۆرۆشدو: هانسی گۆن هانسی آیداییق
دئدیم: من هئچ گۆنو، آیی بیلمه رهم

دئدی: یاز گلیرکی، دۆرنالار گلیر
دئدیم: یوخ، دۆرنالار یولو آزیبلار
دئدی: آج یئنهدده بیر تقویمه باخ
دئدیم: تقویمی ده یالان یازیبلار

دئدی: من سنی هئچ باشا دۆشموره
دئدیم: من اشاره اولجاق قانیرام
دئدی: بس دئی گۆروم با هار نئجه دیر
دئدیم: گۆرمه میشم، هاردان تانیرام

دئدی سۆیله گۆروم نئجه دیر یاشین
سۆیلهدیم: بو قیشدا دۆغولموشام من
دئدی: بس نه دن دیر آغاریب یاشین
دئدیمکی، دوماندا بوغولموشام من

دئدی: بیر قیش ایله جوخ قوجالمیسان
سۆیلهدیم: من قیشی، قیشا قاتمیسام
قیش ایکن دۆغولوب، قیشدا بو آتیب
قیشدا اوشا قلیقدان بؤرا جاتمیسام

دئدی: بایرام گلسه نه وئره جکسن؟

دئدیم: سئوینجیمی یاری بۆلهریک
اؤبر اوزوموزو یازین سازاغی
چیچک تک آچیلیب، گۆل تک گۆلهریک

دئدی: گۆروشه ده من اوندان گلیم؟
دئدیم: گئت دا غلاردان جن قاچاندا گل
دئدی: افسونو، طلیمسی سینیب
باغلانمیش دوداقلار، دیل آچاندا گل

سۆیله
م
ن
ا
ی
ق
ا

○ نيسگيل لريم

بوغازيمدا دو يونلەنر
خينوولاريم، نيسگيل لريم

اوزوم نيسگيل
سوزوم نيسگيل
يازيم نيسگيل
سازيم نيسگيل
آديم نيسگيل
ياديم نيسگيل
ديليم، ائليم، او بام نيسگيل
دويغوم، يووام، اودام نيسگيل
آخان چايلار،
گوئلر، آيلار،
دئين لريم، آنيم لاريم
سئوگي لريم، سؤاللاريم،
هرنه وارسا هندە وەردە
اولوب منە، كدر، نيسگيل
يوخاريدا، اولدوز، سماء
آشاغيدا، تۇرپاق آنا
هاميسيندان كدر ياغير
نيسگيل لريم بئر قان كيمي
داماريمدا دايم آخير،
ديليم-ديليم اولوب ائليم
قيفيلانيب شيرين ديليم
پرچيم اولوب دوداغيم
كلن يوخدور سؤراغيم
آچيلماسا منيم ديليم
آياقلانار شانلى ائليم
يانار قلبيم، سينار بئليم،

حضور محترم جناب آقای دکتر جواد هیئت مدیر مسئول و صاحب امتیاز مجله وزین وارلیق .

با درود و آرزوی توفیق برای آنجناب در خصوص سخنرانی آقای عنایت الله رضا درکنگره "پان تورکیسم امروزین" که با کوشش همه جانبه آرامنه افراطی در آتن پایتخت یونان دشمن قسم خورده مسلمانان ترک تشکیل گردیده بود، مقاله ای با عنوان "آن که مسلم به ترسا فروشد" در هفته نامه کیهان هوایی شماره ۱۰۵۶ - ۷۲/۸/۱۹ بقلم آقای ا. رهنما چاپ شده که بریده آن به اضافه توضیح لازم به پیوست تقدیم میگردد تا در صورت امکان در آن مجله محترم جهت اطلاع مسلمانان درج و منتشر گردد .

با تقدیم احترام:

علی کمالی - وکیل دادگستری

آن چه میخوانید نامه یکی از خوانندگان کیهان هوایی به نشریه است نویسنده در نامه خود با اشاره به سخنرانی عنایت الله رضا درکنگره "پان تورکیسم امروزین" که توسط گروهی از آرامنه برگزار شده بود به نقد سخنان نامبرده میپردازد:

آدمهایی هستند که در سازش با محیط گوی سبقت را از هر جانسرداری ربوده و همواره در حال تغییر و تحولند و هر روز در یک پله از نردبان ترقی می ایستند و البته این کار را روی حساب و کتاب انجام می دهند . یکی از این متحول شدگان "دکتر عنایت الله رضا" است که معرف حضور همگان است . البته نگارنده از نزدیک افتخار آشنایی با ایشان را نداشته ام اما میدانم که با زوال کمونیزم و برچیده شدن بساط شاهی دست استاد از همه جا کوتاه بود اما سرانجام با مرگ شوروی و تولد دولت فخیمه ارمنستان این مشکل نیز آسان شد . از آن جایی که مسلمانان قدر این استاد را ندانسته بودند ، نصاری به خدمت ایشان شتافتند و این بار آن قلم پرهیز و هزار رنگ برای اهداف دولت بسیار کوچک ولی

پرمدهای ارمنستان به کار افتاد و یک بار دیگر درخشید.

این بار استاد در راستای خدمت به مردمی که زمانی ساکنان ارمنستان بزرگ را تشکیل می‌دادند" (بین گیومه از افاضات استاد است) و به دعوت نشریهٔ ارمنی "التو آرمینیکا" که گویا به زبان یونانی در آتن منتشر می‌شود در سمپوزیوم بین المللی و عالمگیر "پان تورکیسم امروزین" شرکت و نطق غرائی ایراد کرده‌اند. متن این نطق را نشریه "آوریل" ارگان جنبش مردمی ایران منته درج کرده و جریده "آراکس" (که در گذشته ارس بوده و اخیراً به یمن تشریف به آیین مسیحیت و پذیرش ملیت ارمنی آراکس شده است) سخنان گهربار استاد را در شماره ۵۷ خود آورده‌اند. البته تفسیر و تحلیل همه سخنرانی وی مقدور نیست لذا برای رعایت حال خوانندگان محترم تنها به چند مورد به صورت گذرا بسنده خواهیم کرد.

یادآور می‌شود که محکوم بودن هرگونه "پان" متکی بر ملیت‌بسنه عبارت دیگر شوونیسم افراطی، از جمله پان تورکیسم که محور سخنان عالمانه حضرت استاد بوده است، برای آدمهای خردمند روشن است و از قرار معلوم در خود ترکیه نیز چنین ایده‌ای غیرقانونی است و جز مثنی آدم خیالپرداز کسی پیرو چنین عقیده فاسدی نیست.

به هر حال وی ضمن محکوم کردن چنین موضوع بدیهی، برای زوال امپراطوری مسیحی بیزانس به دست ترکان مسلمان (یا بنا بر کشف استاد به دست پان تورکیستها) و از بین رفتن آثار دولت یونان در آسیای صغیر و محو آثار فراوان به زبان و خط یونانی و در این خطه (من بسباب استمالت میزبان) اشک ریخته و تروخشک ترکها را با هم سوزانده و تمامی آنان را پان تورکیستهای خونخوار "بقایای اقوام کوچنده غزوقبیجاق" نامیده که دست به کشتار بی‌رحمانه "ساکنان ارمنستان بزرگ" گشودند زیرا "تاب تحمل اقوام با فرهنگ و دارای سابقه کهن را نداشته و ندارند" و با استناد درست و نادرست به نوشته‌های چند نویسنده افراطی اهل ترکیه و با نسبت دادن این گونه حرفهای نادرست به مردم مسلمان و خداپرست ترک، همه ترکها را پان تورکیست، توسعه طلب، همفکر هیتلر، فاشیست و آدمکش معرفی کرده و "طرفداران آزادی اندیشه و حقوق بشر" را برای از میان برداشتن آنان فراخوانده است.

آقای رضا با چشم پوشیدن برواقعیت تلخ آوارگی و کشتار زنان و

کودکان مردم مسلمان آذربایجان به دست افراتی، که مثل خود حضرت استاد سرشار از احساسات ملی‌گرایانه افراتی‌اند و از آیین انسان‌گرایانه حضرت عیسی (ع) بویی نبرده‌اند، سعی دارد با بزرگ‌جلوه دادن خطر پان‌تورکیسم، مظلوم را ظالم و مقتول را قاتل معرفی کند، لذا بی‌آنکه ضجه‌کردگان اقدام و فضولی و کلبجر و... وجدان قرص و محکم ایشان را تکان دهد، می‌نویسد: "آرزوی دوم و مهم پان‌ترکیست‌ها چنان‌که اشاره شد، محاصره ارمنستان است هرگاه این نقشه پان‌تورکیست‌ها تحقق پذیرد، نخست خواهند کوشید تا آن بخش از ارمنستان را که حداقل میان نخجوان و جمهوری آذربایجان است، تصرف کنند و صدها هزار ارمنی را به خاک و خون بکشند".

آیا آقای عنایت‌الله رضا حداقل از لفظ "الله" که در نام آمده است شرم‌منده نمی‌شود که این چنین با تعصب‌گورگورانه از همدینان خود بریده و به‌ناحق از ترسایان قاتل حمایت می‌کند؟ آیا همه ترک‌ان مسلمان پان‌تورکیست‌اند؟ جایز است که مسلمان‌نی تمام تلاش خود را برای ذلت مسلمانان و سلطه اجانب قرار دهد؟

ممکن است وی بگوید پان‌تورکیست‌ها ربطی به اسلام ندارند، این سخن البته‌کاملاً درست است. ملی‌گرایی افراتی برضد اسلام و مایه تفرقه و بدبختی مسلمانان است و برای همین است که وی باید در اعمال خود تجدیدنظر کند. زیرا در طول سخنرانی خود جای هیچ شبهه‌ای باقی نگذاشته است که از نظر ایشان هر ترکی از پان‌تورکیست‌ها است!

مثلاً در حالی که اندیشه غلط پان‌تورکیسم در قرن اخیر پیدا شده و تنها مثنی آدم کج‌اندیش طرفدارانند و در گذشته مسلمانان ترک‌زبان، بی‌زانس را به نام اسلام تصرف کردند اما وی فروپاشی بی‌زانس را به پان‌تورکیست‌ها نسبت داده و از فروپاشی این دولت دشمن اسلام و ایران تأسف می‌خورد چرا که از نظر ایشان این فروپاشی باعث قدرت یافتن پان‌تورکیسم (اقتدار مسلمین) شد. واقعاً دشمنی با یک قوم چه قدر باید چشم آدم را کور کند که این چنین واقعیت‌ها را از نظر دور بردارد.

پان‌تورکیسم عقیده‌باطالی است که مبارزه با آن وظیفه هر مسلمان و هر ترک است ولی مردم مسلمان ترک برادران دینی ما یند و همین‌انند که باعث گسترش اسلام و حتی سبب توسعه فرهنگ ایرانی و زبان پارسی شدند. آیا شایسته است به‌لحاظ دشمنی با یک عقیده‌منزوی با محکوم کردن

برادران دینی و یاران همیشگی، خود را به ترسایان بفروشیم و با دست خود تخم نفاق بین مسلمانان بکاریم. تخریب چهره مردم مسلمان ترک نه به نفع ایران است و نه به نفع اسلام، و تنها به نفع همانهایی است که آقای رضا به نفع آنان سخن گفته اند.

آیا زنان و کودکان آواره و مظلوم قره باغ پان تورکیستند که سخنران محترم فریاد و ناله های آنان را ناشنیده گرفته و به بیها نسئ مقابله با پان تورکیسم به حمایت از اندیشه های ملی گرایانه آرامنه افراطی پرداخته است؟ آیا ایشان به گذشته های تاریک خود نمی نگرد؟ آیا وقت آن نرسیده است در این آخر عمری این قدر علیه مسلمانان تبلیغ نکند؟ به هر حال ملی گرایی افراطی چه به صورت پان تورکیسم، چه به صورت پان عربیسم و چه به صورت پان ایرانیسم باعث تشنت مسلمانان است و مقابله با پان تورکیسم باید به صورت دفاع از وحدت مسلمانان باشد و اگر به صورت دفاع از پان ایرانیسم باشد آدمی به همان چاله ای می افتد که پان تورکیستها افتاده اند. بدبختی مسلمانان نیز از همین جا ناشی می شود. اگر ملی گرایی افراطی نبود امروزه در ترکیه مسئله کردستان وجود نداشت و همه مسلمانان از حقوق برابر برخوردار می شدند اما اگر ملی گرایی افراطی در ترکیه محکوم است در ایران نیز محکوم است. چنان که یکی از عواقب این نوع اندیشه های باطل همین رفتارها مثل آقای رضا است که در نتیجه داشتن دیدگاه های ملی گرایانه و شوونیستی دست دشمنان اسلام را می فشارند. و چه نیکوست ندای الهی، که ما را از ایمن بدبختیها بر حذر می دارد و می فرماید: *«واعتصموا بحبل الله جميعاً»* و *«لَا تَفَرَّقُوا»* باشد که آن را آویزه گوش کنیم و این حبل متین نه ملی گرایی که اسلام گرایی است.

۱. راهنما

توضیح: این که عنوان دکترای آقای عنایت رضا حقیقی است یانه محل تردید است.

بطوریکه رفقای قدیمی و همسفر شوروی ایشان متفقاً نقل می کنند: ایشان از افسران نیروی هوایی بوده که از سال ۱۳۲۳ وارد حزب توده شده است. نامبرده با فرقه دموکرات آذربایجان همکاری کرده و بعداً با

رهبران فرقه به شوروی گریخته و مدتی در باکو و قریب ده سال هم در مسکو با حزب کمونیست شوروی همکاری نزدیک داشته و سخنگوی فارسی رادیو مسکو و زبان گویای ملحدین و کمونیست‌ها بر علیه ایران و اسلام بوده است .

آقای عنایت‌رضا سپس به پکن رفته سه سالی هم از رادیو پکن بر علیه ایران سخنپراکنی کرده است . در زمانیکه برادرش پرفسور رضا رئیس دانشگاه آریا مهر بوده بعلمت نزدیکی به شاه با وساطت ایشان به ایران آمده و ضمن توبه ظاهری مبلغ افکار آریا مهری شده و در این راستا کتاب مغرضانه و نفاق افکنانه "اران و آذربایجان" را نوشته است به پاس همین خدمات درخشان به نظام منحط گذشته، مدیر کتابخانه پهلوی و مهماندار فرستاده‌های شوروی به ایران بوده است .

آقای رضا بعد از انقلاب اسلامی هم بعنوان کمونیست پشیمان با سخنرانی‌ها و مقالات خود بر علیه ما رکسیسم و غیره سعی در جلب توجه مسئولین جمهوری اسلامی نموده و خود را به عنوان شوروی‌شناس جا زده و حتی متأسفانه در بعضی از ارگانهای دولتی که به احتمال قوی از گذشته ایشان بی‌خبرند اظهار لحنیه کرده است . ایشان در سالهای اخیر برخلاف سیاست خارجی جمهوری اسلامی، با دولت متجاوز ارمنستان روابط بسیار صمیمی و نزدیک برقرار کرده و چندین بار به دعوت مقامات ارمنستان به بیروان مسافرت نموده و مبلغ افکار دانشناکهای خونریز گردیده است . دعوت و شرکت نامبرده در کنگره با اصطلاح پان‌تورکیزم در آتن نیز که به ابتکار آرامنه افراطی طرفدار ارمنستان بزرگ برگزار شده بود و دفاع ایشان از تشکیل ارمنستان بزرگ بهترین گواه بر همکاری نزدیک آقای عنایت‌رضا با آنهاست .

البته لازم به یادآوری است که نقشه ارمنستان بزرگ که ضمیمه کتاب تاریخ ارمنستان تألیف پاسدر ماجیان و ترجمه محمد قاضی نیز گردیده است بخشهای بزرگی از شرق ترکیه و همچنین نصف غربی آذربایجان ایران را تا تبریز دربرمی‌گیرد و آقای عنایت‌رضا در حال حاضر با چنین گروهی متجاوز و توسعه طلب و خواهان تجزیه ایران عزیز و پیوستن بخشی از خاک مقدس کشورمان به کشور خیالی "ارمنستان بزرگ" همکاری می‌کند. آن هم با داعیه ایرانیخواهی و ملی‌گرائی!

ضمناً اگر ایشان دیپلم دکترا (نه نامزدی دکترا) دارند، اصل آنرا

به‌تأیید وزارت آموزش عالی ایران برسانند و ارائه دهند که در این صورت ما نیز ایشان را دکتر عنایت رضا خطاب خواهیم کرد. هرچند که دکتری سهل است. پروفسوری هم نمی‌تواند گذشته ایشان را بشوید و باعث برائت همکاری فعلی ایشان با ارمنه طرفدار ارمنستان بزرگ باشد.

نکته آخر آنکه ما علت این همه دشمنی آقای عنایت رضا را با مردم مظلوم و مسلمان آذربایجان نتوانستیم کشف کنیم. هرچند که شایعاتی در مورد منشاء این دشمنی در میان آشنایان قدیم وی بر سر زبانهاست، ولی در هر حال بفرض صحت این شایعات بهتر آنست که آقای عنایت رضا خصومت‌های شخصی مربوط به گذشته‌های دور را فراموش کرده و مثل همه مردم مسلمان ایران جانب برادران دینی خود را بگیرد نه طرف دشمنان ایران و اسلام را.

علی کمالی

بیزه گلن مکتوبلارین قالانی:

آشاغیدا آدلارینی اوخویا جاغیمیز عزیز اوخوجولاریمیزین مکتوبلاری
 دا الیمیزه جاتدی. جوخ تشکور اشدیریک :

تبریز- آقالار: احد فرهمندی، هوشنگ همتی، ابوطالب الهیاری، اصغر
 نامدار عربشاه، جعفر کوهی "حیدربابا اوغلو"، حاجی رجائی، علی‌جوادی-
 پور و خانیم سوسن نواده رضی .

اورومیه- آقالار: یوسف بهنمون (دالغین)، بهرام اسدی، قسدرت
 رضا زاده .

اردبیل- آقای عارفعلی رفیعی . مرند- آقای رمضان اوتسادی،
 زنجان- آقای مهندس حسین ثارالله . کرج- آقالار: عباس شباغی
 احمد پوزغون، صمدمرادی، اسفندیار عابدینی، میان‌دوآب- آقای
 بابیرامعلی فرزانه، تهران: خانیم سولمازفهیمی، آقای آذر مازندرانی
 خوی- آراز ادبی گروپو، سراب- آقای علی صمدپور، سرعین- آقای
 درویش، پارس‌آباد- آقای ساحل آرازلی و آقالار: جابر نوروزی
 آیدین آیتکین، منصور آلیش .

○ درباره "سلطان زنجیره سلام"

اثر: امیر هوشنگ سیدزنوزی

پیش از این گمان می‌شد، امیر هوشنگ سیدزنوزی مؤلف محترم کتاب ارزشمند مرند و تألیفی دیگر در برنامهریزی و آمار، تنهادر مقولات تحقیقی اعم از اجتماعی و ادبی قلم زده و منحصر" در این عرصه‌ها گام برمی‌دارد. لیکن بالاخره مثل خود مرحوم استاد شهریار و استقبال کنندگان و نظیره‌سرایان آن یگانه روزگار، غم‌غربت (نوستالژی) کار خود را کرد و همشهری ارجمند و نویسنده دانشمندمان رابه سرودن منظومه "سلطان زنجیره سلام" رهنمون گردید. مؤلف در قسمتی از مقدمه کتابش که بیشتر بر گرد محور "سلطان زنجیره" (سلطان سنجر) و وجه تسمیه این کوه سربلند و "پیر اابد" میگردد، نحوه پیوستن به‌کار روان نظیره‌سرایان "حیدربابایه سلام" را اینگونه شرح می‌دهد:

"... یاد وطن و خاطرات دوران جوانی که از شنیدن مکرر منظومه حیدربابایه سلام درمن شعله می‌کشید به تدریج مرابه آن دوران رجعت می‌داد و آدم‌ها و جای‌ها و حادثات و خاطرات ذکر شده در این منظومه جای خود را در ذهن و خیالم، به آدم‌ها و جای‌های زنوز و خاطرات دوران جوانی‌ام تغییر می‌داد و سلطان زنجیره جای حیدربابا می‌نشست این تلفیق ذهنی، به تدریج شکل و وزن و قافیه پیدا کرد و به این صورتی که هست در آمد..."

منظومه سلطان زنجیره سلام آنجنانکه خود مؤلف نیز متواضعانه به "ناسفته" بودن اشاره کرده‌اند، از آنجائیکه از دل برآمده لاجرم بر دل می‌نشیند و این ناسفتگی در وزن و قافیه که صد البته همه آنها در بر نمی‌گیرد ذره‌ای از تاثیر آنها نمی‌کاهد و اینجا دیگر چگونه می‌گوید در کار نیست بل که چه می‌گوید مهم است.

در این مقام به نکته‌ای اشاره باید کرد که خالی از فایده نیست و آن اینکه گرچه فضل تقدم و تقدم فضل در سرایش منظومه حیدربابایه سلام و نظایر آن برای همیشه از آن استاد شهریار باقی

می‌ماند، سرایش اینگونه نظیره‌ها اگر هیچ فایده‌ای نداشته باشد، این فایده را داشت که هریک از دل سوختگان آذربایجان در سروده خویش بسیاری از آداب و رسوم و خصوصیات محلی و زبانی زاد و بوم خود را زنده نگهداشته و به ثبت و ضبط آن همت گماشتند.

علیرغم اینکه منظومه "حیدر بابایه سلام" استاد شهریار چکیده از احساسات و عواطف مشترک مردم آذربایجان و آمیزه‌ای از خصوصیات فوق‌الذکر می‌باشد، از آنجائیکه هر گلی عطر و رنگ مخصوص خود را دارد نظیره‌های این منظومه نیز هریک عطر و رنگ خود را داشت و منظومه سلطان زنجیره سلام نیز دارای این خصیصه بوده، مناظر و مریایای قصبه زیبای زنوز و مردمی را که در دامان پرمهر و برکت آن پرورش یافته‌اند را پیش چشم می‌گذارد.

سرود سلطان زنجیره سلام در پاییز سال ۱۳۷۰ از طرف مؤلف آن امیر هوشنگ سید زنوزی به ترنم درآمده و احتمالاً در همان سال نیز ظاهراً در تعدادی اندک به چاپ رسیده است. این کتاب دارای ۸ + ۵۶ صفحه حاوی مقدمه و متن می‌باشد که متن آن تشکیل دهنده ۱۰۹ بند منظوم (در هر صفحه دو بند) به سبک "حیدر بابایه سلام" استاد شهریار است و تنها نقیصه‌ای که بر آن وارد است عدم ارجاعات در آخر متن می‌باشد که امید است آن نیز در چاپ بعدی برطرف گردد.

مرجع و مأخذ ما در نوشتن این مقاله نسخه اهدائی مؤلف است. کتابخانه عمومی زنوز بود که ضمن تشکر از متصدی محترم آن و آرزوی موفقیت برای مؤلف در چاپ کتاب تحقیقی "زنوز" که در راه تألیف آن سالها زحمت کشیده اند، برای حسن ختام و به عنوان نمونه‌بندهای ۳۸ تا ۴۱ از صفحات ۲۱-۲۰ کتاب منظومه "سلطان زنجیره سلام" را در اینجا می‌آوریم:

سلطان زنجیر جیرانلارون اوتداسون
کهلیک لرین داشلاردا قاققولداسون
سونالارون جایلقلاردا اویناسون
قوزولارون قویون اولسون ساغولسون
قوتلار اولسون، قوت صفتلر بوغولسون
آمان اوچی، وورما گوزهل مارالی

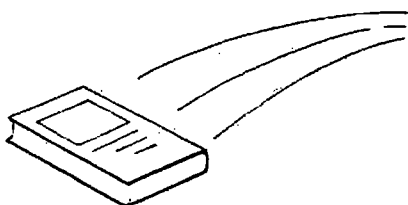

قىيما دوشون كۆل دىيىندە يارالى
 ئىيىتتىن قۇيما سۆلسون جمالى
 قۇي سوزسونلر به ده ، قىراخدا اولار
 اوتاسونلار داغدا داشدا مارالئلار
 ياز بولوتى داغا دولى ، وورانددا
 سئلر سولار درهلردن آخانددا
 زنوز چايى دولوب كورپى آشاندا
 نعره جكيب چايا طرفقا چاردوق
 دولايلاردان سل چايونا باخاردوق
 ايلديريم شاخانددا دولى ووراردى
 درهلردن دلى سوتلاناردى
 بىندى بيخيىب ، بسدورى سالاردى
 مرد اولتون بسدورى آشماسون
 محتاج اولوب اوزگىيه ال آشماسون

ايضاح:

- ۱- "به" = برك = تورپاق جنسى برك. اولان ياماچ يشر دشك دىر .
  - ۲- "بسدور" = وريان = سويون آرخ دان كردىيه يا زميه آخان يئرى
- مثال : باييزلاميشر زميم وريان منه نهگرهك / زمانه چوندهره جك
 دوندوكجه وريانمى ! " شهربار "

■ يئنى چىخان كىتابلار،

○ عزيز محسنى دن:

– كىتابىن آدى: دادلى سۆزلەر،

مۆلىفى: عبدالله فروغى،

تخلص: وحدت شېستىرى

تىراژى: ۲۰۰۰ نىسخە

قطع: وزىرى

قىمىتى: ۱۷۵۰

نشر تارىخى: ۱۳۷۱

ناشر: انتشارات يېئونىد، تېرېز

آدىنى يوخارىدا آياردىغىمىز كىتاب آقاي وحدت شېستىرىنىن شعرلەر مجموعهسىدۇر. بو كىتاب قىسا بىر مقدمە ئىلە باشلانىر، استاد يحيى شيدا بىئلە يازىر: " وحدتىن سادەلىگى و انسان سئوهرلىگى و صداقتى بوتون شعرلرېندە كولگە سالىب، اؤيوددن و اوميددن خالى دئىيل " شاعىر اؤز بيوگرافىسىنى يازماقلا آرتىرىركى تقررېبا " ۱۳۲۴ – جى ايلدن شعر يازماغا باشلايىر، كىتابىن ايجىندە مختلف عنوانلار آلتىندا شعر يازىلىب، شاعىرىن شعرلرېنىن جوخو ئىزدىر، شاعىر سادە بىر طرزده بو شعرلرېندە خانلار، بىگلىرى، رحىمسىز تا جىلرى قامحىلا بىر. اؤ، ۱۳۳۲ – جى ايلده، احراى وظيفه عنوانى آلتىندا يازدىغى بىر شعرده، او زامانىن معىشتىنى قلمه جكىر:

" اؤ وقت اؤز و گواهك ملت پرىشانىن

كى گلسه رحىمى اكر ملتە بىنگىن – خانىن "

" اتىن كىلوسى اولوب شىهرىمىزده آلتى تومن

بىرى ايكى قران اولموش سىنىق بومورتانىن "

" بارىمساغىن چەرگىن دؤرت تومن دئىير باققال

طباقچى يىئدى تومن با تمانىن با دمجانىن "

"غرض - مرض يو خودور، "وحدتون" سۆزونده عمو
 وظيفه سين اندير اجرا او فرد ايرانين "
 شيرين ديليم وار آدلى شعرينده، شاعير اؤز آنا ديلينه محبتينسى
 كؤستريز، وطنى ايران دا ياشايان خلقلره جانينى قوربان دئير:
 " بالدان شيرين منيم توركى ديليم وار
 كؤى مسجد، ارك، گولستان، ائل گؤلوم وار.
 آذر ائولادىيام شانلى ائليم وار
 "... بو سؤز منيم اول آخىر سؤزومدى
 تورك ده، فارس دا، لوردا، كورده بيزيمدى

بيزده دادلى سؤزلر شاعيرينه اوزون حيات وسا غلاملىق آرزولاييريق.

- كتابين آدى: اؤتن گونلريم

موليفى: گنجعلى صباحى

قطع: وزيرى

صحيفه: ۱۲۸

تيراژ: ۲۰۰۰ نسخه

نشر تاريخى: ۱۳۷۲

ناشر: انتشارات دنيا

قيمتى: ۱۲۰ تومان

"اؤتن گونلريم" مرحوم گنجعلى صباحى نين سون اثرى دير. مؤليف بو
 كتابدا اؤز سرگذشتينى قدرتلى قلميله اوخوجولارين گؤزلرينى سن
 قابا غيندا جانلانديرير، صباحى شرح وثيرير ۱۹۱۴- جو ايلده او، يازيق
 سفيل جؤره ك آواراسى بيز پارا ايرانلىلار كيمي، اؤز آنا سيلا بيزنجه
 اولاغ ايله آرازين اوتايينا (آتاسينين يانينا) گئتمه يه مجبور
 اولموشدو. صباحى بو مسافرت حقينده بئله يازير: "... نه ايسه بيز
 دره لر، دوزلر، گديكلر، بعضا" ده اوچوروملو داغلار اتكلريندن كئچيرد-
 يك، چوخ وقت اولاقلارين آياقلارينين آلتيندان قوپان داشلار دره نين
 ديبينه كيمي ديغي رلاناندا منه ائله گليردى: كى، مينديگيم اششگين

آيا قلاری اينديجه قاچاق دره نين دييينه ديغيرلانا جيغ...". صبا حی اوتوز ایل دن آرتیق او تايدا یا شاییر، اورادا تحصیل آلیر، ادبیات دانشکده سینی قورتا ریر، معلم لیک وظیفه سینده چالی شیر. بیردن بؤیوک یا نغین اؤلکه نی بورویور، استبداد بوتون قدرتیله اوزونو گؤسترمگه باشلا ییر، بئله بیر زاماندا، مینلر ایله گونا هسیز انسانلاری، سووئتلر علیهینه تبلیغات آپارماق آدیلا اتها ملاندیریپ زندانلارا با سیرلار، سیبرییه سورگون ائدی رلر و بعضی لرینی ده دار آغا جلا رینا تاپیش ریب اعداما محکوم ائدی رلر. بو "شخصیته ستایش" دؤورونده صبا حی بو صمیمی انسانی و صداقتلی معلمی ده بئله اوی دورمالار و یالانلار ایلن اول اؤز شهرینده، دار، کثافت، عفونتلی، خسته لیک، مریض لیک حکم سورهن بیر سئلول. دا محبوس ائدیپ و سونرا "گئده ر گلمز" آدلانسان سیبرییه سورگون ائدی رلر.

صبا حی اؤز خاطر اتیندا بو باره ده بئله افاده کلام ائدی ر: "آخی، بو غافیل بلایه دوشموش تکجه من دئییلدیم، مینلر ایله زندانلارا آلینمیش آداملارین یوزده - دوخسانی منیم کیمی گونا هسیزلاریدی.. بو زندانلر ایجه ریسینده هر طبقه دن واریدی، دوکتور، معلم، مهندس صنعتکار، فعله، حتا جوان دا واریدی.

صبا حی تام سککیز ایل دؤزولمز بیر وضعیتده اؤز عائله سیله آغیر ایشکنجه لرین، آجلیغین سا رسیدیجی سویوقلارین قارشیسیندا تاب گتیریر ایکینجی دنیا محاربه سی قورتاراندا ن سونرا، عائله سی ایله تبریزه گؤنده ریلیر، دموکرات، فرقه سی دا غیلانلار سونرا "مهاجر" آدی ایله محمدرضا شاهین حاکیم لرینین امری ایله مدت لر، عؤمرونو، زندانلاردا، تبعیدلرده کئچیریر.

صبا حی "وتن گونلریم" آدلی همین اثرینده دوغما، آخیجی، اوره یسه یا تان ساد هبیر دیلده باشیندا ن کئچن بوتون حادثه لری قلمه آلیر و اوخوجو دا استبداد قارش ی درین نفرت یا را دیر. کتاب صبا حی نیسن وفاتیندا ن سونرا جا پا حاضرلانی ر، بوکتابین باشلانغیچیندا مرحوم صبا حی نین یازیب یا راتدیغی اثرلر باره ده بئله یازیلیب دیر:

"صبا حی یا راتدیغی اثرلرینده دیلی خلقی اشدیریپ، اونون ایشلتدیگی دیل، زنگین، دولغون و جیلخا آذربایجان سؤزلریندن یا راندیغی حالدا، دانیشیق دیلینه داها یا خین دیر. اونون نثری فولکور نثری

ایله سمت له شیب، بعضاً" ایسه برابرلشمک حدینه جاتیر،... سؤزون حقیقی معنا سیندا، دئمک اولارکی، صاحی " سؤز اوستادی" ایدی. دیلیمیز ده اولان لغت لری، مثل لری، اؤزو ایسته یین کیمی گؤزه ل بیر طرزده و اؤز اورمک سؤز لری نی افاده ائتمک اوجون، آهنگله بیر موسیقی نوتی کیمی بیرى - بیرینین دالی سینجا نظام ایله دوزور. اوخوجونون حسینین، دو یغولارینین درین لیگینه تأثیر ائدیر و اوندا مارق و رغبت یارادیر..."

" اؤتن گونلریم" یین سونوندا، اوستاد صاحی حقیقنده سؤیله نیلین شعرلردن نمونه لر وئرلی ییب، بورادا گؤرکملی شاعیرلر و شاعیره لر- ییمیزدن، سؤنمز، ائلجی، علیائی، نصرت، واله، عاصم و خانم نسیم، اونون باره سینده اؤز احساسلارینی گؤزه ل بیر طرزده بیان ائتمیشلر. بیز حؤرمتلی اوخوجولاریمیزا بو کتابین اوخوما غینی و بو قدرتلی و صدا- قتلی یازیجی میزین، عذابلی، ایشکنجه لی، عینی زاماندا معنالی، فایدالی و ده گرلی حیاتی ایله تانیش اولما غی توصیه ائدیریک .

کتابین آدی: تورکجه حافظا نهلر یا حافظ در آئینه او هام

مؤلف : دکتر عزت الله رزاقی

قطع : وزیرى

صحیفه : ۶۲۷

تیراژ : ۳۰۰۰ نسخه ،

نشر تاریخی : یای ۱۳۷۲

ناشر : مؤلف ، قیمتى ۶۵۰ تومان

تورکجه حافظا نهلر مؤلفین اؤن سؤزو ایله باشلا ییر، استادلاردان جناب دو قتور عباس زریاب و دو قتور اهور، بو کتاب باره سینده اؤز نظر لری نی یازی بلار. سونرا فارس دیلینده مؤلیف " خواجه حافظ شیرازی نی غزل لری هئح بیر دیله ترجمه ائدیله بیلمز جمله سی عنوانی آلتیندا ، بو بؤیوک و اؤلمز ایران شاعیری حافظین حقیقنده جوخ قیمتلی و درین بیر مقاله یاز میشدیر. ایلك غزل "یا ایها الساقی" باشلیغی آلتیندا باشلانیر. بوتون ترجمه اولان غزل لری ن اصلی خواجه حافظین اؤز دیلی نده چاپ اولموش و بعضی صحیفه لری ن آلتیندا ، اتک یازی لاری ندا ، حؤرمتلی

شاعیر۔ مترجم چتین سۆزلر، لغت لر و اصطلاح لار حقیقنده ایضاح و تریب و بعضی غزل لرین شأن نزول ونو گۆستریدیر. کتابین سونوندا بعضی اصطلاح لار آجیق لانیب، استفاده اولونان قایناقلار قید اولونوب و کتابین ایچینده کی گئدن غزل لرین عنوانی سؤیله نیب دیر.

آقای دوكتور رزاقی بو قیمتلی و اولمز، اثرین مؤلیفی، یازدیغی اون سۆزونده، عزیز و گۆزه ل هم شهریلرینه خطابا " یازیر: من ایل لری بویو رحمت لیک آتامدان یادیگار قالان حافظ دیوانینا جوخلو محبت بسله میش و هتجواخت اونو اؤزومدن آیرما دیم... " بو جمله گۆستریر کی، بو قدرتلی شاعیر۔ مترجم لاپ اوشا قلیق جاغیندان، بو آدلی۔ سانلی اولمز ایران شاعیری ایله تانیشا ییمیش، لسان الغیب حافظنه اولان محبت و سؤگی اونون اؤره یینین درینلیگینه چوخ کئچمیشدن کؤک سالیب و اوندا بیر اولولوا احتراص یارتمیشدی کی، قرآن کریمدن سؤنرا خلقین ان سؤدیگی و محبت بسله دیگی کتابی اؤز دوغما آنا دیلینه چئویرسین. و بونا گۆرده ده بو مفتون و وورغون انسان گونلر هفته لر، آی لار حتا ایل لری بویو یورولما دان جالیشیب و بو روح لاری اوخشیان و اوره ک لرین درینلیگینه نفوذ ائدن کتابی دوغما آنا دیلینه ترجمه ائتمکله اؤز شیرین آرزولارینی حیاتا کئچیریب و منیم قدیم دوستوم گۆرکملی جاغداش حافظ شناسلاردان اولان آقای دوكتور پرویز اهور، ۲۷۰ غزل دن عبارت اولان بو کتابی مطالعه ائدیب بعضی مصراع لاری و بیت لری حافظین یازدیغی و یاراتدیغی غزل لری ایله مقایسه ائده ندن سؤنرا یازیر، اونون شعر مضمونوندا سؤیله نیل سن ترجمه سی حافظین غزلینه چوخ یاخین دیر. حقیقته آقای دوكتور رزاقی بو باره ده چوخ بؤیوک امک صرف ائدیبلر و یال نیز بیر عاشق و ورغو۔ ندان بئله بیر خارقه باش و نره بیلر، آلتی ایل دن آرتیق گئجه گوندوز یورولما دان، بئله بیر قیمتلی و سانباللی اثری یاراتماق و اؤز خرجی ایله مین بیر زحمت و ناراحتلیغا معروض قالاراق، اونو چاپ ائدیب یا یماق هر بیر تقدیره لایق دیر. منجه، بو اثرین بی زیم دوغما آنا دیلیمیزده چاپ اولوب گون اوزو گۆرمه سی، بی زیم بو گۆنکی ادبیات ساحه میزده بیر حادسه ساییلابلر. بو یولدا صرف اولونان مادی و معنوی امک یال نیز درین بیر عشقین نتیجه سی حساب اولونا بیلر. بو مسئله هامییا خصوصیه ادبیات اهلینه بللی دیرکی هر بیر

شعری هر ديلدن باشقا بير دييله چئویرمک نه قدهر چتین، نه قدهر آغیر و نه قدهر دقت ایسته بیر. خصوصيله دیوانی ایها ملار، ابها ملار، اصطلاحلار، شاعیرانه تشبیهلر ایله دولغون اولان حافظ کیمی بیر شاعیر اولار. حافظین دوینغو و خیالینین گئنیشلیگینی و اوندان اولان معنوی-یتی و اونون غزللرینده موجود اولان دؤیوملو سرلری آجیب گؤستریمک و بیر باشقا دیلده اونو جانلاندیرماق حقیقته نظه مومکون سیز گلیر. بو بؤیوک و اؤلمز شاعیرین یاراتدیغی شعرلرینده گؤزه چارپان اینجه لیک، روح یوکسلیگی، سربست لیک، وحددن آرتیق گؤزه للیک و بدیعی لیک و بوندان باشقا اوندان اولان شفافیت و صداقتی نشان و ثرمک، بؤیوک مهارت و اوستادلیق طلب ائدیر. بیزیم زنگین کلاسیک ادبیاتیمیزدان و گؤرکملی آدلی-سانلی شاعرلریمیز سیدعما دالد-بین نسیمی، ملا محمد فضولی، صائب تبریزی، صابر شیروانی و معجز شبستری اثرلرینی دریندن منیمسه یین و شفاهی ادبیاتیمیزین توکنمز منبعی اولان اتالار سؤزلریندن مهارتله استفاده ائدن آقای دوکتور رزاقی، دئمک اولار، بو اؤلمز شاعیرین اثرینده اولان اینجه لیک، گؤزه للیک و بدیعی لیک لری بیزیم دوغما آنا دیلیمیزده قاربایق بیر شکیلده گؤستریمیشدیر؛ مثال اوجون :

در اندرون من خسته دل ندانم کیست
که من خموشم و او درفغان و در غوغاست

بو ساریسلان اوره گیمده کیم ائیله ییب ماوا
هارای چکیر، باغیریر، باغلی دیر دوداق امما

یا خود :

فکر بلبل همه آنست که گل شد یارش
گل در اندیشه که چون عشوه کند درکارش

"بولبولون وار فکری - ذکری نوگول ایلن یار اولار
گول دوشونمکده نئجه عشقینده عشوه کار اولار"
حقیقته بعضی مصراعلار و بیتلر او قدهر گؤزه ل دیر کی، آدامچی حیران قویور. من، اوج آیدان آرتیق دیرکی، بوکتابی او اوز بو اوز ائدیره م، مصراعلاری بیتلری بیری - بیری ایله توتوشدورورام، گرهک اقرار ائده م ترجمه لر جوخ گؤزه ل، سحرانگیز، مفتون ائدیجی دیر و

بعضاً" ترجمەلر عینی اولماسادا، آنجاق گۆزەل بیر طرزده و یوکسک بیر گۆزەللیکله محتوانی یئتیریر:

سخن عشق نه آنست که آید به زبان
ساقیا، می ده و کوتاه کن این گفت و شنفت

"سئوینجی محکم اولان عشقینی دیله گلمز

شراب تونگونو، ساقی گتیر، بو قالی قوتار"

کتابدا بیر پارا کیچیک نقصانلار گۆزه جار پیر، خۇرماتلی شاعیر و مترجمین تواضعکارلیقلا یازدیغینا گۆره، آشاغیدا یازیلان مصلحتلره نظرینی جلب ائدییره م:

۱- کتاب یک، نسق یازیلما ییبیدیر، بیر جوخ یئرلرده، تبریزلهجه سی ایشله نیب، مثال اوچون گولمک، مقابلینده گولماق، گورماق- گورمک کوسماق- کوسمک (محلی لهجه دن استفاده اولونوب) اونون مقابل- ینده عثمانلی تورکجه سیندن ده فایدا لانیبیدیر. مثال اوچون: توپراق تورپاق، یاپراق- یارپاق عوضینه ایشله نیلیبیدیر. منجه، بئله بییر اولمز و جها نشمول اثر گره ک ادبی آنا دیلیمیزده یازیلین .

۲- بعضی سۆزلر و لغتلرین معناسی دوزگون و ثریلمه ییبیدیر. مثال اوچون، نیسگیل آنا دیلیمیزده تفقد معناسی و ثرمیر اونون اصل معناسی آغیر درد، کدر، عصه دیر. دیلیمیزده دینجه لمک وار، آنجاق دینجه رمک یوخدور، دینجل سوزو ایشله نیب، دینجر، سۆزو ایشله نمیر. ها قلاماق، دالینجا قاجیب یا خالاماق، باشین اوستونو آلماق معناسی- ندا ایشله نیب. کئچید واریمیزدی، یول معنا سیندا، کئچیر یوخدور.

۳- کتابین یازیلیشیندا املا قانولاری نظره آلینماییب بیر جوخ زامان دیر وارلیق مجموعه سینین امکداشلارینی امک و تشبث لیری سایه سینده، دیلیمیزین املا سیندا اولان بیر پارا جتین لیکلر آرادان قالدیریلیبیدیر، بو طرزده یازماق داها دوزگون دور.

بو کیچیک نقصانلار باخما یاراق، آقای دوقتور رزاقی دوغرودان دو غروپا بو قیمتلی کتابی ترجمه، تالیف و چاپ ائدیبا اولکهمیزده یایماقدا نهنگ بیر آددیم گۆتوروبلر و دوغما آنا دیل و ادبیاتیمیزا بؤیوک و اونودولماز خدمت ائدیبلر. من بو خۇرماتلی و قدرتلی شاعیر مترجمه، اللرین، قوللارین آغریماسین دئییره م و امینم بیزی- م خلقیمیز بو دگرلی و اوخومالی کتابی جوخ منتدارلیقلا قارشیلیا جاق

شا غيرلر يميز، يا زيچي لار يميز، بوتون ضيا ليلار يميز اوندان فايدالانا -
جاقلار. آرزوم بودور بو اولمز اشرين ايکينجي جيلدي ده تئزليکله
گون اوزو گورسون و خلقيمیزی سئوينديرسين .

- کتابين آدی : يا پراق (ادبيات و فرهنگ ترکمن صحرا)

يازان : يوسف قوجق- محمود عطاگزلي

بيرينجي چاپ : ۱۳۷۱

تيراژ : ۱۱۰۰۰

نشر ائدن : برگ نشرياتی

ليتوگرافي : اسلامي تبليغاتی اورگانين هنري حوزه سي

چاپ و صحاف : علمي

قيمتی : ۵۶ تومن

- کتابين آدی : کجاوه (مجموعه چند داستان از ترکمن صحرا)

يازان : يوسف قوجق

بيرينجي چاپ : ۱۳۷۱

تيراژ : ۱۱۰۰۰

نشر ائدن : برگ نشرياتی

ليتوگرافي : اسلامي تبليغات اورگانين هنري حوزه سي

چاپ و صحاف : علمي

قيمتی : ۳۰ تومن

بیز تورکمن قارداشلار يميزين تشبثوايله نشر اولونان بو ايکي کتابين
اوخوما سيني عزيز اوخوجولار يميزا توصيه ائديب ، کتابلارين يا زيچيلا -
رينا باشاريلار ديله بيريك .

■ حاضرلایان : محمد رضا هیئت

شنبه گونو، آذر آیینین اؤن اؤچونده تهرانین شاهد دانشگاهینین دیل و ادبیات تیمیزا اؤره کدن باغلی اؤلان تورک طلبه لرینین تشبثو ایله و حضرت فاطمه زهرا "ع" ین دؤغوم گونو و آنا و قادین گونلری مناسبتیله چوخ طنطنه لی، صمیمی و گؤزه ل بیر مراسیم و شعر گنجه سی کئچیریلدی. بۇ مراسیمده شاعیرلریمیزدن علاوه، اؤرمیه اهالیسینین مجلسیده کی نماینده سی آقای بیت الله جعفری، ارمینلرین وحشیا نسه بیوروشلری نتیجه سینده یارالانان بیر نئجه نفر آذربایجانلی عسگرو باشقا شهرلردن گلن بیر نئجه نفر قوناق دا اشتراک ائتمیشدیلر.

بۇ مراسم ناھاردان سؤنرا ساعات اؤجدد قرآن کریمین تلاوتیله باشلادی، قرآنی فرهاد آقا شیویاری اؤخودو. سؤنرا شاهد دانشگاهینین مدنی ایشلر معاونی آقای دکتری کتائی میکروفون دالیسینا کئچیب قوناقلاری حضرت فاطمه (ع) ین دؤغوم گونو مناسبتی ایله تبریک ائتدی. سؤنرا آقای بابک دانشور اؤزو و بۇ دانشگاهین آذری طلبه لری طرفیندن حضرت فاطمه (ع) ین ولادتی همده آنا گونونو تبریک دئییب قوناقلارین زحمت چکیب بۇ ادبی مجلسده اشتراک ائتدیکلریندن تشکور ائله دی. سؤنرا اؤرمیه اهالیسینین نماینده سی آقای بیت الله جعفری خانیم فاطمه (ع) ا حصر ائتدیگی همده " ائل هامی قوربان وطنه " آدلی ایکی شعر اؤخودو. ساز و سؤز اؤستادلاریندان اؤلان جاوان عاشیق عمران حیدری سؤنرا اؤز هنری ایله اؤرادا کیلاری داها دا شوقسا گتیردی. سؤنرا خانیم محمدزاده آنا وصفینده " اصیل محبت " آدلی بیر قیسا مقاله اؤخودو. بۇ خانیمدان سؤنرا یاغشی شاعیریمیز آقای اؤرمولو آتا حقینده بیر اؤزون شعر اؤخودو و سؤنرا کیچیک باجی- میز خانیم حمیده خو " ایکی بالاجا باجی " آدلی کتابی اؤخویب- تاما شاجیلار طرفیندن آلفیشلاندی. سؤنرا آقای داود قوجی بیر نئحه شعر اؤخودو. زنجانلی شاعیرلریمیز آقای حیدری و آقای فرزاد عباسی آنا دیلیمیزده شعرلرینی اؤخودولار. " گونه باخان " شعرینی ده آقای احمد محمدی اؤخودو و سؤنرا خانیم رسولی ده " آنا " آدلی شعرینی

قراشتا ائله دی. سونرا صنعتکار عاشیقلاریمیز عاشیق ستار و عاشیق بهبود، خسته قاسمین اوستا دنا مه سیندن بیر پارچا سینی اوخویوب شاه اسماعیله ایله عرب زنگینین دئییشمه سینی چوخ گۆزه ل بیر طرزده اجرا ائتدیلر.

پذیرالیقدا ن سونرا آقای محمدحسن حیدری "آنا" مقاله سینی و داها سونرا تورکیه لی بیر قوناق نجیب فاضل دن استانبول تورکجه سینده شعرینی اوخودولار. شاهد دانشگا هینین طلبه لریندن اولان آقای جباری مرحوم اوستاد شهریار-ین "دریا ائله دیم" همده اؤز شعرلریندن بیرینی اوخودو. "سلام آذربایجانا" شعری آقای قاسم علیپور، "مسافر" شعری آقای بختیار نصرت، "پیرتلاشیق خاطیره لر" شعری آقای ودود دوستی (ایلقار)، "آذربایجان یا شاسین" شعری آقای حسن فرضی پور، "ای وطن" شعری آقای جمال محمدی "بیر آنام وار ایدی" شعری ده آقای حبیب هاشمی اوخودولار. سونرا آقای رشیدفر بیر تورکجه شعر و آقای جهانگیر کریمی "تورپاق ماهنیلاری" آدلی شعرلرینی اوخودولار.

بو مراسم ائنا سیندا عزیز صنعتکارلاریمیز عاشیق عمران، عاشیق بهبود و عاشیق ستار ائل ماهنیلاری ایله مجلسی داها دا فرحلندیریر-دیلر. مراسم سونوندا آقای دانشور و آقای حاج الفخانی (مراسمی تشکیل وئره نلر) و آقای دوكتور یکتائی شاعیرلریمیزین بعضی سینه، چوخ یئرلی اولاراق آذربایجان یارالیلارینا همده عاشیق عمیران حیدری - یه جایزه وئردیلر. بو مراسم آپاریجیسی آقای بحرالعلومی ایدی. همده بو مراسم ضمنینده آذربایجان دیلی و ادبیاتی ایله علاقه دار بیر چوخ کتاب ساتیشا قویولموشدو کی، قوناقلارین طرفیندن علاقه ایله قارشیلانندی. بو کتاب سرگیسینین مسئولو آقای سلیمان محمدلو ایدی.

ایکینجی خبر:

یکشنبه گونو آذر آیینین اون دوردونده ده "کوثر میلادی نین بایر-امی" عنوانیندا تهران دانشگا هینین مدیریت دا نشکده سینده بیر مراسم کئچیریلدی. دورد ساعات داوام ائدن بومراسیم نهاردان

سُونرا ساعات اؤچده قرآن کریمین تلاوتی ایله باشلاندى و سونــــرا مدیریت دانشکده سینیین رئیسی قوناقلارا خوش گلدینیز دئییب حضرت فاطمه (ع)ین دوغوم گونو مناسبتی ایله اؤنلاری تبریک ائتدی. سونرا خانیم رسولی حضرت فاطمه (ع) حقینده بیر مقاله و "آنا" آدلی بیر شعر اؤخودو. آذربایجانین نقده شهرینین مجلسده کی نماینده سی آقای پورزمان اؤرادا کیلاری تبریک ائدیپ فارسجا و تورکجه ایکی شعــــر اؤخودولار. سونرا آقای حیدری "آنا" عنوانلی تورکجه شعرینی اوخوــــدو.

آذربایجان موسیقیجیلری همیشه و هر بیئرده اولدوغو کیمی بیــــو مراسیمة ده محله بیئنی بیر روح باغیشلایب اؤنلارین آلقیشلارینی قازاندیلار.

اؤنون آردینجا ماکو شهرینین نماینده سی آقای عباسپور قادینلارین جا معده کی نقشی خصوصیه مشروطیت دؤورونده قادینلارین اوینا دیقلاری رولو حقینده دانیدی. سونرا آقای ناصر فیض بیرنئجه بایاتسی و حضرت علی (ع) حقینده فارسجا بیر غزل اؤخودو. سونرا آقالار شهرام شکیب و موسوی فارس دیلینده شعرلرینی اؤخودولار. مراسمین بو حصه سینده دانشگاهین مدنی ایشلر معونتی طرفیندن آذری طلبه لــــردن کئچمیش بیغنجا قدا بیر بارا یارماز آتما حالردان رسمی اولاراق عذر ایسته نیلدی.

مراسمین سونوندا آقای حجت الاسلام نقیپور حضرت فاطمه زهرا (ع) بین دوغوم گونو مناسبتی ایله قوناقلاری تبریک ائدیپ همین موضــــوع حقینده چیخیش ائتدی و نهایت آذربایجان موسیقیسی بیر داها اجرا اولوندو.

ترکی حافظ

حافظین غزلی آذری تورکجه سیله منظوم ترجمه سی
چئوپیره ن: اکبر مدرس شیوا (عبدالرحیم خلخالی
تسخه سیندن)

بو کتاب حافظ غزلی نین آنا دیلیمیزده ایکینجی
منظوم ترجمه سی دیر. کتاب آقای مدرس شیوا طرفیندن
منظوم اولراق آذربایجان تورکجه سینده چئوپیرنلیمیش
و انتشارات نوبل (تبریز) طرفیندن چاپ اولونمو-
شور. کتابین قیمتی ۶۰۰ تومن و نوبل انتشاراتی
نین تلغنی ۵۱۴۶۲ دیر. بو کتابین اوخونما سینسی
عزیز اوخوجولاریمیزا توصیه ائدیریک .

وارلیق

● باش ساغلیغی

عموم مسلمان قارداشلاریمیزا بؤیوک عالم، مرجع تقلید و
روحانی حضرت آیت الله عظمی گلپایگانی نین ابدیتسه
قوووشماغینی باش ساغلیغی وئریر. و اولو تانیری دان
اونا رحمت و حؤرمتملی عا ئله سینده صبر و اوزون عؤمور
دیله پیریک . وارلیق .

بهار آذربایجان غزتی نین مدیری
حورمتلی قلمداشیمیز محمود صالحی
تانی نین رحمتینه قووشدو

رحمتلی قلمداشیمیز، همشهریمیز وقارداشیمیز محمود
صالحی ۴۰ ایلدن جوخ ایران - آذربایجان و خصوصیله
آنا یوردو اردبیل او حون جانلدا باشلا جالیشیب و قلمینی
بو یولدا ایشلتمیشدیر. اونون واختسیز اؤلومو ایله
آذربایجان بؤیوک بیر اولادینی و قلمداشلاریمیز صمیمی
و مبارز بیر یازیچینی الدن و ئرمیشلر. تأسف کی
اونون یغری ایلر بوش قالاجاق و شاید ده " بهار
آذربایجان " غزتی لیلی اولمایان بیر مدت حیخما یا جا -
قدیر اولو تانری دان اونا رحمت و عائله سینه اوزون
عؤمور دؤزوم دسله بیریک، نور ایچینده یاتسین. وارلیق

● قاراباغ ارمنیلری "جیرکین گولوستان" ماقولهسی نین

ایل دؤنومونو بایرام توتدولار

آستارا - اسلام جمهوریتی مخابراتلیگی: آذربایجان نین روسیه ده کی سفیری
قاراباغ ارمنیلرینین گولوستان ماقولهسی نین ۱۱۸ - جی ایل دؤنومو
مناسبتی ایله مسکوانین بیر تئاتر سالونوندا شلیک مراسیمی
قوردوقلاری اوچون روسیه دؤلتینه اعتراض ائتمیشدیر.

آزادلیق رادیوسونون بیلدیردیگینه گؤره، بو یوبیلئی نئجه گون
اؤنجه مسکوا شهرینین تئاتر سالونلارینین بیرینده برپا اولوب و
اونونلادا مسکوا دایا شایان قاراباغ ارمنیلری جیرکین گولوستان
ماقولهسی نتیجه سینده خانلیق قاراباغین جار روسیه سینه الحاقینین
اؤز هویت لرینین تانیما سینی باشلانغیجی کیمی بیلدیرمیشلر.

گولوستان ماقولهسی فتحعلی شاهین زامانیندا ایرانین روسیه سینه
یئنیلمه سیندن سونرا انگلستانین آراجیلیغی ایله باغلانیب و اونون
اساسیندا قافقاز منطقه سینی بؤیوک بیر حیصه سی ایران دان آیریلیب
و جار روسیه سینه الحاق اولموشدور.

تاریخ و فرهنگ معاصر فصلنامه‌سی

ویژه‌نامه
آیت‌الله کاشانی

تاریخ و فرهنگ معاصر فصلنامه‌سی ۷-۶ - جی
سایسینی رحمتلیک آیت‌الله کاشانی - یسه
حصرا ائتمیشدیر .

آیت‌الله کاشانی ۲۰- جی عصر تاریخیمیزده
ان مؤثر مبارز روحانی‌لردن بیری دیر. آیت
الله کاشانی منیم آتامین ان یاخین دوستو
همدرسی، مبارزه یولداشی اولدوغو اوجون
من اونو اوشاقلیقیدان تانییرام و بوتون
عؤمور اونو عمیم کیمی گؤروب سئومیشم. او
بیرینجی دونیا محاربه‌سی ایلرینده عراقدا

انگلیزلرله ساواشمیش و اسلام اوجون مبارزه آپارمیشدیر. ۱۳۲۰دن سو
نرا انگلیس- روس و آمریکا قوه‌لری ایرانی اشغال ائندن سونرا
آتام و بیر جوخ ملی آداملارلا برابر گیزلی تشکیلات قورموشلار و ایکی
ایل مبارزه‌دن سونرا توتولوب حربین سونونا جان زنداندا قالمیشلار.
آیت‌الله کاشانی حربدن سونرا نفت صنعتینین ملی اولماغی یولوندا
آپاریلان مبارزه‌نین باشیندا دورموش و دوکتور مصدق له بیرلیکده
نفتین ملی‌شمه‌سینده ان بؤیوک رولو اوینا میشدیر.

جوخ تأسف‌کی ایران و اسلامین دوشمانلاری اونلارین آراسیندا
آیریلیق - اختلاف و دوشمانلیق سالیب و نهضتین مغلوبیتینه سبب
اولموشلار.

آیت‌الله کاشانی هم‌شاه زامانیندا و هم ده دوکتور مصدقین سون
زامانلاریندا جوخ ظولمه معروض قالمیشدیر. بیزا ونون حقینده بیر
مقاله‌دگیل بیر رساله‌یا زماق نیتینده ایدیک، اما حجت‌الاسلام آقلای
سیدها دی خسرو شاهی بوایشی بیزدن جوخ جوخ یاخشی گؤروب و بیزی بو
واجیب کفائی دن معاف ائتمیشدیر.

بونا گؤره ده آقای خسرو شاهی- یه تشکر و مینتداریغیمیزی بیلد-
یریب تانری دان اونا بئله خیرلی و واجب و مهم ایشلرده موفقیت
دیله‌بیریک. و اوخوجولاریمیزا تاریخ و فرهنگ معاصر فصلنامه‌سی
اوخومالارینی توصیه ائدیریک.

○ اسدالله خان ابوالفتح زاده

با این که از پخش مجدد سریال بحث انگیز " هزار دستان " از شبکه اول سیما ی جمهوری اسلامی ایران مدت زمانی سپری گردیده ،گفت و گو در باره کم و کیف آن ،همچنان در مطبوعات ادامه دارد . بسیاری از نویسندگان مقالات انتقادی ،مدعی گردیده اند که در این اثر هنری - تاریخی ،نه تنها رعایت اصالت وقایع نگردیده ،بلکه این فیلم چند قسمتی ،فاقد ارزش های سینمایی است و ضعف های خود را در پس صحنه آرائی ،دکور ،گریم و سیاهی لشکر پوشانده است .

در این سریال ،به یکی از پدیده های شگرف دوران قاجار ،یعنی کمیتیه مجازات ،پرداخت گردیده و با استفاده از هنرپیشه های درجه اول ،نقش فعالان این تشکیلات سّری ،به تصویر کشیده شده است ولی ...نگارنده این سطور ،بی آن که بخواهد این بحث انتقادی را ادامه دهد ،در نظر دارد شخصیت واقعی ابوالفتح ،یکی از نقش آفرینان این برنامه تلویزیونی را که در چهره یک آذربایجانی ظاهر شده ،با استفاده از منابع و مآخذ معتبر تاریخی معرفی نماید .

ابوالفتح که علی نصیریان ،نقش او را بازی می کرد ،همان اسدالله خان ابوالفتح زاده می باشد ،که بر خلاف این سریال ،نه تنها شغل صحافی نداشته ،بلکه قبل از مشروطیت ،در قزاقخانه ،با درجه سرتیپی ،انجام وظیفه می کرد و به علت مورد احترام بودن در بین همکارانش ، دارای موقعیت کم نظیری بود ،لکن به محض استشام رایج آزادی ،از آن همه موقعیت و مقام و منصب ،دست کشیده و همراه با دو برادرش حاجی خان و نصرالله خان ،به مجاهدان مشروطیت می پیوندد ،و استعفا ی او و دوستش منشی زاده از قزاقخانه ،در پیشبرد نهضت و صدور فرمان مشروطیت مثر شمر واقع می گردد .بنابه نوشته دکتر ملک زاده " هنگامی که آزادی - خواهان ،در سفارتخانه انگلستان در تهران بست نشسته و خواست های خود را تنظیم و تقدیم شاه کرده بودند ،یکی از سردارانی که چندین فوج ،در اختیار داشت و نظم شهر تهران به عهده او بود ،محرمانه به

مظفرالدین شاه اطلاع می‌دهد که چند روزی است سازش میان بعضی از صاحب‌منصبان با رؤسای ملیون پیدا شده و نیز در میان سربازها، زمزمه‌های خطرناک پدیدار گشته و اگر زود به وضعیت خاتمه داده نشود، ممکن است عده‌ای از نظامیان، به مخالفین ملحق شوند و نیز چند نفر از صاحب‌منصبان آزادیخواه، از آن جمله ابوالفتح‌زاده و منشی‌زاده که از صاحب‌منصبان ارشد قزاقخانه بودند، از شغل خود استعفا داده و در جرگه مشروطه‌خواهان وارد شده‌اند.

مظفرالدین شاه مضطرب شد و تسلیم تقاضاهای مشروطه‌خواهان گردید و عین‌الدوله را هم با همه علاقه‌مندی که به او نشان می‌داد، معزول کرد و شرایط پنجگانه را پذیرفت و فرمان مشروطیت را که به قلم قوام‌السلطنه نوشته شد، امضاء و منتشر نمود.^(۱)

اسدالله‌خان که مردی با ایمان و دارای شجاعت قابل تحسینی بود، از این پس، در مراحل مختلف انقلاب، جان برکف، در راه تحکیم آزادی و حکومت قانون تلاش می‌کند و در تمام رویدادهای مشروطه‌طلبی، به‌ویژه در حوادث پرخطر، در خط مقدم قرار دارد.

قبل از پرداختن به شرح مبارزات صاحب‌ترجمه، لازم است که از احوال شخصی و اطلاعاتی داشته‌باشیم. مهدی بامداد در اثر ارجدار خود "شرح حال رجال ایران" وی را چنین معرفی می‌کند:

"اسدالله‌خان ابوالفتح‌زاده فرزند ابوالفتح‌خان میرپنج که اصلاً از مهاجرین و از طایفه شریرلوی قفقاز بوده که پس از جنگ روس و ایران (۱۲۴۱-۱۲۴۳ ه.ق) وبسته شدن معاهده تنگین ترکمانچای و مجزا شدن قسمت زیادی از ایران و ضمیمه شدن آنها به روسیه، بنا بر تعصب مذهبی و (پا) وطنخواهی مانند عده زیادی دیگر از قفقاز به ایران مراجعت کردند."

مورخ‌الدوله سپهر نیز معتقد است که او "اصلاً" سلماسی بوده است.^(۳) ابوالفتح‌زاده پس از پیوستن به صف آزادیخواهان، همراه با دوست دیرین خود، میرزا ابراهیم منشی‌زاده، به عضویت "انجمن غیرت" که به

۱- دکتر مهدی ملک‌زاده- تاریخ انقلاب مشروطیت ایران - ص ۳۷۶

۲- مهدی بامداد- شرح حال رجال ایران - (ج ۱) - ص ۱۱۲

۳- مورخ‌الدوله سپهر - ایران در جنگ بزرگ - ص ۴۱۶.

ریاست روحانی عالیقدر، سرسلسله شهدای راه آزادی، حاج میرزا ابراهیم آقا صبا، نماینده مردم تبریز در اولین دوره مجلس شورای ملی، در تهران تاسیس شده بود، در می‌آید (۱). و چون مردی رشید، تحصیل کرده و از جان گذشته بود و در سپاهگیری تجربیات ارزنده‌ای داشت، در کمیسیون دفاع ملی به فعالیت می‌پرداخت (۲)، و به آموختن و مشق دادن سربازان ملی همت می‌گمارد، و به هنگام به‌توپ بسته شدن مجلس، در حالی که سایر اعضای این کمیسیون، از جمله سیدحسن تقی‌زاده و سردار معظم خراسانی (تیمورتاش) هریک به گوشه‌ای خزیده بودند، وی با رشادت هرچه‌ما متر از خانه ملت دفاع می‌کند، ولی به علت بی‌کفایتی کارگردانان مجلس و سایر علل که شرح آن‌ها در این‌طور نمی‌گنجد، مدافعان مجلس کشته اکثرآ آذربایجانی بودند، با وجود آن همه جانبازی ره‌به‌جائی نمی‌برند و مجلس به دست قزاق‌های لیاخوف سقوط می‌کند. کسروی عقیده‌دارد: "آزادیخواهان از بی‌سامانی و بی‌سری زبون گردیدند و گرنه آنان دلیریهای نیکی از خود نمودند. کسانی که در این جنگ پادرمیان داشته‌اند و ماناهاشان می‌دانیم در پائین می‌نویسیم.

ابوالفتح‌زاده (اسدالله‌خان) با دوبرادر خود، این مرد از مهاجران و خود در قزاقخانه سرتیپ می‌بوده، ولی از دو سال پیش، با لیاخوف راه نرفته، با دو برادرش از قزاقخانه بیرون آمده بودند و امروز در میان جنگندگان با لایحانه‌های مجلس می‌بودند (۳).

پس از سقوط مجلس، اسدالله‌خان با برادران خود، زندگی مخفی را در پیش می‌گیرند و پس از جندی، با لباس درویشی، با چند نفر دیگر از آزادیخواهان، دور از چشم عاملان استبداد، از تهران فرار کرده و خودشان را به رشت می‌رسانند و در آنجا، در نهضت گیلان که برعلیه محمد علی‌شاه ایجاد شده بود شرکت می‌کنند (۴).

پس از قتل آقا با لایحان سردار افخم والی گیلان به دست مشروطه‌خواهان، این خطه به دست آزادیخواهان آزاد می‌گردد و پس از اعاده نظم و آرامش

۱- اسماعیل رائین - انجمن‌های سری در انقلاب مشروطیت ایران ص ۱۶۲

۲- دکتر سلام‌الله‌جاید - فداکاران فراموش‌شده - ص ۸۰

۳- کسروی - تاریخ مشروطه ایران - ص ۶۳۸

۴- دکتر سلام‌الله‌جاید - پیشین - ص ۸۱

در رشت، مجاهدین به دستور سپهدار به جانب قزوین به حرکت درمی‌آیند که ابوالفتحزاده به عنوان یکی از فرماندهان مجاهدین، پس از ورود به قزوین، به عضویت کمیسیونی درمی‌آید که اداره شهر را به دست می‌گیرد (۱).

پس از آن که مجاهدین تصمیم می‌گیرند از قزوین به سوی تهران حرکت کرده و پایتخت را از لوث وجود استبداد پاک کنند، اسدالله‌خان^(۲) در رأس ۱۵۰ نفر مجاهد^(۳) در پیشاپیش این نیروها آماده جانبازی می‌گردد. ابراهیم فخرائی می‌نویسد: "دومین برخورد مجاهدین با قوای دولت در کرج روی داد. در این جنگ، پیروم با عده‌ای از مجاهدین گیلانی از راه کوه، و اسدالله‌خان سرتیپ از طرف نصیرآباد... به جانب شهر به حرکت درآمدند..."^(۳)

فخرائی در زمینه تصرف پایتخت و نقش صاحب ترجمه اضافه می‌کند: "روز ۲۴ جمادی الثانی ۱۳۲۷ ه. ق دستجات مجاهدین در معیشت فرماندهان نشان، از سه نقطه شهر، وارد پایتخت شدند و بلافاصله متوجه مجلس و مسجد سپهسالار شده، موانع رایکایک از سرراشان برداشتند. لیاخوف هنوز در قزاقخانه و میدان مشق و توپخانه وارک مقاومت می‌کرد.

مجاهدین تقسیم شده، هریک به اشغال ناحیه‌ای مأموریت یافتند. پیروم مأمور قزاقخانه و بختیاریها مأمور توپخانه شدند. ابوالفتحزاده مأمور میدان مشق، و سران دیگر مجاهدین مأمور مراکز دیگر مقاومت^(۴) به اعتقاد دکتر ملکزاده: "اسدالله‌خان ابوالفتحزاده... چون قزاقخانه و تمام گوشه و زوایای آن را به خوبی می‌شناخت و چند نفر از صاحب منصبان قزاقخانه هم که به مشروطه‌خواهان پیوسته بودند با او همکاری می‌کردند مأموریت مهم و خطرناکی برعهده گرفت.

ابوالفتحزاده متقبل شد که با عده‌ای که در تحت فرمانش بودند و جمعی از مشروطه‌خواهان شهری جبهه جنوبی میدان مشق و قزاقخانه را تصرف نماید و راه ارتباط قشون دولتی را با مرکز شهر مسدود کند. اشکال این مأموریت از این جهت بود که او و همراهانش می‌خواستند

۱-۳-۴: ابراهیم فخرائی- گیلان در جنبش مشروطیت - ص ۱۷۳-۱۶۵ -
۱۵۲-۱۴۶ . ۲- دکتر ملکزاده - پیشین - ص ۱۱۶۲ .

ناحیه‌ای راکه از جلو و عقب در دست دشمن بود به دست بیاورند و در میان دو آتش خود را مستقر نمایند، زیرا قسمت جنوبی میدان مشق که عبارت از ابنیه و عمارات جنوبی خیابان سپه بود، از طرف شمال مورد تهدید قشون دولتی متمرکز در میدان مشق قرار گرفته بود و از عقب سر با از طرف جنوب با محله سنگلج که در دست حامیان حاج شیخ فضل الله بود و صنیع حضرت قوای چریک مسلح و نیرومندی در آنجا تشکیل داده بود مورد حمله قرار می‌گرفت.

ابوالفتحزاده و همراهانش، برای این که خود را به جبهه جنوبی میدان مشق برسانند مجبور شدند ادارات و مراکزی که در تصرف قشون دولتی بود دور بزنند و از جلوی مجلس، خیابان شاه آباد، خیابان نادری، خیابان شاپور وارد میدان حسن آباد بشوند و چون خیابان سپه در تصرف قشون دولتی بود و عبور از آن غیر ممکن به نظر می‌رسید به ناچار وارد چندین خانه که یکی از آن‌ها متعلق به میرزا حسن ادیب بود شدند و از راه پشت بام‌ها و سوراخ کردن خانه‌هایی که در طرف جنوب خیابان سپه بود در ظرف چند ساعت تلاش جبهه جنوبی میدان را اشغال نمودند و بر خلاف انتظار فرماندهان قشون دولتی غفلتاً سر و کله چندین صد نفر مجاهد سرتاپا مسلح در روی پشت بام‌ها و پنجره و ایوان‌ها نمایان شد و به طور دسته‌جمعی میدان مشق و عمارت بزرگ قزاقخانه که در شمال میدان بود زیر آتش گرفتند و عده‌ای راکه در فضای میدان بودند از پای درآوردند.

از حسن اتفاق خانه حاجی خان برادر ابوالفتحزاده که دارای چندین بالاخانه مشرف به میدان بود، در همان نقطه بود و خود حاجی خان و برادر دیگرش نصرالله خان توانستند مجاهدین را به نقاطی که از نظر سوق الجیشی اهمیت داشت رهبری کنند و خوراک و روپوش برای آنها تهیه نمایند... (۱)."

پس از فتح تهران و خلع محمدعلی شاه از سلطنت، موضوع بازگشت ظل السلطان به کشور پیش می‌آید، وی که مدتی بود در اروپا زندگی می‌کرد، شاید به این امید که از فرصت پیش آمده برای نیل به آرزوی دیرینه‌اش، یعنی رسیدن به سلطنت استفاده کند، عازم ایران می‌گردد.

۱- دکتر ملک زاده - پیشین - ص ۱۲۰۳.

لکن در بندرانزلی به دست مجاهدین توقیف و به باغ مدیریه رشت انتقال می‌یابد.

اسدالله خان ابوالفتحزاده، از سوی کمیون عالی که پس از برکناری محمدعلی شاه از سلطنت، برای اداره کشور تشکیل شده بود، ماموریت می‌یابد که به رشت رفته و ظل السلطان را تحت الحفظ به تهران بیاورد.

تلگرافاتی که مابین او و سران کشور در تهران رد و بدل شده، حاکی است که ابوالفتحزاده نتوانسته است ماموریتی را که به او محول شده بود انجام دهد و از همان ابتدا با مخالفت و دخالت افرادی مواجه شد که ظل السلطان را در تصرف و اختیار خود گرفته بودند. لذا ابوالفتحزاده در تلگرافی که در تاریخ دوم شعبان ۱۳۲۷ ه.ق به سیدحسین تقی‌زاده مخابره کرده، تقاضای بازگشت به تهران نموده است. متن تلگراف چنین است:

"به توسط منشی‌زاده، حضور مبارک حضرت مستطاب آقای تقی‌زاده و کمیون محترم فوق العاده دام اجلالهم، به مقام منیع وزارت داخله مدّظله.

تلگراف توقیف و اقامت بنده در گیلان زیارت شد. گویا بر کسانی که بنده را می‌شناسند پوشیده نباشد که قبل از مشروطه و بعد از مشروطه به چه گرفتاری‌ها دچار شده‌ام و تاکنون ابداً از وضع خانه و قرض و ترتیب معاش و زندگانی و تسویه امورات خود نه اقدامی نموده و نه اطلاعی دارم و به کلی رشته زندگی از دستم گسیخته شده و هنوز اهل بیت بنده در قلهک می‌باشند.

مستدعی است امر شود که مراجعت نموده امورات خود را منظم نمایم و اگر لایق خدمتی باشم و آن خدمت از دست بنده برآید در انجام آن حاضرم و هرگاه صلاح بدانند تقی‌خان که یکی از صاحب‌منصبان وطن پرست نظامی است و حالیه با بنده در این جا می‌باشد و جناب منشی‌زاده که به خوبی مشارالیه را می‌شناسند امر شود که در خدمت اینجا مشغول و مجاهدین و مأمورین اینجا را مشق و تعلیم داده مشغول خدمات راجعه شود. (۱)"

۱- ایرج افشار اوراق تازه‌باب مشروطیت و نقش تقی‌زاده ص ۱۷۳

ابوالفتحزاده پس از بازگشت به تهران "در حدود سال ۱۳۲۸ ه. ق سفر مختصری به اروپا می‌کند (۱)". و پس از مراجعت به میهن، به فعالیت‌های سیاسی و انقلابی خود ادامه می‌دهد. وی همراه با رفیقش منشی زاده، با حزب دموکرات همکاری می‌کنند و در سلک یاران حیدر عمو و غلو در می‌آیند و حتی در سال ۱۳۲۹ ه. ق، پس از آن حیدر عمو و غلو مجبور می‌شود که ایران را ترک کند و مخفیانه به اروپا برود. ابوالفتحزاده او را تا مشهد همراهی می‌کند (۲).

دکتر سلام‌الله جاوید عقیده دارد: "ابوالفتحزاده با عملیات دولت‌های وقت موافق نبود. او طرفدار مردم بوده و رفاهیت‌آنها را می‌خواست. او با آزادیخواهان مترقی در تماس بود. وقتی که موضوع مهاجرت در سال ۱۳۳۴ هجری قمری پیش آمد کرد، او با دوستان صمیمی خود جزء مهاجرین به قصد دفاع از وطن، از تهران خارج شدند تا کرمانشاه رفتند، در آن جا عملیات مرحوم مدرس و نظام السلطنه مافی اوراق منع نکرد. لذا با چند نفر از دوستان خود به تهران بازگشت و برای به دست آوردن آزادی مشغول فعالیت شد (۳)".

ابوالفتحزاده که آزادیخواهی مخلص و مبارزی حان برکف بود و حنان که دیدیم چگونه به خاطر مبارزه با استبداد و استقرار حکومت قانون، از آن همه امتیازات خود در قزاقخانه دست کشید و به آزادیخواهان پیوست و در راه آرمان خود، از هیچ تلاش و فداکاری فرو گذار نکرد، لکن پس از سقوط استبداد صغیر و اعاده مجدد مشروطیت، چون سردمداران کشور، با همان مستبدینی بودند که مزورانه به کسوت مشروطه‌خواهی درآمده بودند و با افرادی بودند که سردر آخوریگان داشتند، لذا انقلاب، از هدف اصلی خود منحرف گشته و در مسیری افتاد که خواست استعمارگران بود و کار به جایی رسید که پس از آن همه مبارزات و جانفشانی‌ها، و شوق الدوله رئیس‌الوزرای وقت، با گرفتن رشوه و با امضای قرارداد ننگین ۱۹۱۹، ایران را به انگلیسی‌ها فروخت و با این عمل خائنانه‌اش، آن همه آمال و آرزوهای ملت ایران را بر باد داد.

۱- مهدی با مداد- پیشین - ص ۱۱۲ . ۲- رحیم رضا زاده ملک- حیدر عمو و غلو- ص ۲۵۳ . ۳- دکتر سلام‌الله جاوید- پیشین - ص ۸۲

ابوالفتحزاده و دیگر میهن دوستان غیور که برای ایجاد یک حکومت واقعی مشروطه، بسط عدالت اجتماعی و استقرار نهادهای دموکراسی و مردمی، آن همه خون دل خورده بودند، پس از مشاهده آن وضع ناگوار و مایوس شدن از ترمیم خرابیها و اعاده دموکراسی واقعی، دورهم جمع شده و کمیته مجازات را تشکیل دادند.

"برای اینکه به حقایق اسرار کمیته مجازات بهتری برده باشیم، قسمتی از اعترافات منشی زاده (یکی از سران کمیته مجازات) را به شرح زیر نقل می‌کنیم:

بدبختانه در مملکت ما قانون وجود ندارد و در صورت وجود اجرا نمی‌شود، جزای خائن و خادم همیشه معکوس است، چنانچه این قضیه برای خود اینجانب رخ داده، یعنی در سال ۱۳۲۳ هجری که در قزاقخانه با درجه سرهنگی خدمت می‌کردم و ماهیانه دویست تومان دریافت می‌کردم، برای این که بتوانم به وطنم خدمت کنم از کار در قزاقخانه کناره‌گیری نموده به خدمت دولت وارد شدم و پس از مدتی رئیس نظمیه شیراز شدم و چون ظفرالدوله حاکم شیراز رفتاری غیر عادلانه داشت پس از جندی عازم تهران شدم، ولی بین راه مرا غارت کردند و هستی و نیستی به باد فنارفت.

هرچه شکایت کردم اثری نبخشید، پس از ۴ ماه بیکاری و تحمل هزینه و قرض‌گزاران به ریاست اداره تحدید تریاک منصوب شدم. در این مدت، چه رنج‌ها و مرارت‌ها کشیدم و در مقابل ناملاپمات ایستادگی کردم و بالاخره حاکم بیزد برای ۱۵۰ تومان رشوه‌ای که از من می‌خواست و من از پرداخت آن امتناع نمودم، تمام زحمات مرا برباد داد و مبالغه کلی به دولت زیان وارد ساخت ...

تا اینکه روزی ابوالفتح زاده که سابقاً با من دوستی داشت و تازه از زندان روس‌ها خلاصی یافته بود به ملاقات من آمد و من شرح بیکاری و صدماتی را که دیده‌بودم برای او تعریف کردم و او نیز از ناملاپمات و خطرات و بدبختی‌هایی که تحمل کرده بود شرح گشافی گفت و هنگامی که وضع دلخراش خود را برای من تعریف می‌کرد احساس کردم که ما هر دو در یک وضع مشابه قرار داریم.

از این رو ابوالفتح زاده کرارا به من توصیه و تکلیف می‌کرد که انحصار با جمعیتی تشکیل دهیم تا از این رفع ظلم کرده و دست‌کسانی

را که به وطن خیانت می‌کنند و یا از راه جاسوسی ارتزاق می‌نمایند و با اجانب همکاری می‌کنند کوتاه کنیم و به وضع کنونی که همراهی استوه آورده است خاتمه دهیم و از این راه برای مملکت و ابنای این آب و خاک خدمتی انجام دهیم...)

مورخ الدوله سپهر نیز درباره جگونگی تشکیل کمیته مجازات می‌نویسد:

" درگیر و دار سومین سال جنگ اول جهانی، در اوایل شهریور ۱۲۹۵ (ذی‌قعدة ۱۳۳۴ شمسی) منشی‌زاده با رفیق سفر و حضر وهم مسلک سیاسی خود ابوالفتح زاده درباره تشکیل کمیته سیاسی شور می‌کنند. ابوالفتح زاده با شور و شعفا از پیشنهادات وی استقبال می‌نماید. کمی بعد این دونفر، نظر خود را به محمدنظرخان مشکوة الممالک که در انقلاب مشروطیت، در کمیسیون جنگ محاهدین با ایشان همکاری می‌کرد، در میان می‌گذارند و او نیز به آن‌ها ملحق می‌شود.

کمیته مجازات، به دست این سه نفر تشکیل شد و اعضای آن محرمانه به عملیاتی از قبیل خرید اسلحه و تهیه لباس سیاه و بلند برای شب و غیره دست زدند. ابوالفتح زاده رئیس قوه عامله، مشکوة الممالک رئیس دفتر و منشی زاده رئیس کل کمیته گردید.

همین که مرامنامه تنظیم شد، مؤسین باکریم دواتگر، ضارب شیخ فضل الله نوری، تماس گرفتند. او نیز با چندتن از رفقای خود جهت اجرای منویات کمیته، خود را حاضر اعلام کرد (۲).

صادق مستشار الدوله که در کابینه‌های آن دوران، با سمت وزیر داخله انجام وظیفه می‌کرد و کمیته مجازات در زمان تصدی وی در وزارت داخله کشف گردید، در این زمینه می‌نویسد: " در اواخر کابینه اول و شوق الدوله، کمیته سری مجازات تشکیل شد. ابتدا به قتل اشخاص فاسد مزدور خارجه شروع کردند. طرح عمل این بود که غفلتاً شخصی را در معبر یا منزل یا محل کار او می‌کشتند و بلافاصله ورقه مفصلی با خط جلی اعلا و انشای شاعرانه به‌طور سری منتشر می‌شد. در آن ورقه شمای از اعمال سوء آن شخص که منجر به مجازات اعدام شده بود شرح

۱- جواد تبریزی - اسرار تاریخی کمیته مجازات - ص ۱۳

۲- مورخ الدوله سپهر - پیشین - ص ۴۱۶

داده و در آخر تهدید می‌شد که همه خائنین به وطن متدرجا^۱ گرفتار پنجه مجازات خواهند شد.

اولین قربانی کمیته، میرزا اسماعیل خان مدیر انبار غله، پسر میرزا ابوالحسن خان منشی سابق بانک شاهنشاهی می‌باشد.

بعد از دوسه قتل دیگر، رعب و واهمه کمیته مجازات، بسیاری را به وحشت فوق‌العاده انداخت. از جمله وثوق الدوله از ریاست وزراء استعفا داده، در منزل بیلاقی، با ترس بی‌اندازه به محارست خود پرداخت.

کابینه دیگر به ریاست علاء السلطنه تشکیل شد (۱)."

عملیات و اقدامات کمیته مجازات، در کتاب‌های تاریخی، به تفصیل نوشته شده و شرح آن‌ها در این سطور نمی‌گنجد. مهدی با مداد، خلاصه‌ای از آن و چگونگی کشف و دستگیری عاملان این کمیته را چنین نقل کرده است:

"از دستیاران آنان، کریم دواتگر، حسین الله و احسان الله خان، میرزا علی اکبر ارداکی نویسنده و حسین عمادالکتاب خوشنویس کمیته و حاج زمان خان کردستانی بهادر السلطنه بودند. چند نفر به وسیله تروریست‌های کمیته کشته شدند. عبدالحمیدخان ثقفی متین السلطنه (اول خرداد ۱۲۹۶) رضا منتخب الدوله و میرزا محسن برادر صدرالعلماء، بعد کریم دواتگر چون می‌خواست اسرار کمیته را فاش کند، رشیدالسلطان رفیقش به دستور کمیته او را کشت و در مدت کمی عده‌ای را به حق یا ناحق از بین بردند و بعد چون اشخاص بسیار ناباب سوذجو و مغرض را داخل در کمیته خود نمودند به زودی اسرار کمیته به وسیله حاج زمان خان بهادر السلطنه به کلی فاش گردید. بهادر السلطنه از منتخب الدوله خزانه‌دار درخواستی داشت و چون برآورده نشد به وسیله کمیته او را ترور کرد و بعد که کمیته ملتفت شد که آلت اغراض بهادر السلطنه قرار گرفته، درصدد برآمد که او را مجازات کند. بهادر السلطنه از قضیه آگاه شد و از ترس جان خود، فوراً با گرفتن تأمین از دولت، افراد کمیته را به شهربانی معرفی نمود و اعضای کمیته مجازات، در سال ۱۲۹۶ شمسی مطابق ۱۳۳۶ ه. ق دستگیر

۱- خاطرات و اسناد مستشار الدوله صادق - به کوشش ایرج افشار - ص ۱۱۶

گردیدند. (۱)

مورخ الدوله سپهر دنباله ماجرا چنین پی می‌گیرد:

"اعضای کمیته مجازات، پس از نه ماه همگی به منزل ابوالفتح زاده منتقل شدند به جز منشی زاده که با حصه سختی به منزل خود فرستاده شد. بهادر السلطنه که خود رادر تنگنای عجیبی مآهده می‌کند به کلنل وستداهل متوسل می‌شود که از رادوباره به محل اول یعنی زندان عودت دهند، وستداهل هم خواهش او را می‌پذیرد.

همین که کابینه مصاصم السلطنه روی کار می‌آید، مصاصم دستور می‌دهد که زندانیان کمیته را آزاد کنند. کابینه مصاصم دوام زیادی نکرد و ثوق الدوله پس از تحصن عده‌ای از علما و معاریف در شاه عبدالعظیم بر کرسی ریاست وزراء نشست و فوراً دستور توقیف اعضای کمیته را صادر نمود. به مشکوٰۃ الملک که بعد از استخلاص در دوره مصاصم به ما زندران رفته بود دسترسی پیدا نشد مگر پس از چند ماهی. احسان الله خان به جنگل گریخته بود و از آنجا به قفقاز رفته بود. تا در انقلابات روسیه شرکت کند. رشید السلطان در کن دستگیر می‌شود. میرزا عبدالحسین ساعت ساز با وساطت دوستان و ثوق الدوله نجات می‌یابد.

منشی زاده و ابوالفتح زاده را جدا از دیگران در باغ شاه نگه میدارند و پس از چند روزی به عنوان تبعید به کلات نادری از شهر بیرون می‌برند. روز پیش از حادثه حسین خان الله و رشید السلطان را با فریاد "زنده باد کمیته مجازات"، "مرگ بر خائنین" به پای دار می‌برند، وداع رشید السلطان با مردم تماشاچی و یاسبانان زندان می‌گویند به حدی مؤثر بود که یاسبانی در حال اغما به زمین می‌افتد. منشی زاده و ابوالفتح زاده در روز ۲۶ ذیقعد ۱۳۳۶ به سمنان می‌روند. افسر ژاندارمری که همراه آنها بوده مغیث الدوله امیر علائی است. از نامه‌ای که منشی زاده در همان شب به نام پسر بزرگ خود می‌فرستد معلوم است که از سرنوشت خود کاملاً مطلع می‌باشد، به هر حال مردم سمنان چنین شرح می‌دهند: در روز ۲۷ ذیقعد ۱۳۳۶ کمی پس از نین شب، محبوسین را از زندان ژاندارمری خارج می‌کنند و دو اسب بدون زین و رکاب در اختیار آنها می‌گذارند، در دوفرسخی

۱- مهدی با مآد - پیشین - ص ۱۱۳

سمنان در قهوه‌خانه " میدان خانه ". ژاندارم‌ها پیاده می‌شوند و به آنها پیشنهاد می‌کنند آرام - آرام بروند تا این‌ها نیز از عقب برسند. همین‌که دو دست قدمی از قهوه‌خانه دور می‌شوند ژاندارم‌ها با هیاهو بر اسب‌های خود سوار شده، وانمود می‌کنند که محبوسین قصد فرار داشته‌اند و شروع به شلیک می‌کنند، ابوالفتح‌زاده در اثر اصابت تیری به قلب در دم از اسب فرو می‌غلطد، منشی‌زاده به طرف ژاندارم‌ها می‌تازد بایکی از آن‌ها گلاویز می‌شود و فریاد می‌کشد " رفقای دیگر مراد در تهران کشتید این رفیقم را هم در اینجا ... " تیر ژاندارم‌ها و قنذاق و سرنیزه تفنگ آن‌ها، او را بر زمین می‌غلطانند. " (۱) ".

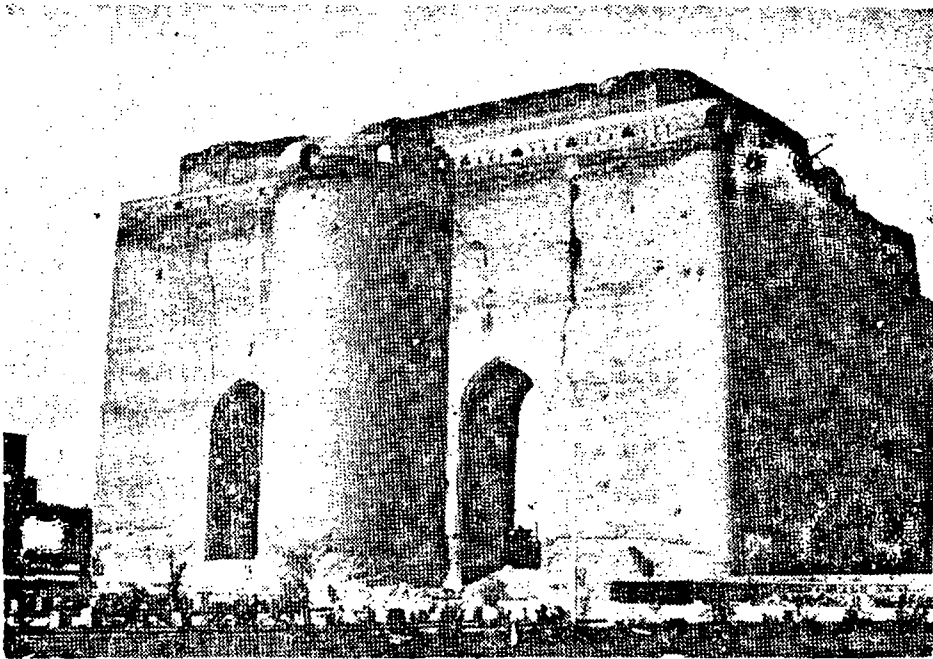
بدین ترتیب، طومار زندگی مرد مبارزی که در طول حیات پرتلاطم خود در راه اعتلای کشورش و بهروزی هم‌میهنانش قدمی نیا سواد، به دستور و شوق الدوله آنگلو فیل و اجنبی پزست در نور دیده شد. مرد مجاهدی که بر اثر مساعی و مجاهدت‌های او و هم‌زمانش، و شوق الدوله‌ها به مشروطه‌شان رسیده بودند و دیگر نیازی به ابوالفتح‌زاده‌ها نداشتند.

۱- مورخ الدوله سپهر- پیشین - ص ۴۳۰

جواد حاجی‌حسینی "مخلص"

اودلی آه

مدعی وورما منیم جانیمه افسانه اودی
 یاندریب باشدا منیم عقلیمی میخانه اودی
 عشق جورموندا سالیبلار منی عشق آتشینه
 آلمیشام جان کیمی آغوشه او جانانه اودی
 شم اولوب یانمیشام ایللر بویی یار بزمینه من
 حال زاریمدن آلیب جانینه پروانه اودی
 دئمیشم یانسادا یانسنین اوره‌گیم عاشیقلر
 او دلی آهیله وورارلار غم هیجرانه اودی
 کؤزه رن اود سینم ایچره کولون آلتیندا قالب
 شعله‌لنسه چکیلر مرصه کیهانه اودی
 " مخلصا " جوخ آییق اول دوست آدینا دوشمانلار
 سالماسین تفرقلر وورماسین ایمانه اودی

توجه

- ۱- اداره مجله در حرك و اصلاح و حذف مقالات وارده مختار است.
- ۲- مقالات وارده هرگز برگشت داده نمیشود.
- ۳- هرگونه مسئولیت مقالاتی که با امضای نویسندگان در مجله چاپ میشود بر بوط به خود نویسندگان است و چاپ آنها الزاماً دلیل تأیید اداره مجله نیست.

وارلیق

VARLIQ

PERSIAN AND TURKISH
JOURNAL

15-th. Year No. 90-3

1993 Oct. Nov. Dec.

Add. 151, Nord Felestin Ave

Dr. Javad Heyet

Tehran - Iran

وارلیق

مجله فرهنگی، ادبی، هنری

به زبانهای فارسی و ترکی

صاحب امتیاز و مدیر مسئول:

دکتر جواد هیئت

تهران: خیابان فلسطین شمالی پلاک ۱۵۱

عصرهای زوج تلفن: ۶۴۶۶۳۶۶

شرکت چاپ خواجه، خیابان فردوسی جنوبی، کوچه خندان شماره ۱۴